

Gram.
Grammatyka łacinska

dla trzech niższych klass gimnazyalnych

ulożona

przez

J. Molińskiego,

Naucz. wyż. przy gimnazyum Trzemeszeńskim.

P. Morzin - Gymnaz.
~~*No 703*~~

No 815

1862

(1)

w Trzemesznie.

Nakładem i czcionkami G. Olawskiego.

1858.

BIBLIOTEKA UNIW. W POZNANIU

311606

**Wypożycza się
tylko do czytelní**

Urbanowicz VII, Bzrost 1865

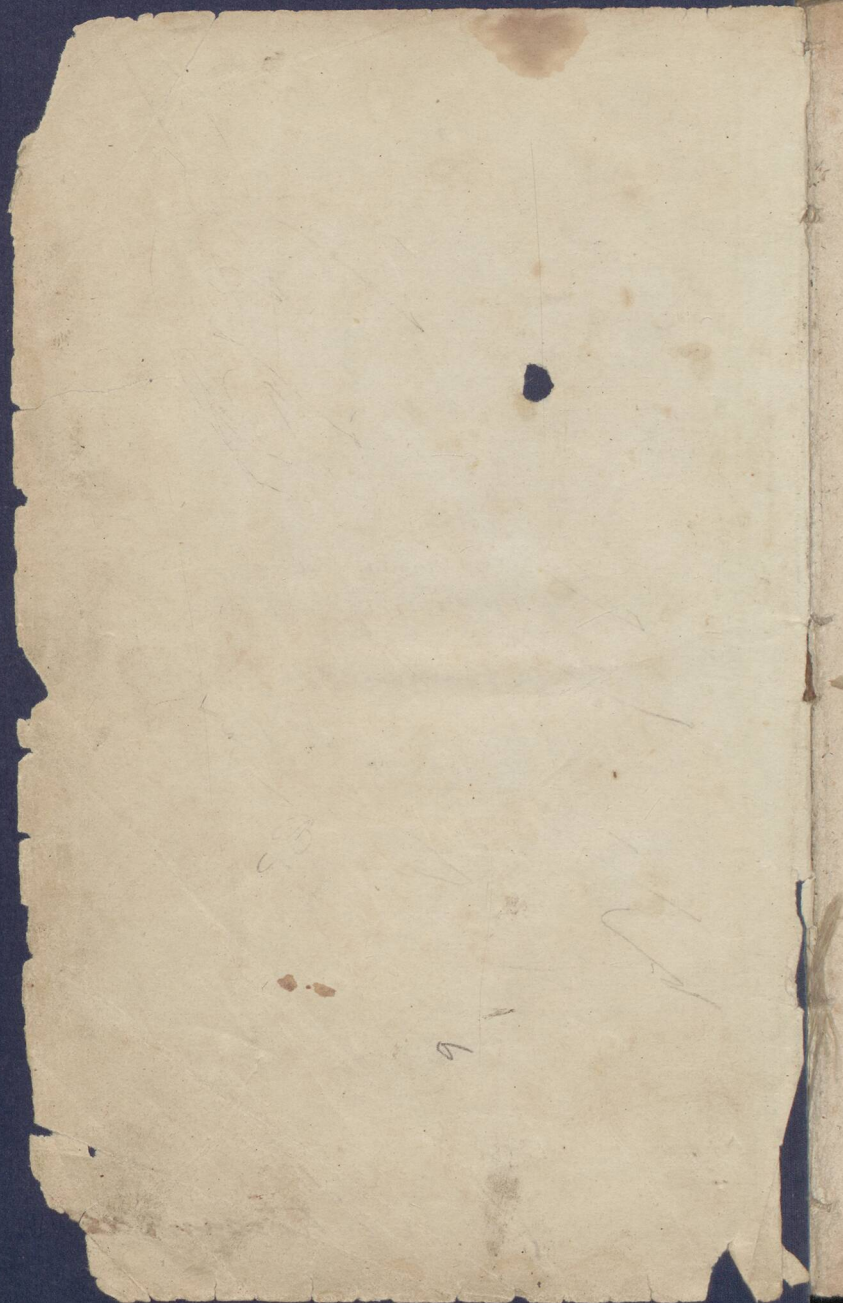
Książka należąca do

księgi wnoszącej na poprawę

2
contin
valde
exquid
imprimis regina
appliance obitu
ver
perquam

quam altissimam

Grammatyka łacinska

dla trzech niższych klass gimnazyalnych

ulożona

przez

J. Molińskiego,

Naucz. wyż. przy gimnazyum Trzemeszeńskim.

J. Moliński - Gymn.

~~No 763~~

No 815 — 1862

(1)

w Trzemesznie.

Nakładem i czcionkami G. Olawskiego.

1858.

Gimnazjum (Gymnasium)

W trzech klasach gimnazjum

Wzrost

311 606 II

~~Wzrost~~

18 11

1954 4235

Nauka o głoskach i zgłoskach.

Rozdział I.

Głoski czyli litery (literae). Zgłoski czyli sylaby (syllabae).

Język łaciński ma następujące litery: A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, (K), L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V, X, (Y), (Z).

Uwaga. K używa się tylko jeszcze w skröceniach K. (zamiast Kaeso, imię), i Kal. (Kalendae). V zastępuje polskie W; Y i Z nżywają się tylko w Greckich wyrazach.

Głoski dzielą się na samogłoski (Vocales) t. j. takie, które same bez pomocy innych głosek brzmią, i na spółgłoski (Consonantes) t. j. takie, które tylko w połączeniu ze samogłoską wymawiać się mogą.

Samogłoski są: a, e, i, y, o, u, wszystkie inne są spółgłoski.

Dwie w jedno brzmienie zlane samogłoski zowią się dwugłoską (diphthongus). Najzwyczajniejsze dwugłoski są: ae, au, eu, oe.

Zgłoskę stanowić może jedna samogłoska lub dwugłoska np. i-ter, ae-vum, albo samogłoska lub dwugłoska połączona ze spółgłoskami np. pa-ter, coe-lum.

Rozdział 2.

Wymawianie.

Głoski łacińskie wymawiają się jak odpowiednie łskie z następującemi wyjątkami:

1) *C* wymawia się jak *K*; tylko przed *e*, *i*, *y*, *ae*, *oe*, *eu* jak polskie *C*; np. *caro* (karo) *custos* (kustos), ale *coelum* (celum) *civis* (civis).

2) *Ti* wymawia się jak *cy*, kiedy po *ti* następuje samogłoska np. *natio*, (nacyo) *justitia*, (justycya), Wyjątek stanowią: a) greckie wyrazy, np. *Miltiades* (*Miltyades*) *Panaetius* (*Panetyus*); b) jeżeli poprzedza *s*, *t*, *x*, np. *ostium* (ostyum) *Attius* (*Attyus*) *mixtio* (*Mikstyo*); c) przed końcówką *er*, np. *nitier* (*nityer*).

3) *Gu*, *qu*, *su* wymawiają się jak *gw*, *kw*, *sw*, jeżeli następuje samogłoska np. *lingua* (lingwa) *quercus* (kwerkus) *suavis* (swawis).

4) *S* między dwiema Samogłoskami brzmi jak *z*, np. *suasor* (swazor).

5) *ae* wymawia się jak *e*, *oe* jak *é*, jeżeli zaś nad *e* stoja dwie kropki (*puncta diareseos*), wtedy każda samogłoska osobno się wymawia, np. poëma.

Rozdział 3.

Jloczas zgłosek (*Quantitas syllabarum*) i przycisk (*accentus*).

Jloczasem nazywamy miarę czasu, którego potrzeba do wymówienia zgłoski. Ztąd rozróżniamy zgłoski *dlugie*, *krótkie* i *obojetne*. Znak długości jest kreska pozioma (—), znak krótkości otwarte z wierzchu półkole (˘), znak obojętności połączone oba znaki (ˉ).

W każdym wyrazie jedna zgłoska z większą się dobitnością czyli przyciskiem wymawia. J tak we wyrazach dwuzgłoskowych ma przycisk przedostatnia, np. *máter*, *páter*, trzyzgłoskowe i więcej zgłoskowe mają przycisk na przedostatniej, jeżeli ta jest długa,

np. *amáre*, *audíre*, jeżeli zaś przedostatnia jest krótka, na trzeciej od końca, np. *légēre*, *frágilis*.

Rozdział 4.

Pisownia.

Każdy wyraz pisze się małą początkową głoską. Wielkie głoski używają się tylko na początku zdań po większych znakach pisarskich i przy imionach własnych.

Jeżeli wypada wyraz przy końcu wiersza rozdzielić, uważać należy, że:

1) Spółgłoska stojąca pomiędzy dwiema samogłoskami należy do następnej zgłoski, np. a-mo, pa-ter.

2) Jeżeli więcej spółgłosek stoi pomiędzy dwiema samogłoskami, wtenczas te tylko do następnej należą zgłoski, od których jakikolwiek wyraz łaciński zaczynać się może, np. pa-tris (tres), venafrum (frango), te zaś spółgłoski, od których żaden wyraz łaciński zaczynać się nie może, rozdzielają się, np. om-nis, rhyth-mus.

Odmiana wyrazów.

Rozdział 5.

Części mowy.

Wszystkie wyrazy łacińskie pod względem formy są albo *odmienne*, (*flexibiles*) albo *nieodmienne*, (*inflexibiles*). Między odmiennymi najgłówniejsze są:

1) *Imiona* (*Nomina*), odmieniające się przez deklinacyą czyli spadkowanie.

2) *Słowa* (*Verba*), odmieniające się przez konjugacyą czyli czasowanie.

3) *Nieodmienne* nazywają się razem *Partykuly* (*Particulae*).

Ztąd powstały w grammatyce trzy główne klasy wyrazów, które się znowu dzielą na ośm części mowy.

Imiona (Nomina).

1) *Imię rzeczowne* czyli rzeczownik (Nomen Substantivum) oznacza osobę albo rzecz, jużto taką, która pod zmysły podpada, jużto taką, którą sobie w myśli czyli umyśle wystawić możemy, np. homo, człowiek, domus, dom, laetitia, radość.

2) *Imię przymiotne* czyli przymiotnik (Nomen adjectivum) oznacza przymiot lub własność osoby lub rzeczy, np. vir magnus, wielki mąż, parva domus, mały dom.

3) *Zaimek* (Pronomen) zastępuje miejsce imienia, azatem stoi zamiast imienia, np. ego ja, ille ów.

Słowa (Verba).

4) *Słowo* (Verbum) wyraża czynność lub stan imienia, tworzy zarazem sąd czyli zdanie o niem i oznacza czas, do którego czynność lub stan się odnosi, np. homo laborat, człowiek pracuje, puer scripsit, chłopiec pisał.

Partykuły (Particulae)

5) *Przysłówek* (Adverbium) określa bliżej słowo, przymiotnik lub inny przysłówek, np. bene dormio, śpię dobrze, valde doctus, bardzo uczony, satis bene, dosyć dobrze.

6) *Przyimek* (Praepositio) wyraża stósunek imion do siebie, np. domus sub arbore, dom pod drzewem.

7) *Spójnik* (Conjunctio) łączy imiona albo całe zdania ze sobą, np. homo et domus, człowiek i dom.

8) *Wykrzyknik* (interjectio) jest tylko wyrazem radości, smutku, podziwienia i. t. d. np. ach! ach! vae! bieda!

Rozdział 6.

Imię rzeczowne (Nomen substantivum).

Imiona rzeczowne są dwojakie:

1) *Zmysłowe* (concreta) oznaczające przedmioty, które podpadają pod zmysły, np. domus, dom, animal, zwierzę.

2) *Umysłowe* (abstracta) wyrażające przedmioty, które sobie tylko w myśli wystawić można, np. virtus cnota, altitudo, wysokość.

Rzeczowniki zmysłowe są znowu dwojakie:

a) *Imiona pospolite* (Nomina appellativa) oznaczające wiele przedmiotów podobnych czyli jednogatunkowych, np. homo człowiek, lupus wilk.

b) *Imiona własne* (Nomina propria) służące jednemu wyłącznie przedmiotowi, jak to: nazwiska ludzi, miast, gór, rzek i. t. d. np. Cicero, Roma, Aetna, Tiberis.

Rozdział 7.

O rodzaju rzeczowników.

Rodzaj (genus) rzeczowników jest trojaki: rodzaj męzki (genus masculinum), rodzaj żeński (genus femininum) i rodzaj nijaki (genus neutrum).

Rodzaj poznaje się u rzeczowników żywotnych ze znaczenia, u nieżywotnych ze zakończenia.

Rodzaj rzeczowników ze znaczenia.

I. *Męzkie* (masculina) są imiona męczyzn i istot męzkich, ludów, rzek, wiatrów i miesięcy, np. scriba pisarz, servus niewolnik, Persa Pers, Rhenus Ren, Boreas wiatr północny, September Wrzesień.

Wyjątki: Żeńskie (feminina) są bajeczne rzeki, Styx i Lethe i prócz tego: Allia, Albul

II. *Żeńskie* (feminina) są imiona niewiast i istot żeńskich, drzew, miast, krajów i wysp, np. filia córka, cedrus cedr, Corinthus Korynt, Aegyptus Egipt, Rhodus Rodus.

Wyjątki:

1) Z imion drzew wyjmują się:

a) Męskie są krzaki na *us*:

asparagus szparag, calamus tatarak, acanthus ostrokrzew, dumus i spinus cierń; nadto: oleaster dzika oliwa i pinaster dzika sosna.

b) Nijakie są na *er*:

acer klon, siler łoża (wierzba), papaver mak, suber korkowe drzewo, piper pieprz, zingiber imbir; nadto: robur dąb.

2) Z imion miast wyjmują się:

a) Męskie są pluralia (w liczbie mnogiej tylko używane)

Argi, Delphi; powtórę ze zakończonych na *o*: Croto, Hippo, Narbo, Sulmo, Frusino, Vesontio; nadto Tunes, Gen. Tūnē-tis.

b) Nijakie są zakończone na *um*, np. Jlium; pluralia na *a*, np. Susa; na *ur*, np. Anxur; na *e*, np. Caere.

3) Z imion krajów zakończone na *um* są nijakie, np.

Latium; męskie są: Isthmus, Bosporus, Pontus i Hellespontus.

III. Imiona, które są i rodzaju męskiego i żeńskiego i jednym i tem samem zakończeniem męskie i żeńskie osoby oznaczać mogą, nazywają się *wspólne* (communia), np. adolescens w rodzaju męzkim znaczy młodzieniec, w żeńskim: młodzianka, conjux małżonek, żłżonka, sacerdos kapłan, kapłanka.

IV. *Ruchome* (mobilia) nazywają się te rzeczowniki, które dla rodzaju męskiego i żeńskiego osobne mają. Zakończony w rodzaju męzkim na *to*.

mają na rodzaj żeński zakończenie *trix*, np. *praeceptor* nauczyciel, *praeceptrix* nauczycielka, *ultor* mściciel, *ultrix* mścicielka, *victor* zwycięzca, *victrix* zwyciężycielka.

Wszystkie inne jakiegobądź zakończenia, mają w rodzaju żeńskim końcówkę *a* np. *magister* nauczyciel, *magistra* nauczycielka, *rex* król, *regina* królowa.

V. Rodzaj imion zwierzęcych.

- a) Rodzaj imion zwierzęcych stosuje się do zakończenia, bez względu, na rodzaj naturalny t. j. bez względu, czy to samiec lub samica np. *felis* kot, jest rodzaju żeńskiego bez względu na płeć męską lub żeńską. podobnie jak w polskim języku "kot,, oznacza i kota i kotkę. Jeżeli zaś koniecznie chcemy wyrazić płeć, dodajemy wtedy wyraźnie na oznaczenie płci męskiej "mas,, a na wyrażenie żeńskiej "femina,, np. *felis mas* kot, *felis femina* kotka, *anas mas* kaczor, *anas femina* kaczka.

Niektóre imiona zwierząt używają się także jak wspólne (*communia*), jeżeli naturalny rodzaj ma być wyrażony, szczególnie: *bos*, wół i krowa i niekiedy *lepus*, zając samiec i samica, *mus*, mysz, *elephas* słoń i *anser* gęś, np. *pulcher bos* piękny wół, *pulchra bos* piękna krowa.

- b) Niektóre wreszcie imiona zwierząt mają oznaczenie płci osobne zakończenie lub wyraz, np. *cervus* jelen, *cerva* łan, *wilk*, *lupa* wilczyca, *leo* lew, *lea* albo *lwica*, *gallus kogut*, *gallina* kura — byk, *vacca* krowa, *haedus* kozieł, *capella*

I. *Nijakie są wszystkie rzeczowniki nieo*

np. sinapi gorczyca, fas, rzecz godziwa, tudzież nazwiska liter np. o longum, o długie; wreszcie wszystkie wyrazy a nawet zdania, które, nie będąc rzeczownikami rzeczownie się używają np. ultimum vale, ostatnie bądź zdrów, scire tuum, twoja wiedza.

Rozdział 8.

Liczba (Numerus). Spadek (casus).

Spadkowanie (Declinatio).

Liczb mamy w łacinie tak jak w polskim dwie: *liczbę pojedynczą* (Singularis), jeżeli tylko o jednym przedmiocie jest mowa; *liczbę mnogą* (Pluralis), jeżeli o więcej niż o jednym przedmiocie mowa.

Stósunki, w których imiona do siebie stoją, wyrażają się przez spadki (casus), których każda liczba ma sześć.

1. Mianownik (Nominativus)	kładzie się	na pytanie kto? co?
2. dopełniacz (Genitivus)	-	czyj, czyja, czyje?
3. Celownik (Dativus)	-	komu? czemu?
4. Biernik (Accusativus)	-	kogo? czego?
5. Wołacz (Vocativus)	-	O!
6. Narzędnik (Ablativus)	-	od kogo? czem?

Mianownik i Wołacz nazywają się *spadki niezależne* (casus recti), reszta *spadki zależne* (casus obliqui).

Liczby i spadki różnią się od siebie zakończe-

niem. Zmiana wyrazu przez te różne zakończenia spadkowaniem czyli deklinacją (declinatio).

Łaciniński ma pięć deklinacji, które się rozróżniają według Genitywu singularis. Zakończenie jest w deklinacji pierwszej *ae*, w drugiej *i*, w trzeciej *is*, w czwartej *us*, w piątej *ei*.

Wszystko do deklinacji pamiętać trzeba w ogóle:

- 1) Vocativus zawsze jest równy Nominat., wyjąwszy Vocat. singul. imion na *us* podług drugiej deklinacji.
- 2) Dativus i Ablativus Pluralis są sobie równe.
- 3) Neutra mają w każdej liczbie trzy równe spadki: Nomin. Accusat. i Vocat.
- 4) Neutra mają w Nomin. Accusat. i Vocat. zakończenie *a*.

Rozdział 9.

Pierwsza deklinacja.

Łacinskie wyrazy tej deklinacji kończą się w Nominat. na *a*, greckie na *e*, *as* i *es*.

1. Wyrazy łacinskie odmieniają się podług następującego wzoru:

Singularis	Pluralis.
Nom. vi-a, droga	vi-ae, drogi
Gen. vi-ae, drogi	vi-arum, dróg
Dat. vi-ae, drodze	vi-is, drogom
Acc. vi-am, drogę	vi-as, drogi
Voc. vi-a, o drogo!	vi-ae, drogi
Abl. vi-a, drogą	vi-is drogami.

Uwaga 1. W Dat. i Abl. Pluralis mają niektóre rzeczowniki **abus** zamiast **is** dla różnicy od męzkich drugiej deklinacji, mianowicie *dea*, bogini i *filia*, córka dla różnicy od *deus*, bóg i *filius* syn; mówi się więc *filis* et *filibus* synom i córkom. Jeżeli zaś dwuznaczność nie podobna, odmieniają się regularnie.

Uwaga 2. *amphora* *amfora* (miara) i *drachma*, grecka moneta, mają w połączeniu z liczebnikami Gen. Plur. na ~~terra~~ zamiast **arum**. Jeżeli te liczebniki idą podług pierwszej deklinacji, wtedy przyjmują także zakończenie ~~terra~~, np. *duum amphorum* zamiast *duarum amphorarum*.

2. Rzeczowniki greckie w liczbie mnogiej podobnie jak łacinskie się odmieniają; liczba pojedyncza odmienia się podług następujących wzorów:

Singularis.

Nom. epitom- <u>e</u> , wyciąg	bore- <u>ās</u> , wiatr północny
Gen. epitom- <u>es</u> , wyciągu	bore- <u>ae</u> , wiatru północnego
Dat. epitom- <u>ae</u> , wyciągowi	bore- <u>ae</u> , wiatrowi północn.
Acc. epitom- <u>en</u> , wyciąg	bore- <u>am</u> (an), wiatr północny
Voc. epitom- <u>e</u> , o wyciągu	bore- <u>a</u> , o wiatrze północny
Abl. epitom- <u>e</u> , wyciągiem	bore- <u>a</u> , wiatrem północnym.

Nom. pyrit- <u>es</u> , krzemień
Gen. pyrit- <u>ae</u> , krzemienia
Dat. pyrit- <u>ae</u> , krzemieniowi
Acc. pyrit- <u>en</u> (am), krzemień
Voc. pyrit- <u>e</u> (<u>ā</u>), o krzemieniu
Abl. pyrit- <u>a</u> (<u>e</u>), krzemieniem.

Rozdział 10.

Rodzaj rzeczowników podług 1wszej deklinacji.

Zakończone na *a* i *e* są feminina, na *as* i *es* są masculina.

Wyjątek. Od zakończenia *a* wyjątku się tylko *Adria*, morze adryatyckie, które jest masculinum.

Uwaga. Że rzeczowniki *scriba* pisarz, *agricola* rolnik, *Sequana* Sekwana, są rodzaju męskiego wypada z ich znaczenia, które zawsze ma pierszeństwo, skoro się dowiadujemy o rodzaju.

Rozdział II.

Wyrazy podług powyższych wzorów się odmieniające.

Terra, ziemia	porta, brama
stella, gwiazda	causa, przyczyna
fabula, bajka	hora, godzina

luna, księżyc
 silva, las
 ala, skrzydło
 aqua, woda
 agricola, rolnik
 advena, przychodzień
 conviva, gość
 scriba, pisarz
 perfuga, zbieg
 noverca, macocha
 aloë, aloes
 cometes, komet
 Anchises Anchises
 Midas, Midas

epistola, list
 fenestra, okno
 alauda, skowronek
 barba, broda
 auriga, woźnica
 collega, towarzysz
 nauta, żeglarz
 poëta, poeta
 femina, kobieta
 puella, dziewczyna
 crambe, jarmuż
 dynastes, władca
 Aeneas, Eneas
 Gorgias, Gorgiasz.

Rozdział 12.

Druga deklinacya.

1. Rzeczowniki tej deklinacyi kończą się na *us, er, um*; jeden na *ir* t. j. *vir*, mąż i złożone z niego, np. *triumvir*; na *ur* przymiotnik *satur, syty*.

Odmieniają się podług następujących wzorów:

Singularis

Nom. ann-us, rok
 Gen. ann-i, roku
 Dat. ann-o, rokowi
 Acc. ann-um, rok
 Voc. ann-e, o roku
 Abl. ann-o, rokiem

Pluralis.

ann-i, lata
 ann-orum, lat
 ann-is, latom
 ann-os, lata
 ann-i, o lata
 ann-is, latami

Singularis

Nom. bell-um, wojna
 Gen. bell-i, wojny
 Dat. bell-o, wojnie

Pluralis

bell-a, wojny
 bell-orum, woj
 bell-is, wojnom

Acc. bell-um, wojnę
 Voc. bell-um, o wojno
 Abl. bell-o, wojną

bell-a, wojny
 bell-a, o wojny
 bell-is, wojnami

2. Rzeczowniki na *er* dodają zakończenie spadkowe albo wprost do niezmiennego Nominat. np. puer, Genit. puer-i i. t. d. albo wyrzucają przy odmianie *e* przed końcowem *r*, np. ager, Genit. agr-i i t. d.

Singularis

Nom. puer, chłopiec
 Gen. puer-i, chłopca
 Dat. puer-o, chłopcu
 Acc. puer-um, chłopca
 Voc. puer, o chłopcze
 Abl. puer-o, chłopcem

Pluralis.

puer-i, chłopcy
 puer-orum, chłopców
 puer-is, chłopcom
 puer-os, chłopców
 puer-i, o chłopcy
 puer-is, chłopcami.

Singularis

Nom. ager, rola
 Gen. agr-i roli
 Dat. agr-o, roli
 Acc. agr-um, rolę
 Voc. ager, o rolo,
 Abl. agr-o rolę

Pluralis.

agr-i, role
 agr-orum,ról
 agr-is, rolom
 agr-os, role
 agr-i, o role
 agr-is, rolami.

Uwaga 1. Ze zakończonych na *er* następujące zatrzymują w genit. i w innych spadkach *e* przed *r*:

- a) Rzeczowniki: adulter, cudzołózca, puer, chłopiec, gener, zięć, sôcer, teść, vesper, wieczór, Liber, Bachus (Bożek wina) i pluralia liberi, orum, dzieci;
- b) przymiotniki: liber, wolny, lacer, podarty, asper, szorstki, miser, nędzny, tener, delikatny, prosper, pomyślny;
- c) złożone z fero i gero, np. Lucifer, jutrzeńka armiger, giermek. Wszystkie inne wyrzucają *e*.

3. kończone na *us* mają we Vocat. Sing. *e* np. domine; tylko imiona własne na *ius* i *jus*, też filius, syn i genius, duch opiekunczy mają *i*, Tullius, Voc. Tulli, Pompejus, Voc. Pompei, filius,

filii, genius, geni. Deus, bóg ma we Voc. deus, a zaimek meus, mój, ma mi, np. mi deus, o mój boże.

4. Genitiwus Pluralis rzeczowników oznaczających pieniądze, miarę i wagę w połączeniu z liczebnikami tworzy się na *um* zamiast *orum*, np. denarius, denar, Gen. plur. denarium, cadus, miara do wina, gen. plur. cadum, modius, szefel, gen. Plur. modium, talentum, talent, genitivus pluralis talentum, jugerum, mórg roli, gen. Plur. jugerum; Jeżeli połączone z niemi liczebniki idą podług deklinacji drugiej, wtedy i one mają *um*, np. denum denarium, po dziesięć denarów, zamiast denorum denariorum. Pobobnie od liberi, dzieci i dii, bogowie często Genit. Plural. na *um* się skraca liberum, deum zamiast liberorum, deorum.

5. Deus ma w Nomin. Dat. i Abl. Pluralis trojakié zakończenie: dei, dii, di, deis, diis, dis.

6. Greekie wyrazy na *eus* mają we Voc. *eu*, np. Orpheus, Orpheu, Prometheus, Prometheu.

Rozdział 13.

Rodzaj rzeczowników podług drugiej deklinacji.

Rzeczowniki na *us* i *er* są masculina, na *um* neutra.

Wyjątki. Feminina są na *us*, alvus, brzuch colus, kadziel, humus, ziemia vannus, opalka; neutra: virus, jad i pelagus, morze; wreszcie vulgus, pospólstwo jest masculinum i neutrum.

Rozdział 14.

Przymiotniki (adjectiva) pierwszych dwóch deklinacji.

Do pierwszej i drugiej deklinacji należą także przymiotniki o trzech zakończeniach na *us*, *a*, *um*.

i *er*, *a*, *um* i już wzmiankowany *satur*, *a*, *um*. Zakończenia *us*, *er*, *ur* służą rodzajowi męzkiemu, *a*, rodzajowi żeńskiemu, *a um* rodzajowi nijakiemu. Rodzaj męzki i nijaki odmienia się podług drugiej, rodzaj żeński podług pierwszej deklinacyi. Wzory:

Singularis.

Nom. alt-us, alt-a, alt-um, wysoki, wysoka, wysokie.
 Gen. alt-i, alt-ae, alt-i, wysokiego, wysokiej, wysokiego.
 Dat. alt-o, alt-ae, alt-o, wysokiemu, wysokiej wysokiemu.
 Acc. alt-um, alt-am, alt-um, wysokiego i wysoki,
 wysoka, wysokie.
 Voc. alt-e, alt-a, alt-um, o wysoki, wysoka, wysokie.
 Abl. alt-o, alt-a, alt-o, wysokim, wysoka, wysokiem.

Pluralis.

Nom. alt-i, alt-ae, al-ta, wysocy, wysokie.
 Gen. alt-orum, alt-arum, alt-orum, wysokich.
 Dat. alt-is, alt-is, alt-is, wysokim.
 Acc. alt-os, alt-as, alt-a, wysokich, wysokie.
 Voc. alt-i, alt-ae, alt-a, o wysoey, wysokie.
 Abl. alt-is, alt-is, alt-is, wysokimi, wysokiemi.

Singularis

Nom. aeg-er, aegr-a, aegr-um, chory, chora, chore.
 Gen. aegr-i, aegr-ae, aegr-i, chorego, chorej, chorego.
 Dat. aegr-o, aegr-ae, aegr-o, choremu, chorej,
 choremu.
 Acc. aegr-um, aegr-am, aegr-um, chorego i chory,
 chora, chore.
 Voc. aeg-er, aegr-a, aegr-um, o chory, chora, chore.
 Abl. aegr-o, aegr-a, aegr-o, chorym, chora, chorem.

Pluralis.

Nom. aegr-i, aegr-ae, aegr-a, chorzy, chore.
 Gen. aegr-orum aegr-arum, aegr-orum, chorych.
 Dat. aegr-is, aegr-is, aegr-is, chorym.

Acc. aegr-os, aegr-as, aegr-a, chorych, chore.
 Voc. aegr-i, aegr-ae, aegr-a, o chorzy, chore.
 Abl. aegr-is, aegr-is, aegr-is, chorymi, choremi.

Następujące przymiotniki na *us* i *er* ze złożonemi mają na wszystkie trzy rodzaje Genit. Singul. na *ius*; a Dat. Sing. na *i*:

alius, inny, solus, sam, unus, jeden, ullus, którykolwiek, nullus, żaden, uter, który z dwóch, alter jeden z dwóch, neuter, żaden z dwóch, totus, cały, tudzież uterque, utraque, utrumque, obaj, utervis, uterlibet, obaj, (każdy z dwóch), utercunque, którykolwiek (z dwóch), alteruter, jeden albo drugi; np.

Nom. solus, a, um, sam, sama, samo.

Gen. solius, solius, solius, samego, samej, samego.

Dat. soli, soli, soli, samemu, samej, samemu.

uter i neuter wyrzucają *e*, więc: uter, utra, utrum,

Gen. utrius; neuter, neutra, neutrum, Gen. neutrius.

Alteruter, alterutra, alterutrum albo alterautra, alterumutrum odmienia się dwojakim sposobem, albo oba wyrazy, więc Gen. alteriusutrius albo tylko ostatni, więc Genit. alterutrius.

Alius ma w rodzaju nijakim *aliud* zamiast *alium*.

Rozdział 15.

Przykłady do odmiany.

Rzeczowniki.

medicus, lekarz,	avunculus stryj,
nuncius, posel,	vicinus, sąsiad,
corvus, kruk,	equus, koń,
gladius, miecz,	hortus, ogród,
ludus, gra,	arbiter, sędzia polubowy,
magister, nauczyciel,	minister, sługa,
faber, rzemieślnik,	aper, dzik,

cancer, rak,
ager, rola,
aurum, złoto,
bellum, wojna,
exemplum, przykład,
lignum, drzewo,
solatium, pociecha.

culter, nóż,
liber, książka,
argentum, srebro,
donum, podarunek,
ferrum, żelazo,
vinum, wino,

Przymiotniki

purus, czysty,
rarus, rzadki,
validus, zdrowy,
profanus, niepoświęcony,
taeter, brzydki,
creber, częsty,
integer, nieuszkodzony,
sacer, święty,

clarus, jasny, sławny,
albus, biały,
saucius, ranny,
foedus, brzydki,
ater, ciemny,
niger, czarny,
aeger, chory,
pulcher, piękny.

Rozdział 16.

Trzecia deklinacya.

Rzeczowniki podług trzeciej deklinacyi kończą się w Nom.

na samogłoski *a, e, i, y, o,*

i na spółgłoski *e, l, n, r, s, t, x.*

Następujące wzory ich odmianę wskazują.

Singularis

Nom. soror, siostra
Gen. soror-is, siostry
Dat. soror-i, siostrze
Acc. soror-em, siostrę
Voc. soror, o siostro
Abl. soror-e, siostrą

Pluralis

soror-es, siostry
soror-um, sióstr
soror-ibus, siostróm
soror-es, siostry
soror-es, o siostry
soror-ibus, siostrami.

Singularis

Nom. sol, słońce
Gen. sol-is, słońca
Dat. sol-i, słońcu
Acc. sol-em, słońce
Voc. sol, o słońce
Abl. sol-e, słońcem

Singularis

Nom. agger, grobla
Gen. agger-is, grobli
Dat. agger-i, grobli
Acc. agger-em, groble
Voc. agger, o groblo
Abl. agger-e, groblą

Singularis

Nom. pater, ojciec
Gen. patr-is, ojca
Dat. patr-i, ojcu
Acc. patr-em, ojca
Voc. pater, o ojcie
Abl. patr-e, ojcem

Singularis

Nom. leo, lew
Gen. leon-is, lwa
Dat. leon-i, lwu
Acc. leon-em, lwa
Voc. leo, o lwie
Acl. leon-e, lwem,

Singularis

N. homo, człowiek
G. homin-is, człowieka
D. homin-i, człowiekowi

Pluralis

sol-es, słońca
sol-um, słońc
sol-ibus, słońcom
sol-es, słońca
sol-es, o słońca
sol-ibus, słońcami.

Pluralis

agger-es, groble
agger-um, grobel
agger-ibus, groblom
agger-es, groble
agger-es, o groble
agger-ibus, groblami.

Pluralis

patr-es, ojcowie
patr-um, ojców
patr-ibus, ojcom
patr-es, ojców
patr-es, o ojcowie
patr-ibus, ojcami.

Pluralis

leon-es, lwy
leon-um, lwów
leon-ibus, lwom
leon-es, lwy
leon-es, o lwy
leon-ibus, lwami.

Pluralis

homin-es, ludzie
homin-um, ludzi
homin-ibus, ludziom

A. homin-em, człowieka
 V. homo, o człowiecze
 A. homi-ne, człowiekiem

homin-es, ludzi
 homin-es, o ludzie
 homin-ibus, ludźmi.

Singularis

N. miles, żołnierz
 G. milit-is, żołnierza
 D. milit-i, żołnierzowi
 A. milit-em, żołnierza
 V. miles, o żołnierzu
 A. milit-e, żołnierzem

Pluralis

milit-es, żołnierze
 milit-um, żołnierzy
 milit-ibus, żołnierzom
 milit-es, żołnierzy
 milit-es, o żołnierze
 milit-ibus, żołnierzami.

Singularis

N. flos, kwiat
 G. flor-is, kwiatu
 D. flor-i, kwiatowi
 A. flor-em, kwiat
 V. flos, o kwiecie
 A. flor-e, kwiatem

Pluralis

flor-es, kwiaty
 flor-um, kwiatów
 flor-ibus, kwiatom
 flor-es, kwiaty
 flor-es, o kwiaty
 flor-ibus, kwiatami

Singularis

N. lex, prawo
 G. leg-is, prawa
 D. leg-i, prawu
 A. leg-em, prawo
 V. lex, o prawo
 A. leg-e, prawem

Pluralis

leg-es, prawa
 leg-um, praw
 leg-ibus, prawom
 leg-es, prawa
 leg-es, o prawa
 leg-ibus, prawami.

Singularis

N. dux, wódz
 G. duc-is, wodza
 D. duc-i, wodzowi
 A. duc-em, wodza
 V. dux, o wodzu
 A. duc-e, wodzem

Pluralis

duc-es, wodzowie
 duc-um, wodzów
 duc-ibus, wodzom
 duc-es, wodzów
 duc-es, o wodzowie.
 duc-ibus, wodzami.

Neutral

Singularis

Pluralis

N. fulgur, błyskawica	fulgur-a, błyskawice
G. fulgur-is, błyskawicy	fulgur-um, błyskawic
D. fulgur-i, błyskawicy	fulgur-ibus, błyskawicom
A. fulgur, błyskawicę	fulgur-a, błyskawice
V. fulgur, o błyskawico	fulgur-a, o błyskawice
A. fulgur-e, błyskawica	fulgur-ibus, błyskawicami.

Singularis

Pluralis

N. opus, dzieło	oper-a, dzieła
G. oper-is, dzieła	oper-um, dzieł
D. oper-i, dziełu	oper-ibus, dziełom
A. opus, dzieło	oper-a, dzieła
V. opus, o dzieło	oper-a, o dzieła
A. oper-e, dziełem	oper-ibus, dziełami.

Rozdział 17.

Przymiotniki podług trzeciej deklinacyi.

Do trzeciej deklinacyi należą następujące przymiotniki:

1. Przymiotniki o trzech zakończeniach na *er*, *is*, *e*, np. *acer*, *acris*, *acre*, *ostry*.
2. Przymiotniki o dwóch zakończeniach na *is*, *e*, np. *facilis*, *facile*, *łatwy* i stopień wyższy przymiotników (Comparativus) na *ior*, *ius*, np. *facilior*, *facilius*, *łatwiejszy*.

Uwaga. W przymiotnikach o dwóch zakończeniach, pierwsze zakończenie służy rodzajowi męskiemu i żeńskiemu, drugie rodzajowi nijakiemu.

3. Przymiotniki o jednym zakończeniu, np. *dives*, *bogaty*, *felix*, *szcześliwy*, *sapiens*, *mądry*.

• Wzory odmiany przymiotników tej deklinacji:

Singularis

- Nom. celer, celer-is, celer-e, szybki, szybka, szybkie.
 Gen. celer-is, przez wszystkie rodzaje szybkiego, iej, iego.
 Dat. celer-i przez wszyst. rodzaje szybkiemu iej, iemu.
 Acc. celer-em, celer-em, celer-e, szybkiego albo i, a, ie.
 Voc. jak Nom.
 Abl. celer-i, przez wszyst. rodz. szybkim, ką, kiem.

Pluralis

- Nom. celer-es, celer-es, celeria, szybcy, szybkie.
 Gen. celer-um, przez wszyst. rodz. szybkich.
 Dat. celer-ibus, prz. wszyst. rodz. szybkim.
 Acc. celer-es, celer-es, celer-ia, szybkich, szybkie.
 Voc. jak Nom.
 Abl. celer-ibus, p. wszyst. rodz. szybkimi, szybkiemi.

Singularis

- Nom. grav-is, grave, ciężki, a, ie.
 Gen. grav-is, przez wszyst. rodz. ciężkiego, iej, iego.
 Dat. grav-is przez wszyst. rodz. ciężkiemu, iej, iemu.
 Acc. grav-em, grav-e; ciężkiego i ki, ką, kie.
 Voc. jak Nom.
 Abl. grav-i, pr. wszyst. rodz. ciężkim, kiem.

Pluralis

- Nom. grav-es, grav-ia, ciężcy, ciężkie.
 Gen. grav-ium, pr. wszyst. rodz. ciężkich.
 Dat. grav-ibus, pr. wszyst. rodz. ciężkim.
 Acc. grav-es, grav-ia, ciężkich, ciężkie.
 Voc. jak Nom.
 Abl. grav-ibus, pr. wszyst. rodz. ciężkimi, ciężkiemi.

Stopień wyższy (comparativus).

Singularis

- Nom. altior, altius, wyższy, a, e.
 Gen. altior-is, pr. wszyst. rodz. wyższego, ej, ego.

Dat. altior-i, pr. wszyst. rodz	wyższemu, ej, emu.
Acc. altior-em, altius,	wyższego i wyższy, a, e,
Voc. jak Nom.	
Abl. altior-e a. altior-i, p. w. r.	wyższym, wyższem.

Pluralis

Nom. altior-ēs, altior-a,	wyżsi, wyższe.
Gen. altior-um, pr. wszy. rodz.	wyższych.
Dat. altior-ibus, p. wszys. rodz.	wyższym.
Acc. altior-es, altior-a,	wyższych, wyższe.
Voc. jak Nom.	
Abl. altior-ibus, p. wsz. rodz.	wyższymi, emi.

Przymiotniki o jednym zakończeniu.

Singularis

Nom. dives,	bogaty, bogata, bogate.
Gen. divit-is,	bogatego, ej, ego.
Dat. divit-i,	bogatemu, ej, emu.
Acc. divit-em, Neutr. dives,	bogatego i y, a, e.
Voc. jak Nom.	
Abl. divit-e albo divit-i,	bogatym, a, em..

Pluralis

Nom. divit-es, dit-ia, (divit-ia)	bogaci, te.
Gen. divit-um,	bogatych.
Dat. divit-ibus,	bogatym.
Acc. divit-es, dit-ia,	bogatych, e.
Voc. jak Nom.	
Abl. divit-ibus,	bogatymi, emi.

Singularis.

Nom. felix,	szczęśliwy, a, e.
Gen. felic-is,	szczęśliwego, ej, ego.
Dat. felic-i,	szczęśliwemu, ej, emu.
Acc. felic-em, Neutr. felix,	szczęśliwego i y, a, e.

Voc. jak Nom.

Abl. felic-i albo felic-e,

szczęśliwym, em.

Pluralis

Nom. felic-es, felic-ia,

szczęśliwi, e.

Gen. felic-ium,

szczęśliwych.

Dat. felic-ibus,

szczęśliwym.

Acc. felic-es, felic-ia,

szczęśliwych, e.

Voc. jak Nom.

Abl. felic-ibus,

szczęśliwymi, emi.

Rozdział 18.

Rodzaj rzeczowników podług trzeciej deklinacyi.

Męzkie (Masculina).

Męzkie są zakończenia: o, or, os, er i es impari-syllaba t. j, powiększające się w genitiwie o jedną zgłoskę, np. pēs, pēdis, noga, honor, honoris, cześć.

Wyjątki.

1. wyjątki ze zakończenia na o.

a) Feminina są na o: caro i greckie echo,

Dalej końcówki io, do, go

są rodzaju żeńskiego;

oprócz męzkich trojga na go:

margo, ligo i harpago.

Dwóch na do: cardo, ordo,

i następujących na io:

Pugio, scipio, titio, unio,

Septentrio, papilio, curculio,

Scorpio, stellio, vespertilio.

caro, carnis, mięso, echo, echus, odgłos, harpago, onis, osek, ordo, inis, porządek, cardo, inis, zawiasa, pugio, onis, sztylet, scipio, onis, laska, titio, onis, głównia,

unio, onis, perła, septentrio, onis, północ, papilio, onis, motyl, curculio, onis, wołek (robak) scorpio, onis, skorpion, stellio, onis, jaszczurka, vesperilio, onis, nietoperz.

2. Wyjątki z męskiego zakończenia or.

Neutra: aequor, morze
ador, zboże
marmor, marmur
cor, - cordis, serce

femininum: arbor, oris, drzewo

Cztery neutra są na or:
Aequor, ador marmor, cor,
feminini generis
Tylko: arbor, arboris.

3. Wyjątki z męskiego zakończenia os.

Feminina: cos, cotis, ośelka
dos, dotis, posag

i greckie eos, eus, zorze

Neutra: os, oris, usta
os, ossis, kość.

Feminina są na os
Tylko: cos, eos i dos
Os ossis i os oris
Są neutrius generis.

4. Wyjątki z męskiego zakończenia er.

Neutra: cadaver, eris, trup
iter, itineris, droga

tuber, eris, guz

ver, eris, wiosna

verber, eris, batog

uber, eris, wymię

spinther, eris,

sprzączka

Commune linter, tris, czolno.

Nijakie są na er:

Cadaver, iter, tuber

Ver, verber i uber

Wreszcie sprzątka spinther

Lecz commune: linter.

5. Wyjątki z męskiego zakończenia es impari-syllaba:

Neutrum: aes, aeris, spiż

Feminina: quies, etis i requies, etis spoczynek

merces, edis, zapłata merges, itis, snop

teges, etis, pokrycie compes, edis, kajda

inquies, etis, niepokój, seges, etis, zasięwa

Z imparisyllabów na *es*
 Jest nijakie tylko *aes*;
 Zaś *feminina* *requies*,
Quies, *merces*, *merges*, *tegcs*,
Compes, *inquies* i *seges*.

Rozdział 19.

Feminina.

Feminina są zakończone na *as*, *is*, *ys*, *aus*, *x*, *es* *parisyllaba*, t. j. niemające w *Genit.* więcej zgłosek jak w *Nom.* (równozgłoskowe) i na *s impurum* t. j. z poprzedzającą przed *s* spółgłoską, np. *aetas*, *atis*, *wiek*, *avis*, *is*, *ptak*, *chlamys*, *plaszcz wojenny*, *laus*, *pochwała*, *nox*, *ctis*, *noc*, *clades*, *is*, *klęska*, *hiems*, *hiemis*, *zima*.

Wyjątki.

1, Wyjątki ze żeńskiego zakończenia *as*:

Masculina:

as, *assis*, (*moneta rzymska*)

adamas, *antis*, *dyament*

elephas, *antis*, *słoń*

Neutrum:

vas, *vasis*, *naczynie*.

Trzy są męskie z końcem *as*:

as, *adamas*, i *elephas*

a Nijakie tylko *vas*.

2. Wyjątki ze zakończenia żeńskiego *is*:

Masculina:

Trzydzieści sześć na *is*

Masculini generis:

panis, *piscis*, *crinis*, *finis*,

ignis, *lapis*, *pulvis*, *cinis*,

orbis, *amnis* i *canalis*,

sanguis, *unguis*, *glis*, *annalis*,

fascis, *axis*, *funis*, *ensis*,

fustis, *vectis*, *vomis*, *mensis*,

vermis, *toris*, *torquis*, *caulis*,

postis, *cucumis* i *follis*,

cassis, *cossis*, *callis*, *collis*,

sentis i nareszcie *pollis*.

panis, chleb, piscis, ryba, crinis, włos, finis, koniec, ignis, ogień, lapis, idis, kamień, pulvis, eris, proch, cinis, eris, popiół, orbis, okrąg, amnis, rzeka, canalis, wodociąg, sanguis, guinis, krew, unguis, paznogieć, glis, gliris szczur, annalis, rocznik, fascis, wiązka, axis, oś, funis, powróż, ensis, miecz, fustis, kij, vectis, drag, vomis, eris, lemiesz, mensis, miesiąc, vermis, robak, torris, głównia, torquis, łańcuch, caulis, głab (łodyga), postis, podwój, cucumis, eris, ogórek, follis, miech kowalski, cassis, is, sieć myśliwska, cossis, robak w drzewie, callis, ścieżka w górach, collis, pagórek, sentis, ciern, pollis, inis, stochmal.

3. Wyjątki ze zakończenia żeńskiego *x*:

a) Tylko zakończone na *ix*, są feminina, wyjąwszy następujące masculina:

calix, icis, kielich.
fornix, sklepienie
phoenix, icis, ptak pajeczny
thorax, acis, pancerz
varix, icis, żyła nabrzmiąta.

calix, fornix, phoenix
thorax, pancerz, varix.

b) Zakończzone na *ex* są masculina wyjąwszy następujące feminina:

faex, faecis, męty
nex, necis, śmierć
lex, legis, prawo
forfex, icis, nożyce
supellex, supellectilis, sprzęt.

Wszystkie męskie są na *ex*,
Żeńskie tylko, faex, nex, lex
forfex i supellex.

4. Wyjątki ze zakończenia żeńskiego *s impurum*:

Masculina:

torrens, tis, potok,
mons, tis, góra
quadrans, tis, $\frac{1}{4}$
pons, tis, most

fons, tis, źródło,
dodrans, tis, $\frac{3}{4}$
triens, tis, $\frac{1}{3}$
dens, tis, ząb

adeps, ipis, tłuszcz rudens, tis, lina okrętowa
 confluens, (częściej Plur. confluentes) splyw.
 tridens, tis, trójzab oriens, tis, wschód
 occidens, tis, zachód.

Mezkie są torrens, fons, mons,
 dodrans, quadrans, triens, pons,
 dens, adeps, rudens, confluens,
 J tridens, oriens, occidens.

Rozdział 20.

Neutra.

Neutra są zakończone na: *a, e, c, l, n, t, ar, ur, us, np.* poema, piesn, mare, morze, lac, lactis, mleko, mel, mellis, miod, nomen, nominis, imię, caput, capitis, głowa, calcar, aris, ostroga, ebur, eboris, kość słoniowa, tempus, oris, czas.

Wyjątki.

1. Ze zakończenia nijakiego *l* wyjąmuje się:
 Masculina: sol, słońce, sal, sól, i mugil, głowacz (ryba).

2. Ze zakończenia nijakiego *n* wyjąmują się:

Masculina:

pecten, inis, grzebień
 lien, enis, śledziona
 attagen, enis, jarząbek
 lichen, enis, liszaj
 agon, onis, walka
 canon, onis, prawidło
 ren, enis, nerka
 mon, onis, skazówka u
 kompasu.
 zon, ontis, widnokrąg
 enis, śledziona.

Masculina są na *n*:
 pecten, lien, attagen,
 lichen, agon, canon, ren,
 gnomon, horizon i splen.

3. Ze zakończenia nijakiego na *ur* wyjmują

Masculina.

furfur, otręby
 astur, gatunek jastrzębia
 vultur, sęp
 turtur, synogarlica.

Masculina są na *ur*:
 furfur, astur, vultur, turtur.

4. Ze zakończenia nijakiego na *us* wyjmują się:

Masculina:

lepus, oris, zając
 tripus, ōdis, trójnóg
 mus, muris, mysz.

Masculina są na *us*:
 lepus, tripus i mus.

Uwaga. Zakończenie *us* jest tylko nijakie we wyrazach wielozgłoskowych zamieniających w Genit. III np. genus, eris, rodzaj, tempus, oris, czas, i w jednozgłoskowych, np. jus, juris, prawo, thus, thuris, kadzidło; wielozgłoskowe zaś zatrzymujące *us* w genitiwie są rodzaju żeńskiego np. virtus, ūtis, cnota, palus, ūdis, bagno,

Rozdział 21.

Tworzenie Genitiwu

1. Rzeczowniki na *a* są wszystkie greckie i mają w Gen. atis, np. poëma, poëmatis, pieśń.

2. Zakończone na *e* zamieniają *e* w *is*, np. mare, maris, morze.

3. Zakończone na *o* mają ōnis, np. leo, leōnis, lew, sermo, onis, mowa. Lecz zakończone na *do* i *go*, tudzież homo, człowiek, turbo, wicher, nemo, nikt i Apollo, bōżek Apōllo, mają mis, np. ordo, ordinis, porządek, imago, imaginis, obraz; homo, hominis. Tylko praedo, zbójca, ligo i harpago mają ōnis. Imię na ludów na *o* mają najczęściej ōnis, np. Maced Macedonczyk, Gen. Macedōnis; długie *o* mają Jones, Jōńczycy, Latōnes, Lacedemonczyk innych.

Na *e* kończą się tylko, *lac*, *lactis*, mleko i *alec*, *alecis*, śledź.

5. Wyrazy na *i* dodają tylko *is* np. *sol*, *solis*, *solis*, słońce, *animal*, *animalis*, zwierzę, *mel* ma *mellis*, miód, *fel*, *fellis*, żółć.

6. Zakończone na *en* mają *inis* np. *carmen*, *carminis*, pieśń, *nomen*, *nominis*, imię. Tylko *ren*, *splen*, *lien*, *lichen*, *attagen*, mają *enis*, np. *ren*, *renis*.

7. Zakończone na *ar* mają *aris*, np. *calcar*, *calcaris*, ostroga, *exemplar*, *aris*, wzór. Lecz *baccar*, *kopytnik*, *jubar*, *blask*, *nectar*, *napój boski*, *par*, *równy*, *Caesar*, *Cezar*, *Arar*, *Saona* (rzeka), *lar*, *Bożek domowy*, mają *aris*, np. *baccar*, *baccaris*; *far*, *zboże* ma *farris*; *hepar*, *wątroba*, *hepatis*.

8. Zakończone na *er* mają *eris*, np. *mulier*, *nie-wiasta*, *mulieris*, *carcer*, *więzienie*, *carceris*.

W Gen. wyrzucają *e* wszystkie na *ter*, nadto przy-miotniki i nazwiska miesięcy na *er*, *tudzież*, *imber*, *deszcz ulewny*; np. *pater*, *patris*, *ojciec*, *September*, *Septembris*, *Wrzesień*. + Tylko *later*, *cegła* i przy-miotniki *pauper*, *ubogi*, *degener*, *wyrodny*, *celer*, *szybki* i *uber* *żyzny* mają *eris*; *iter* ma *itineris*; *Jupiter*, *Jovis*, *Jowisz*, *ver*, *veris*, *wiosna*.

9. Zakończone na *or* mają *oris*, np. *amor*, *amoris*, *miłość*, *dolor*, *doloris*, *boleść*. Tylko *ador*, *arbor*, *aequor*, *marmor*, *rhetor*, *nauczyciel wymowy*, przy-miotnik *memor*, *pamiętny* i kilka imion własnych, jak *Nestor*, mają *oris*; — *cor*, *maecordis* i również z niego przymiotniki *concors*, *zgodny*, *discors*, *niezgodny*, *misericors*, *miłosierny*.

10. Zakończzone na *ur* mają *uris* np. fulgur, foris, błyskawica, vultur, vulturis, — Neutra: ebur, słońiowa, femur, goleń, jecur, wątroba i robur i siła mają *oris*; więc eboris, femoris i. t. d. ma nadto jeszcze Genit. jecinoris i jocinoris; furis.

11. Zakończzone na *as* mają *atis* np. civitas, atis, państwo, — anas ma anatis, kaczka, mas ma maris, samiec; vas, vadis, ręczyciel, vas, vasis naczynie, as, ma assis. — Greckie gigas olbrzym ma gigantis, lampas, pochodnia ma lampadis. †

12. Zakończzone na *es* mają po większej części w Gen. bez pomnożenia zgłoski *is* np. caedes, caedis, zabójstwo, clades, cladis, klęska.

Imne pomnażają się w Genit. o jedną zgłoskę i mają albo *itis*, *etis etis*, albo *idis*, *edis*, *edis*.

a) *itis* mają: antistes, przełożony, cespes murawa, comes, towarzysz, eques, jeździec, formes żagiew, gurges, przepaść wodna, hospes, gość, obcy, limes, miedza, merges, snop, miles, żołnierz, palmes, winorośl, pedes, piechotnik, poples, podkolanek, satelles, trabant, stipes, partrames, ścieżka i przymiotniki: ales, skrzydlaty, cocles jednooki, dives, bogaty, sospes, nieuszkodzony, superstes, pozostały, np. antistes, antistitis, eques, itis.

b) *etis* mają: abies, jodła, aries, baran, paries, ściana, interpres, tłumacz, seges i teges, np. abies, abietis i przymiotniki: hebes, tęp, indiges ojczysty, praepes, szybkolotny, gładki, np. hebes, hebetis.

- c) *ētis* i *quies*, *inquies*, *requies* i przymiotnik *locuples*, bogaty; tudzież greckie *lebes*, miednica, *tapes*, kobierzec, *magnes*, kamień magnesowy i miasto Tunes, np. *quies*, *quietis*.

idis: *obses* zakładnik, *praeses*, przełożony, *deses* i *reses*, leniwy, np. *obses* *obsidis*.

- e) *edis*: *pes*, *pedis*, *noga*, i złożone z niego.

- f) *edis*: *heres*, dziedzic i *merces*, zapłata, np. *heres*, *heredis*.

Osobno pamiętaj: *aes*, *aeris*, *praes*, *praedis*, rzeczyciel, *Ceres*, *Cerēris*, bogini *Ceres*, *bes*, *bessis*, dwie trzecie od całości dwanaście (8) i przymiotniki, *pubes*, *puberis*, dorosły, *impubes*, *impuberis*, niedorosły.

13. Zakończone na *is* mają po większej części w Genit. jak w Nom., np. *avis*, *avis*, ptak, *civis*, *civis*, obywatel.

Jinne pomnażają się w genit. o jedną zgłoskę i mają albo *idis*, albo *itis*, albo *eris*.

- a) *idis* mają: *cuspis* ostrze, *lapis* kamień i *cassis*, helm, nadto greckie: *aegis*, egida (tarcz Jowisza) *pyramis*, piramida i *tyrannis*, samowładztwo, np. *cuspis*, *cuspidis*.

- b) *itis* mają: *lis*, spór, *Quiris*, Kwirita (obywatel rzymski), *Samnis*, *Samnita*, np. *lis*, *litis*.

- c) *eris* mają *cinis*, *cucumis*, *pulvis* i *vomis*, np. *cinis*, *cineris*.

Osobno pamiętaj: *glis*, *gliris*, szczur, *semis*, *semissis*, połowa od całości dwanaście (6).

sanguis, *sanguinis*; *pollis*, *pollinis*. Złożony przymiotnik *exsanguis*, bez krwi ma *ex-*

sanguis; vis, siła, które w Sing. tylko ma trzy przypadki Acc. vim i Abl. vi, ma w Plur. vires.

Greckie imiona własne: Salamis, Salaminis, Salamina, i Simois, Simoëntis, Simois.

14. Zakończone na os mają oris, jak os, oris, usta, flos, kwiat, glos, bratowa, mos, obyczaj, ros, rosa; albo otis, jak cos, cotis, dos, nepos, wnuk, sacerdos, kapłan. Greckie heros, bohater, Minos, Minos i Tros, Trojanin mają herois, Minois, i Trois.

Osobno pamiętaj: custos, custodis, stróż, bos, bovis, wół os, ossis, kość. Przymiotniki compos władający sobą, impos niewładający sobą, mają compotis i impotis.

15. Ze zakończonych na us feminina mają albo utis, np. virtus, virtutis, cnota, salus, ocalenie, servitus, niewola, juvenus, młodość, senectus, starość albo ūdis, jak incus, incudis, kowadło, palus, bagno, subscus, klamra. Tylko tellus ziemia, telluris, pecus, bydło, pecudis; Venus bogini Wenus, Veneris.

Więcejzgóskowe Neutra na us mają oris: tempus, temporis, czas, frigus, zimno, facinus, występek, litus, wybrzeże, decus, ozdoba, dedecus, hańba, pignus, zastaw, stercus, gnój, fenus, czynsz, corpus ciało, pecus, owcza trzoda, pectus pierś, nemus, gaj. Następujące zaś mają eris, genus, generis, rodzaj, latus, bok, opus, dzieło, foedus, przymierze, funus, trup, scelus, zbrodnia, sidus, gwiazda, pondus, ciężar, waga, munus, dar, vellus, runo, ulcus, wrzód, vulnus, rana, onus, ciężar.

Jednozgóskowe na us mają uris, jak crus, cruris, goleń, jus, prawo, pus, ropa, tus, kadzidło, ru-
tylko grus, zóraw i sus, świnia mają, gruis i suis;
lepus ma leporis i przymiotniki vetus, stary intercus,

zaskórny mają *veteris* i *intercūtis*. Greckie imiona miast *Amāthus*, *Pessinus*, *Selinus*, mają *untis*, np. *Amathuntis*.

16. Na *aus* kończą się tylko *laus*, pochwała i *fraus*, zdrada, Gen., *laudis*, *fraudis*.

17. Zakonczone na *s* z poprzedzającą spółgłoską.

a) Na *ns* i *rs* zamieniają *s* na *tis*, np. *frons*, czoło, *frontis*; *ars*, sztuka, *artis*. — Tylko *frons*, gałąź, *glans*, żołądz i *juglans*, orzech włoski, mają *dis*, więc: *frondis*, *glandis*, *juglandis*.

b) jednozgłoskowe na *bs* i *ps* zamieniają w Gen. *bs* i *ps* na *bis* i *pis* np. *trabs*, *trabis*, belka, *stirps*, *stirpis*, pień, ród; lecz *caelebs*, bezżenny ma *caelibis*.

Wiecejzgłoskowe na *eps* mają *ips*, np. *adeps*, *adipis*, *forceps*, *forcipis*, obcęgi. Tylko *auceps*, ptasznik ma *aucupis* i złożone z *caput*, głowa, mają *ipitis*, np. *triceps*, *tricipitis*, trójgłowy, *anceps*, *ancipitis*, dwugłowy, chwiejący się. Greckie na *ops* mają *ōpis*, jak *hydrops*, *hydropis* wodna puchlina albo *ōpis*, jak *epops* *epopis*, dudek.

c) Jedyne na *ls*: puls, zacierka z maki, owoców, ma *pultis* i jedyne na *ms*: *hiems*, zima ma *hiemis*.

18. Na *t* kończy się tylko *caput*, głowa, Gen. *capitis* i złożone z niego *occiput*, *itis*, tylna głowa, *sinciput*, *itis*, przednia głowa.

19. Zakonczone na *x* mają *cis*, np. *pax*, *pacis*, pokój, rzadziej *gis*, np. *rex*, *regis*, król.; *gis*, mają tylko następujące: *lex*, prawo, *rex*, *grex*, trzoda

strix, sowa, frux, owoc polny, aquilex, studniarz, conjux, małżonek, małżonka i nazwiska ludów: Lelex, Phryx i Allobrox, tudzież greckie: phalanx, falanga, (szyk bojowy), sphinx, Sfinx (bajeczny potwór) i syrinx, trzcina; remex, wioślarz, ma remigis.

Więcejzgłoskowe na *ex* mają po większej części *icis*, np. judex, judicis, sędzia. Osobno pamiętaj: nox, noctis, noc, senex, senis, starzec, stary, supellex, suppellectilis, sprzęt domowy.

Rozdział 22.

Uwagi nad przypadkami trzeciej deklinacyi.

I. O Accusatiwie Singularis.

Regularne zakończenie Accus. Sing. jest *em*; niektóre jednak rzeczowniki mają *im*:

1. Jmiona własne rzek i miast na *is*, które w Gen. mają jak w Nom., np. Tiberis, Gen. Tiberis, Acc. Tiberim; Albis, Gen. Albis, Acc. Albim, Elba; Athesis, Gen. Athesis, Acc. Athesim, Adiga; Hispalis, Gen. Hispalis, Acc. Hispalim, Hispalis.

Następujące rzeczowniki mają także w Acc. *im*:

Ravis, amussis,
vis, sitis, tussis.

Ravis, chrypka, amussis, sznur ciesielski, vis, siła, sitis, pragnienie, tussis, kaszel.

3. Następujące sześć mają także *im* w Acc. lecz i *em* mieć mogą:

febris, pelvis, wieża turris,
puppis, restis i securis.

febris, febra, pelvis, miednica, turris, wieża, puppis, był okrętu, restis, powróż, securis, siekiera.

II. O Ablatiwie Singularis.

Zwyczajne zakończenie Abl. Sing. jest *e*, następujące zaś mają i:

1. Rzeczowniki, które mają w Acc. *im* np. *vis*, Abl. *vi*; *tussis*, Abl. *tussi*; — także *navis* ma *navi*; wyjąmuje się tylko *restis*, Abl. *reste*.

2. Neutra na *e*, *al* i *ar* np. *mare*, morze, Abl. *mari*; *vectigal*, cło, Abl. *vectigali*; *calcar*, ostroga, Abl. *calcari*.

Wyjąmują się imiona miast na *e*, np. *Praeneste* Abl. *Praeneste* i

far, *hepar*, *baccar*,
sal *jubar*, *nectar*.

far, zboże Abl. *farre*, *hepar*, wątroba Abl. *hepate*, *baccar*, roślina pachnąca, Abl. *baccare*, *sal*, Abl. *sale*, *jubar*, blask, Abl. *jubare*, *nectar*, Abl. *nectare*.

3. Przymiotniki na *is*, *e* i *er*, *is*, *e* np. *facilis*, łatwy, Abl. *facili*, *celer*, szybki Abl. *celeri*; imiona miesięcy na *is* i *er* np. *Aprilis*, Kwiecień, *Aprili*, *September*, Wrzesień, *Septembri*, tudzież rzeczowniki na *is*, które właściwie są przymiotnikami np. *annalis*, Abl. *annali*; *familiaris*, przyjaciel domu, Abl. *familiari*, tylko *juvenis*, młodzieniec, ma *juvene*.

4. Na *i* kończą się także przymiotniki i imiesłowy (Participia) o jednym zakończeniu i Comparatywy; jednakowoż pamiętać należy, że przymiotniki o jednym zakończeniu mają także *e*, a Comparat. częściej mają *e* niż *i*, np. *prudens*, roztropny Abl. *prudenti* (*prudente*); *major*, większy Abl. *maiore* (*majori*); *par*, równy i *memor* pamiętny mają tylko *pari* i *memori*.

Tylko *e* mają imiesłowy na *ns* w konstrukcyi Abl. Absoluti i następujące przymiotniki:

pauper, senex, deses, impos,
 pubes, impubes i compos,
 princeps, caelebs, caelibis,
 także sospes i superstes.

pauper, ubogi, senex, starzec, deses, próżnujący,
 impos, nieprzytomny sobie, pubes, dorosły, impubes,
 niedorosły, compos, przytomny sobie, princeps, pierwszy,
 caelebs, bezżenny, sospes, ocalony, superstes, po-
 zostały.

III. O Nominatiwie Pluralis.

Regularne zakończenie Nom. Plur. rzeczowników
 rodzaju nijakiego jest *a*.

Lecz *ia* mają Neutra na *e*, *al*, *ar*; przymiotniki
 i imiesłowiy podług trzeciej deklinacyi np. mare Nom.
 Plur. maria, vectigal, Nom. Plur. vectigalia; calcar,
 Nom. Plur. calcaria, par, Neutr. Plur. paria, facilis,
 Neutr. plur. facilia; amans, kochający, Neutr. Plur.
 amantia.

Z tych zaś mają *a*: Przymiotnik vetus, stary
 Neutr. Plur. vetera i wszystkie Comparatiwy, np.
 major, Neutr. Plur. majora, altior, wyższy, altiora;
 complures, wielu, ma complura i compluria.

IV. O Genitiwie Pluralis.

Zwyczajne zakończenie Gen. Plur. jest *um*; lecz
 wiele mają *ium*:

1. Jmiona, które w Abl. Sing. mają *i* albo *i*, *e*,
 mają w Gen. Plur. *ium*: np. navis, navium; mare,
 marium; sapiens, sapientium, audiens, audientium,
 ujący.

tych wyjmują się i mają *um*:

Comparatiwy i następujące przymiotniki:

caelebs, celer, particeps,
 compos, supellex, uber, impos,
 cicur, dives, immemor,
 Wreszeie vetus, vigil, memor.

particeps, mający udział, supplex, korny, uber, żyzny, cicur, swojski, dives, bogaty, immemor, niepamiętny, vigil, czujny,

Uwaga. Z Comparatiwów wyjmują się tylko plures, więcej Gen. plurium i complures, complurium. Przymiotniki złożone ze rzeczowników stosują się w Genit. Plur. podług tychże rzeczowników, np. caput ma capitum, zatem także triceps, tricipitum; genus ma generum, zatem degener, wyrodny, degenerum; color, colorum, zatem versicolor, różnobarbny, versicolorum.

2. Rzeczowniki, które w Gen. mają tyleż zgłoszek co w Nominat, np. civis, Gen. Sing. civis, Gen. Plur. civium; aedes Gen. Sing. aedis, Gen. Plur. aedium, imber, Gen. Sing. imbris, Gen. Plur. imbrium; caro, Gen. Sing. carnis, Gen. Plur. carniū.

Wyjmują się i mają *um*:

canis, apis,* juvenis,
vates, strues, volucris,*
senex, pater, mater, frater,
sedes* i accipiter.

Uwaga. Oznaczone gwiazdką mają czasem także *ium*.
canis, pies, apis, pszczoła, juvenis. młodzieniec, vates, wieszcz, strues, stós, volucris, ptak, mater, matka, frater, brat, sedes, siedlisko, accipiter, jastrząb.

3. Jednógłoskowe rzeczowniki na *s* i *x* z poprzedzającą spółgłoską, np. ars, sztuka, artium, mons, montium, arx, zamek, arcium. Tylko lynx, ostrowidz, sphinx, (ops) pomoc mają lyncum, sphingum, o m.

Z jednógłoskowych rzeczowników na *s* i *x* z poprzedzającą samogłoską mają tylko następujące *ium*:

as, mas, mus, glis, *mus*
fraus, os ossis, vis, lis,
nox, nix, faux, strix.

faux, paszcza, strix, igis, sowa.

4. W Gen. Plural. mają *ium* (rzadko *um*)
i więcejgłoskowe rzeczowniki na *ns* i *rs* np

cens, młodzieniec, Gen. Plur. adolescentium, cohors, kohorta (oddział wojska) cohortium, tudzież imiona ludów na *as* i *is*, np. Arpinas, Gen. Plur. Arpinatium; Samnis, Samnitium. Do tych należą jeszcze optimates, przedniejsi i penates bożkowie domowi, Gen. Plur. optimatium i penatium, wreszcie compedes, pęta, ma zawsze compedium.

Uwaga. Imiona uroczystości w Plur. tylko używane (pluralia tantum) na **alia** mają także **orum** zamiast **ium** np. Bacchanalia, uroczystość Bachusa, Bacchanalium i Bacchanaliorum; bos ma całkiem nieregularnie w Gen. Plur. boum.

V. O Dativie i Abl. Pluralis.

Bos ma w Dat. i Abl. Plur. bubus, rzadziej bobus, sus ma subus i suibus.

Rozdział 23.

Deklinacya imion greckich deklinacyi trzeciej.

I. Genit. Singularis.

Poeci tworzą Genit. Singul. pierwotnie greckich imion na *os* zamiast *is* np. Daphnis, Genit. Daphnidos. Lecz Pan (bożek pasterzy) i w prozie ma Gen. Panos i Accus. Pana, zapewne dla różnicy od panis chleb, które ma panis i panem.

Greckie feminina na *o* np. echo, Dido, mają za zwyczaj greckie zakończenie na *us*, rzadko *onis*. Również Dativus, Accusat. i Ablat. częściej przyjmują zakończenie *o* niż *oni*, *onem*, *one* np. Nom. Dido, Gen. Didus, Dat. Dido, Accus. Dido, Vocat. Dido, Abl. Dido.

II. Accusat. Singularis.

Poeci i niektórzy prozaicy tworzą Accus. Sing. pierwotnie greckich wyrazów, mianowicie zaś imion własnych, często na *a*, zamiast *em* np. Lac *an*,

Acc. Lacedaemona; Salamis, Acc. Salamina; Rzadko to się w prozie zdarza i to tylko u imion własnych.

Lecz aēr i aether (powietrze) nawet u prozaików zwykle mają aēra, aethera. — Zamiast Acc. na *in* znajdujemy także zakończenie *in* we wyrazach greckich; np. zamiast basim od basis (podstawa) także basin.

III. Vocativus Singularis.

Greckie imiona własne na *is* i *ys* odrzucają we Vocat. Sing. końcowe *s* np. Daphnis, Vocat. Daphni; Cotys, Vocat. Coty. Podobnie zakończone na *as*, *antis*, np. Atlas, Atlantis, Vocat. Atla. Imiona własne na *es* mają we Vocat. albo jak w Nom. albo także *s* odrzucają np. Socrates i Socrate. Tutaj należą w rozdziale 12, 6. wzmiankowane imiona własne na *eus*, gdyż te także podług trzeciej deklin. odmieniać się mogą: np. Orpheus, Gen. Orphei i Orpheos, Voc. Orpheu.

IV. Nominat. Pluralis.

Długie *ēs* Nominat. Plur. skracają poeci często w pierwotnie greckich imionach np. Arcades zamiast Arcadēs. Niektóre neutra na *os* mają w Nom. Acc. i Vocat. Plur. *e* np. melos, śpiew, mele, ściągnięte z melea.

V. Genit. Pluralis.

Tytuły książek, pierwotnie greckie, mają w Genit. Plur. czasem *eon* np. Metamorphosis (przemiany) Gen. Plur. Metamorphoseon.

VI. Accusat. Pluralis.

Pierwotnie greckie wyrazy mają nawet u prozaików często w Accus. Plur. *as* zamiast *ēs*, np. pyramis, (piramida) Acc. Plur. pyramidas; Macedo, (Macedon) Acc. Plur. Macedonas.

VII. *Dativ i Ablat. Pluralis.*

Pierwotnie greckie imiona na *ma* mają w *Dativ.* i *Abl. Plur.* częściej *is* niż *ibus*; np. *poëma* (pieśń) częściej w *Dativ.* i *Abl. Plur.* *poëmatis* niż *poëmatibus*.

Rozdział 24.

Rodzaj imion greckich.

Rodzaj imion z greckiego języka przyswojonych po części już w regułach rodzajowych oznaczyliśmy.

Tu jeszcze dodamy:

1. Imiona greckie drugiej deklinacji złożone z *ὁδός* (mów *hodos*) np. *periodus*, *okres*, *methodus*, *methoda* i t. d. są *feminina*. Dalej są *feminina* imiona greckie, które właściwie są *przymiotnikami*, jak *atomus*, *żywiół*, *dialectus*, *narzecze*, *diphthongus* dwugłoska, *paragraphus*, *paragraf*, *diameter* średnica, *perimetrus*, *obwód*.

2. Podług trzeciej deklinacji są *masculina*: *cor-dax*, *taniec*, *bombyx*, *jedwabnica*, *acinaces*, *miecz*, *epops*, *dudek*, *merops*, *dziesięć*, *gryps*, *gryf*, *hydrops*, *wodna puchlina*, *chalybs*, *stal*, *phoenix*, *feniks* (ptak bajeczny) *calyx*, *ycis*, *pączek*, *coccyx*, *ygis*, *kukulka*, *oryx*, *ygis*, *koza afrykańska*. — *Feminina* są *aëdon*, *słowik*, *halcyon*, *zimorodek*, *icon*, *obraz*, *syndon*, *po-krzywane płótno*.

Rozdział 25.

Czwarta deklinacja.

Imiona czwartej deklinacji kończą się w *Nomin.* na *us* i *u*.

Odmieniają się zaś tak:

Singularis

Nom. fruct-ūs, owocGen. fruct-ūs, owocuDat. fruct-ui, owocowiAcc. fruct-um, owocVoc. fruct-ūs, o owocuAbl. fruct-ū owocem.

Pluralis

Nom. fruct-ūs, owoceGen. fruct-um, owocówDat. fruct-ibus, owocomAcc. fruct-ūs, owoceVoc. fruct-ūs, o owoceAbl. fruct-ibus, owocami.

Singularis

Nom. corn-ū, rógGen. corn-us, roguDat. corn-ū, rogowiAcc. corn-ū, róg,Voc. corn-ū, o roguAbl. corn-ū, rogiem

Pluralis

Nom. corn-ua, rogiGen. corn-um, rogówDat. corn-ibus, rogomAcc. corn-ua, rogiVoc. corn-ua, o rogiAbl. corn-ibus, rogami.

Wyrazy podług powyższych wzorów się odmieniające:

auditus, słuch
 olfactus, powonienie
 visus, wzrok
 tactus, dotykane
 gustus, smak
 cantus, śpiew
 currus, wóz

gemitus, wzdychanie
 metus, bojaźń
 reditus, powrót
 progressus, postęp
 genu, kolano
 gelu, mróz.

Nieforemności czwartej deklinacji.

1. Dat. Sing. kończy się często na *u* zamiast *ui* we wyrazach zakończonych na *us*, np. magistratus, zwierzchność, Dat. Sing. magistratu; usus, pożytek, Dat. Sing. usu.

2. Kilka wyrazów ma w Dat. i Abl. Plur. *ibus* zamiast *ibus*.

Są zaś następujące:

arcus, quercus, artus,
 tribus, specus, partus,
 dalej veru, acus,
 również pecu, lacus,

arcus, łuk, quercus, dąb, artus, członek, tribus, oddział ludu, specus, jaskinia, partus, płód, veru, rozeń, acus, igła, pecu, bydło, lacus, jezioro.

Portus, port, ma oba zakończenia zarówno: portibus i portubus.

3. Domus, dom, odmienia się częścią podług czwartej, częścią podług drugiej deklinacji:

Tolle me, mu, mi, mis,
 Si declinare domus vis.

Singularis

Nom. domus, dom

Gen. { domus domu
domi w domu }

Dat. domui, rzadziej domo, domowi

Acc. domum, dom (do domu)

Voc. domus, o domie

Abl. domo, domem (z domu).

Pluralis

Nom. domus, domy

Gen. domuum } domów
domorum }

Dat. domibus, domom

Acc. domus, } domy
domos, } do domów

Voc. domus, o domy

Abl. domibus, domami.

Uwaga. Imiona kilku drzew jak: ficus, figa, cupressus, cyprys, laurus, wawrzyn, pinus, sosna, które właściwie podług drugiej deklinacji się odmieniają, przyjmują niekiedy końcówki czwartej deklinacji, kończące się na *us* i *u* np. laurus, Gen. Sing. lauri i laurus, Abl. Sing. lauro i lauru; Nom. Acc. i Voc. Plur. lauri lauros i laurus.

Rozdział 26.

Rodzaj rzeczowników czwartej deklinacji.

Rzeczowniki na *us* są masculina, na *u* neutra.

Wyjątki.

Dziesięć łacińskich jest na *us*

Tribus, domus, porticus,

Nurus, iacus, socrus, anus

Quinquatrus, quinquatruum,

Idus iduum i manus.

porticus, przysionek, nurus, synowa, socrus, teściowa, anus, baba, quinquatrus plur. tantum Gen. quinquatruum, uroczystość pięciodniowa na cześć Bogini Minerwy; idus, plur. tantum Gen. iduum, 13ty albo 15ty dzień miesiąca.

Rozdział 27.

Piąta deklinacya.

Rzeczowniki piątej deklinacyi kończą się tylko na *es*. Odmieniają się zaś podług następującego wzoru:

Singularis	Pluralis
Nom. di-ēs, dzień	Nom. di-ēs, dnie
Gen. di-eī, dnia	Gen. di-ērum, dni
Dat. di-eī, dniowi	Dat. di-ēbus, dniom
Acc. di-em, dzień	Acc. di-es, dnie
Voc. di-es, o dniu	Voc. di-es, o dnie
Abl. di-e, dniem	Abl. di-ēbus, dniami.

Uwagi.

1. Całkowitą liczbę mnogą w piątej deklinacyi mają dwa rzeczowniki: dies i res rzecz; od kilku innych: facies, ostrze i szyk wojowy, facies, twarz, effigies, runek, species, kształt, series, szereg, spes, nadzieja; wają się tylko w liczbie mnogiej Nomin. Accus.
2. *e* w genit. i dativ. sing. jest długie, kiedy przedz. samogłoska, np. dies, diei; krótkie, kiedy przedz. spółgłoska; np. fides, wierność, fidei.
3. Zakończenie *ei* Genit. i Dat. Sing. ściąga w *e* i *i* np. pernicie, albo pernicii, zamiast pernicies, zguba.

Wyrazy do ćwiczenia.

glacies, lód,
planities, równina,
rabies, wściekłość,

meridies, południe,
macies, chłód

Rodzaj rzeczowników piątej deklinacyi.

Rzeczowniki piątej deklinacyi są feminina, tylko meridies, południe i dies są masculina. Dies używa się w liczbie pojedynczej także jako femininum, gdy oznacza „termin albo dzień ustanowiony.“

Rozdział 28.

Deklinacya nieforemna.

I. *Indeclinabilia* (nieodmienne).

Indeclinabilia są takie wyrazy, które się przez przypadki nieodmieniają. Tu należą pomiędzy innemi greckie i łacińskie imiona liter; np. alpha, beta, a, b; dalej rzeczowniki fas, rzecz, godziwa, nefas, rzecz niegodziwa, instar, obraz, secus, pleć, mane, rano i pondo jako Abl. funt, funty, np. quinque pondo auri, pięć funtów złota. Podobnie imię Jesus częściowo jest nieodmienne, gdyż tylko w Acc. ma Jesum, wszystkie zaś inne przypadki Jesu.

II. *Defectiva* (ułomne).

Defectiva nazywamy takie wyrazy, które albo we wszystkich przypadkach albo tylko jedną

we wszystkich przypadkach, nazywają *defectiva casibus* (ułomne co do przypadków) np. nikt, nie używa się w Genit. i Abl. to Gen. nullius, Abl. nullo, cor i pax Gen. plur. vis ma tylko Acc. vim i Abl. vicis, zmiany, vicem, vice, vices i vicibus Nom. i Dat. Sing. i Gen. Plur.

Te jednej liczby zowią się *Defectiva* (ułomne co do liczby). Używające się Sing. nazywamy:

Singularia tantum. Do tych należą, które dla znaczenia swego i w języku polskim liczby mnogiej nie mają, mianowicie: nomina materialia, to jest takie, które oznaczają ciągłą masę, składającą się z cząstek jednogatunkowych, np. aurum, złoto, sabulum, piasek; dalej nomina abstracta to jest: oderwane, umysłowe np. pueritia, młodość, justitia, sprawiedliwość, pietas, pobożność; wreszcie nomina propria (imiona własne) np. Roma, Rzym, Cicero, Cycero. Prócz tego nie używają się w liczbie mnogiej następujące: meridies, południe, vesper, wieczór, ver, wiosna, iustitium, zatrzymanie biegu sądownictwa, letum, śmierć i specimen, próba.

Pluralia tantum są takie, które się tylko w liczbie mnogiej używają. W polskim języku tłumaczyny je także przez liczbę mnogą albo też często przez liczbę pojedynczą. Pluralia tantum są bardzo liczne.

Wymienimy tutaj tylko najpospolitsze:

divitiae, arum, bogactwa,
minae, arum, groźby,
liberi, orum, dzieci,
gemini, orum, bliźnięta,
maiores, um, przodkowie,
posteriores, orum, potomkowie
moenia, um, mury,
reliquiae, arum, resztki,
manubiae, arum, łupy,

angustiae, arum, wąwóz,
arma, orum, broń,
exsequiae, arum, pogrzeb,
induciae, arum, rozejm,
insidiae, arum, zasadzka.
nuptiae, arum, wesele,
excubiae, arum, straż,
tenebrae, arum, ciemność,
fauces, ium, paszcza.

Uwaga. Niektóre rzeczowniki mają wprowadzić obie liczby, lecz te liczby różnią się od siebie znaczeniem, jak: aedes, is, świątynia — aedes, ium, dom; — auxilium, ii, pomoc, auxilia, orum, posiłki wojenne; — carcer, eris, więzienie, — carceres, um, szranki; — castrum, a, twierdza, — castra, orum, obóz; — copia, ae, dostatek, — copiae, arum, wojsko; opera, ae, praca, — operae, arum, robotnicy.

III. *Heteroclita*.

Heteroclita nazywają się rzeczowniki, które, mając jedno zakończenie w Nominat. podług różnych deklinacji się odmieniają: np. domus, ficus, laurus i t. d. (porównaj rodz. 25. 3 i uwagę); nadto vas, vasis, naczynie w liczbie pojedynczej się odmienia podług trzeciej, w liczbie mnogiej podług drugiej deklinacji: vasa, vasorum, vasis. Plur. tantum: ilia, um, jelita. Od jugerum jest Abl. jugere a od vesper (druga Dekl.) Abl. vespere.

IV. *Heterogenea*.

Heterogenea nazywają się rzeczowniki, które, niezmieniając deklinacji, w liczbie mnogiej inny przybierają rodzaj, np. focus, i, (żart) w liczbie mnogiej joci i joca, orum; locus, i, (miejsce); w liczbie mnogiej loci, miejsca w książkach, loca, orum, miejsca, okolice; coelum, i, (niebo) w liczbie mnogiej coeli; siser w liczbie mnogiej siseres; Tartarus, (świat podziemny) w liczbie mnogiej Tartara, orum; frenum, i, (cugiel) w liczbie mnogiej freni i frena, orum.

Uwaga. Niektóre wyrazy są razem *Heteroclita* i *Heterogenea*, np. balneum, i, kąpiel, w liczbie mnogiej balneae, (łazienki) i balnea, orum; ostrea, (ostrzyga) ostreae i ostrea, orum.

V. *Abundantia* (obfitujące).

Abundantia nazywają się rzeczowniki, mające różne zakończenia Nominatiwu. Są zaś trojakie:

- a) Mające różny rodzaj, np. clipeus, i, i clipeum, (tarcz); pileus, i, i pileum, i, (kapelusz).
- b) Idące podług różnych deklinacji np. elephas, ntis i elephantus, i; materies, ei, i materia ae.
- c) Mające różny rodzaj i różną deklinacją np. alimonia, ae, i alimentum, ii, żywność; tapetum, i, i tapes, etis, koberiec; penus, us, (Fem.) penus, oris, i penum, i, zapas żywności.

Rozdział 29.

Nomen adjectivum (Jmię przymiotne).

Adjectiva mają trzy rodzaje. Dzielią się na:

I. *Adjectiva o jednym zakończeniu.*

Adjectiva o jednym zakończeniu są takie, które na wszystkie trzy rodzaje jedno mają zakończenie. Tylko dla rodzaju nijakiego w Acc. Sing. i Nom. Accus. i Vocat. Pluralis osobne jest zakończenie; np. dives, bogaty, felix, szczęśliwy, prudens, rozsądny.

Uwaga: Obok adjectiwów o jednym zakończeniu opulens, bogaty, i violens, gwałtowny używają się częściej opulentus, a, um i violentus, a, um. Obok dives, bogaty, znajduje się rzadszy przymiotnik o dwu zakończeniach, ditis dite, od którego dives, Neutr. Plur. ditia przybiera.

II. *Adjectiva o dwu zakończeniach.*

Adjectiva o dwu zakończeniach są takie, które dla rodzaju męskiego i żeńskiego mają jedno wspólne zakończenie a dla rodzaju nijakiego drugie. Należą tu zakończone na:

1. *is i e*, np. facilis (Masc. i femin.) facile (Neutr.) łatwy.
2. Comparatiwy (stopnie wyższe) na *ior i ius*; np. faciliior (Masc. i femin.), facilius (Neutr.) łatwiejszy; Gen. faciliioris przez wszystkie trzy rodzaje. (O deklinacyi tych adjectiwów zob. rozdz. 17, 3.)

Uwaga. Niektóre z należących tu rzeczowników mają jeszcze drugą formę o trzech zakończeniach *us, a, um* obok *is, e*, np. hilarus, a, um i hilaris, e, wesoly; imbecillus, i imbecillis, e, słaby; exanimus, a, um i exanimis, e, uszny; semianimus, a, um i semianimis, e, na pół żywy.

III. *Adjectiva o trzech zakończeniach.*

Adjectiva o trzech zakończeniach są takie, które dla każdego rodzaju osobne mają zakończenie.

Kończą się zaś na:

1. *us, a, um* np. bonus, a, um, dobry;
2. *er, a, um*, np. liber, era, um, wolny, pulcher, a, um, piękny. (O wyrzuceniu *e* z końcówki zob. rozdz. 12. 2.).
3. *ur, a, um* tylko jeden satur, a, um, syty.
4. *er, is, e*, np. acer, acris, e, ostry; celer, celeris, celere, szybki. Jest ich tylko 12:

acer, alacer, equester,
celer, celeris, pedester,
puter, celeber, campester,
Do tych saluber, terrester,
Nadto volucer, paluster.*)

Wszystkie te *adjectiva* wyrzucają w *femin.* i *neutr.* i we wszystkich przypadkach *e* z końcówki *er*, wyjąwszy celer (zob. rozdz. 17. 3.)

Więc acer, acris, e; Gen. acris, acris, acris, Dat. acri, acri, acri i t. d.

alacer, rzeźwy, equester, konny, rycerski, pedester, pieszy, puter, zgnily, campester, równy, płaski, saluber, zdrowy, zbawienny, terrester, lądowy, volucer, lotny, paluster, bagnisty.

Rozdział 30.

Nieregularna deklinacya *adjectiwów*.

1. *Indeclinabilia*: nequam, niepocziwy; frugi, dzielny, oszczędny; praesto, gotowy, (tylko z związku ze słowem posiłkowym *esse*). Necesse, koniecznie, (w związku z *esse* i *habere*); opus, trzeba (w związku

*) Niektóre z tych *adjectiwów* mają niekiedy także *is*; np. zamiast saluber mówi się także salubris.

z esse) używają się jako odosobnione formy neutralne.

2. *Defectiva numero.* Do cetera, ceterum (wreszcie) braknie Nomin. ceterus. Do plerique, pleraeque, pleraque, brakuje Genit. który się zastępuje przez plurimorum, arum, orum. Tylko we Vocat. zwyczajnie w połączeniu z imperat. od esse: esto, este, estote, używają się mactē, (Sing.) macti (Plur.) np. mactē esto, bądź sławiony; macti estote, bądźcie sławieni.

Rozdział 31.

Stopniowanie przymiotników.

Przymiot czyli własność, którą przypisujemy jakiemu przedmiotowi, we wyższym lub najwyższym może być wyrażona stopniu. Ztąd powstają tak zwane gradus comparationis (stopnie porównawcze). Nazywają się zaś: gradus comparativus (stopień wyższy) i gradus superlativus (stopień najwyższy.) Comparativus wyraża wyższy stopień przymiotu np. altior, wyższy; Superlativus, stopień najwyższy przymiotu np. altissimus, najwyższy. — Dla tego Comparativus używa się tylko porównywając dwa przedmioty, Superlativus, porównywając więcej niż dwa. Po prostu oznacza się przymiot przez tak nazwany Positivus (stopień równy) bez wszelkiego porównania, np. altus, wysoki, latus, szeroki.

1. Comparativus kończy się na ior (Mas. i Fem.) i ius (Neutr). Tworzy się zaś od positiwu, biorąc Gen. przymiotnika np. od altus, Gen. alt-i odrzucając zakończenie i i dodając ior, ius, np. alt-ior, alt-ius. Od levis, Gen. lev-is, odrzucając is zostanie lev, i dodając ior Compar. lev-ior, lev-ius.

2. Superlativus kończy się na *issimus, issima, issimum*. Aby utworzyć Superlativus, bierze się także Genit. przymiotnika, odrzuca się zakończenie i dodaje *issimus, a, um, np. altus, Gen. alt-i* odrzucając *i* zostaje *alt*, więc Superlativus, *alt-issimus, a, um*; *levis* Gen. *lev-is*, odrzucając *is*, zostaje *lev*, więc Superl. *lev-issimus, a, um*.

Uwaga. Comparativus tłómaczy się niekiedy przez **za**, Superlativus przez **bardzo**. Doctior więc nie zawsze się tłómaczy: uczeńszy, lecz także; za uczony: doctissimus nie zawsze: najuczeńszy, lecz także: bardzo uczony.

Wyjątki.

1. Przymiotniki na *er* tworzą Superlativus na *errimus, a, um*, dodając *rimus* do zakończenia męskiego *er*; np. *pauper, ubogi, pauper-rimus*; *celeber, sławny, celebr-rimus*; *miser, nędzny, miser-rimus*; *Vetus, (stary) i nuperus, (nie-dawny)* mają także w Superlat. *veterrimus i nuperrimus*; *maturus (dojrzały)* ma *maturissimus*, rzadziej *matur-rimus*.

2. Sześć przymiotników na *-ilis*: *facilis, difficilis, similis, dissimilis, gracilis i humilis* tworzą Superlativus na *illimus*, odrzucając zakończenie *is* i dodając *limus*; np. *facilis, lekki, facillimus*; *imbecillis* ma *imbecillimus i imbecillissimus*.

difficilis, trudny, *similis*, podobny, *dissimilis*, niepodobny, *gracilis*, wysmukły, *humilis*, niski, *imbecillis*, słaby.

3. Złożone ze słów *dico, facio i volo* przymiotniki na *dicus, ficus i volus* tworzą po odrzuceniu zakończenia *us* Comparat. na *entior*, Superlat. na *entissimus*, np. *maledicus, złorzeczący, Comp. maledic-entior, Superl. maledic-entissimus*; *maleficus, (złośliwy) malefic-entior, malefic-entissimus*; *benevolus, przychylny, benevol-entior, benevol-entissimus*.

Rozdział 32.

Stopniowanie przez opisanie i wzmocnienie.

Przymiotniki na *us* przed których zakończeniem poprzedza samogłoska, nie mogą się stopniować zwykłym sposobem. Comparativus zastępuje się przez Positivus, dodawszy na początku *magis* (bardziej); Superlativus, przez Positivus, dodawszy na początku *maxime*, (najbardziej); np. *dubius* (wątpliwy), Comp. *magis dubius*, *magis dubia*, *magis dubium*, (wątpliwszy); Superl. *maxime dubius*, *maxime dubia*, *maxime dubium* (najwątpliwszy). Podobnie *idoneus*, zdolny, *arduus*, stromy, *necessarius*, potrzebny, *noxius*, szkodliwy, *ingenuus*, wolnomyslny.

Uwaga 1. Prócz tego wiele innych rzeczowników się nie stopniuje już to, że ich znaczenie niedozwala stopniowania, już to, że końcówki pewne i formy duchowi języka się przeciwią, już też z innych niedostrzeżonych przyczyn; Tu należą:

- a) wyrażające pochodzenie, stosunek miejsca lub czasu, np. *paternus*, ojczysty, *campester*, równy, płaski, *aestivus*, latowy.
- b) przymiotniki pochodne z końcówkami: *icus*, *idus*, *ulus*, *alis*, *ilis* i t. d. np. *civicus*, obywatelski, *rabidus*, wściekły, *naturalis*, naturalny.
- c) Najwięcej przymiotników ze słów złożonych, np. *foedifragus*, zrywający przymierze, *degener*, wyrodny.
- d) Z niedostrzeżonych, przyczyn nie stopniują się: *almus*, żywiący, *zynus*, *ferus*, dziki, *gnarus*, świadomy, *trux*, okropny i wiele innych.

Uwaga 2. Przymiotniki na *quus* stopniują się regularnie, gdyż *u* w składzie *qu* nie uważa się za samogłoskę, np. *antiquus*, stary, *antiquior*, *antiquissimus*; *iniquus*, niesłuszny, *iniquior*, *iniquissimus*.

2. Znaczenie Positiwu wzmocnia się także przez dodanie na początku przysłówków innych np. *valde*, bardzo, (*valde doctus*, bardzo uczony) *imprimis*, osobiście, i podobnych.

3. Znaczenie comparativ. podwyższa się przez dodanie etiam, (jeszcze) i Ablat. multo (o wiele) i aliquanto (nieco); np. etiam doctior jeszcze uczeńszy, multo doctior, o wiele uczeńszy, aliquanto doctior, nieco uczeńszy.

Znaczenie comparativu zniża się przez Abl. paulo, paululo (o mało); np. paulo doctior, o mało uczeńszy.

4. Znaczenie Superlat. podwyższa się przez dodanie longe (daleko, o wiele) quam (jak tylko można) i vel (nawet), które wyrazy w języku polskim najlepiej się tłómaczą przez „jak” np. longe doctissimus, jak najuczeńszy, quam doctissimus, jak najuczeńszy, vel doctissimus, jak najuczeńszy.

Rozdział 33.

Nieforemne i ułomne stopniowanie.

1. Niektóre przymiotniki stopniują się całkiem nieforemnie. Są zaś następujące:

bonus, dobry,	melior, lepszy,	optimus, najlepszy.
malus, zły,	pejor, gorszy,	pessimus, najgorszy.
magnus, wielki,	major, większy,	maximus, największy.
parvus, mały,	minor, mniejszy,	minimus, najmniejszy.
multus, wiele,	plus (Nentr.) więcej,	plurimi, najwięcej.
nequam (indeclin.) nie wart,	nequior, bardziej niewart,	nequissimus, najbardziej niewart.
frugi (indecl). pocziwy,	frugalior, pocziwszy,	frugalissimus, najpocziwszy.
egenus, ubogi,	egentior, uboższy,	egentissimus, najuboższy.
providus, zaradny,	providentior, zaradniejszy,	providentissimus, najzaradniejszy.

2. Następujące Compar. i Superlat. nie mają positivu:

citerior, z tej strony bliższy,	citimus, najbardziej z tej strony, najbliższy.
ulterior, z tamtej strony dalszy,	ultimus, najbardziej z tamtej strony, najdalszy, ostatni.
interior, wewnętrzny,	intimus, najbardziej wewnętrzny.
proprior, bliższy,	proximus, najbliższy.
prior, pierwszy (pomiędzy dwoma)	primus, pierwszy z wielu.
deterior, gorszy,	detririmus, najgorszy.
ocior, szybciejszy,	ocissimus najszybciejszy.
potior, przedniejszy,	potissimus, najprzedniejszy.

Uwaga. Za posit. do sześciu pierwszych uważałyby można następujące przyimki: citra (z tej strony), ultra (z tamtej strony), intra (wewnątrz), prope (blizko), prae (przed), i de (na dół, z); do „ocior“ przyjmujemy jako posit. greckie *ὠκύς* (mów okys) szybki a do „potior“ nieużywane „potis,, potężny.

3. Następujące nie mają Comparatiwu:

bellus, zgrabny, ładny,	bellissimus,
falsus, fałszywy,	falsissimus,
diversus, różny,	diversissimus,
inclitus, sławny,	inclitissimus,
invitus, niechętny,	invitissimus,
sacer, święty,	sacerrimus,
novus, nowy,	novissimus,
vetus, stary, (do tego comp. vetustior)	veterrimus.

4. Wiele szczególnie od słów pochodzących przymiotników na *ilis* (*bilis*) nie ma Superlat. np. *agilis*, ruchawy, *docilis*, pojętny, *credibilis*, do wiary podobny.

Tu należą jeszcze: *aequalis*, równy, *agrestis* i *rusticus*, wieśniaczy, *alacer*, rześki, *astutus*, chytry, *ater*, czarny, *caecus*, ślepy, *capitalis*, zgubny, *civilis*, obywatelski, *crispus*, kędzierzawy, *declivis* i *proclivis*, na dół i naprzód pochyłony, *diurnus*, długi, *deses*, nieczynny, *fuscus*, ciemny, *jejunos*, czeży, *longinquus*, daleki, *proquinquus*, bliski, *popularis*, wzięty u ludu, *regalis*, królewski, *salutaris*, zbawienny, *satur*, syty, *surdus*, głuchy, *tempestivus*, o swej porze, *teres*, podługowato-okragły, *vulgaris*, pospolity.

Również nie mają Superlat. *adolescens*, młodzieńczy, *Comp. adolescentior*; *juvenis*, młodzieńczy, *junior*; *senex*, stary, *senior* i kilka innych.

Uwaga. Następujące przymiotniki słowne na *ilis* (*bilis*) mają *Comp.* i *Superl.* *amabilis*, miły; *facilis*, łatwy; *fertilis*, żyzny, *nobilis*, sławny; *utilis*, pożyteczny; *mobilis*, ruchawy.

5. Następujące cztery przymiotniki mają podwójny Superlat:

exterus, zewnętrzny, *exterior* *extremus* i *extimus*.

inferus, niski, *inferior*, *infimus* i *imus*.

supernus, zwierzęcni, *superior*, *supremus* i *summus*.

posterus, następny, *posterior*, *postrēmus* i *postumus*, *postremus*, ostatni, *postumus*, na ostatku zrodzony.

6. Dwa przymiotniki *anterior*, przedniejszy i *sequior* późniejszy, *Neutr. sequius*, piszące się także *secius* od *adverb.* *secus*, inaczej, i używane szczególnie w sposobie mówienia *nihilō secius* albo *sequius*, mniej, (mimo to) nie mają *Posit.* ani *Superlat.*

Rozdział 34.

Imiona liczbowe (Numeralia).

Łacinskie imiona liczbowe są częścią przymiotnikami, częścią przysłówkami. Dzielią się na sześć klas:

1. Numeralia cardinalia, pierwotne.
2. Numeralia ordinalia, porządkowe.
3. Numeralia distributiva, podziałowe.
4. Numeralia multiplicativa, gatunkowe czyli mnożne.
5. Numeralia proportionalia, stósunkowe.
6. Adverbia numeralia, przysłówkowe.

Rozdział 35.

Numeralia cardinalia.

Cardinalia odpowiadają na pytanie *ile?* *quot?* i są po większej części nieodmienne. Odmieniają się tylko: unus, a, um, jeden, jedna, jedno, duo, ae, o, dwaj, dwie, dwa, tres, tria, trzech, trzy; dalej setne: ducenti, ae, a, dwieście, trecenti, ae, a, trzysta, quadringenti, ae, a, czterysta, quingenti, ae, a, pięćset, sexcenti, ae, a, sześćset, septingenti, ae, a, siedmset, octingenti, ae, a, ośmset, nongenti, ae, a, dziewięćset; prócz tego milia, Plur. od mille, tysiąc.

*Singularis.**Pluralis.*

N. unus, a, um,

N. uni, unae, una,

G. unius,

G. unorum, unarom, unorum,

D. uni,

D. unis,

A. unum, unam, unum,

A. unos, unas, una,

V. une, una, unum,

V. uni, unae, una,

A. uno, una, uno,

A. unis.

O Gen. unius i Dat. uni porównaj rozdz. 14 ku końcowi. — Liczba mnoga od unus używa się tylko w połączeniu z plur. tantum, mającemi znaczenie liczby pojedynczej np. unae literae, jeden list, una castra, jeden obóz i t. d.

Pluralis.

Nom. duo, duae, duo,
Gen. duorum, duarum, duorum,
Dat. duobus, duabus, duobus,
Acc. duos i duo, duas, duo,
Abl. duobus, duabus, duobus.

Podług duo odmienia się: ambo, ae, o, obaj, obie, oba.

Pluralis.

Masc. i fem. Neutr.

Nom. tres, tria,
Gen. trium,
Dat. tribus,
Acc. tres, tria,
Abl. tribus.

Milia odmienia się regularnie podług trzeciej deklinacyi: Gen. milium, Dat. milibus, Acc. milia, Abl. milibus. Setne ducenti, ae, a, i t. d. odmieniają się jak przymiotniki drugiej deklinacyi na us, a, um, w liczbie mnogiej, więc: Gen. ducentorum, ducentarum, ducentorum, Dat. ducentis, Acc. ducentos, as, a, i t. d.

1. I unus, a, um.	7. VII septem.
2. II duo, ae, o.	8. VIII octo.
3. III tres, tria.	9. IX novem.
4. IV quatuor.	10. X decem.
5. V quinque.	11. XI undecim.
VI sex.	12. XII duodecim.

13. XIII	tredecim.	100. C	centum.
14. XIV	quatuordecim.	200. CC	ducenti, ae, a.
15. XV	quindecim.	300. CCC	trecenti, ae, a.
16. XVI	sedecim albo decem et sex.	400. CCCC	quadringenti, ae, a.
17. XVII	septendecimal albo decem et septem.	500. D albo	IO quingenti, ae, a.
18. XVIII	decem et octo albo duodeviginti.	600. DC	sexcenti, ae, a.
19. XIX	decem et novem albo undeviginti.	700. DCC	septingenti, ae, a.
20. XX	viginti.	800. DCCC	octingenti, ae, a.
30. XXX	triginta.	900. DCCCC	nongenti, ae, a.
40. XL	quadraginta.	1000. M albo	CIO mille.
50. L	quinginta.	2000. MM albo	CIOCIO duo milia.
60. LX	sexaginta.		
70. LXX	septuaginta.	3000. MMM	tria milia.
80. LXXX	octoginta.	4000. MMMM	quatuor milia.
90. XC	nonaginta.	5000. IOO	quinque milia i t. d.

Uwaga.

1. Od 20 aż do 100 liczymy stawiając albo dziesiątki przed jednościami bez dodania et, a jednostki poprzedzają, w którym razie przez et z dziesiątkami się łączą np. dwadzieścia i dwa viginti albo duo et viginti, siedmdziesiąt i cztery, septuaginta quatuor albo quatuor et septuaginta. — Liczby 18, 19, 28, 29, 38, 39, 48, 49 i t. d. wyrażają się zazwyczaj przez odejmowanie, zamiast viginti octo, mówi się lepiej duodeviginti (dwa od trzydziestu); zamiast viginti novem, lepiej undeviginti (jedno od trzydziestu); również duodequadraginta, 38; undequadraginta, 39; duodequinginta, 48; undequinginta, 49, i t. d. — Od stu zawsze większa liczba poprzedza i łączy się z mniejszą przez et, które przecież również dobrze opuścić się może; łącząc przez et, kłaść je raz tylko po największej liczbie należy, np. 1764, mille et septingenti sexaginta quatuor, albo mille septingenti sexaginta quatuor; 457, quadringenti et quinginta septem, albo quadringenti quinginta septem.
2. Mille choć jest Subst. neutr. w liczbie pojedynczej ma tylko Nom. i Acc. i używa się przymiotnie, np. 1000 żołnierzy mille milites, w liczbie mnogiej zaś odmienia się

przez wszystkie przypadki i rządzi Gen. jako rzeczownik np. duo milia captivorum, dwa tysiące jeńców; 2500 żołnierzy, znaczy albo duo milia quingenti milites albo duo milia militum et quingenti — 21 żołnierzy znaczy unus et viginti milites.

3. Na wyrażenie milionów, bilionów, trylionów i t. d. nie masz w łacińskim języku osobnych wyrazów, lecz liczby te oznaczają się przez mnożenie np. Milion jest = 10 razy 100,000, więc decies (10 razy) centena milia albo decies centum milia; dwa miliony są = 2×10 t. j. 20 razy 100,000, więc vices (dwadzieścia razy) centena milia i t. d.

Rozdział 36.

Numeralia ordinalia.

Ordinalia odpowiadają na pytanie: który z porządku? quotus? i są wszystkie przymiotnikami trzech zakończeń na *us*, *a*, *um*.

1. primus, pierwszy.
2. secundus, drugi, alter, drugi (gdy o dwóch mowa).
3. tertius, trzeci.
4. quartus, czwarty.
5. quintus, piąty.
6. sextus, szósty.
7. septimus, siódmy.
8. octavus, ósmy.
9. nonus, dziewiąty.
10. decimus, dziesiąty.
11. undecimus, jedenasty.
12. duodecimus, dwunasty.
13. tertius decimus, trzynasty.
14. quartus decimus, czternasty.
15. quintus decimus, piętnasty.
16. sextus decimus, szesnasty.
17. septimus decimus, siedemnasty.

18. octavus decimus albo duodevicesimus.
19. undevicesimus albo nonus decimus.
20. vicesimus, (vigésimus) dwudziesty.
30. tricesimus (trigésimus) trzydziesty.
40. quadragesimus, czterdziesty.
50. quinquagesimus, pięćdziesiąty.
60. sexagesimus, sześćdziesiąty.
70. septuagesimus, siedmdziesiąty.
80. octogesimus, ośmdziesiąty.
90. nonagesimus, dziewięćdziesiąty.
100. centesimus, setny.
200. ducentesimus, dwóchsetny.
300. trecentesimus, trzechsetny.
400. quadringentesimus, czterechsetny.
500. quingentesimus, pięćsetny.
600. sexagesimus, sześćsetny.
700. septingentesimus, siedmsetny.
800. octingentesimus, ośmsetny.
900. nongentesimus, dziewięćsetny.
1000. millesimus, tysięczny.
2000. bis millesimus, dwutysięczny.
3000. ter millesimus, trzeczysięczny.
4000. quáter millesimus, czterechtysięczny.
5000. quinquies millesimus, pięćtysięczny.
- 10,000. decies millesimus, dziesięćtysięczny.
- 100,000. centies millesimus, stutysięczny.
- 1,000,000. decies centies millesimus, milionowy.

Uwagi.

1. Od 13 do 19 zwykle mniejsza liczba kładzie się przed większą bez et np. tertius decimus, trzynasty. Zaczawszy od 20 liczy się jak u Cardinaliów np. 24ty: quartus et vicesimus albo vicesimus quartus, 35ty: quintus et tricesimus albo tricesimus quintus. — 18ty, 19ty, 28my, 38my, 39ty, i t. d. wyrażają się zwykle przez odejmowanie; zamiast więc octavus decimus lepiej się powie duodevicesimus, zamiast nonus decimus, undevicesimus; 28my duodetricesimus 29ty undetricesimus; 38my duodequadragesimus; 39ty unde

quadragesimus; 48my, duodequingagesimus; 49ty undequingagesimus i t. d. — Primus i secundus w złożeniu rzadko się używają, w miejscu ich lepiej użyć unus i alter: zamiast vicesimus primus, dwudziesty pierwszy i vicesimus secundus, dwudziesty drugi, lepiej się powie: unus et vicesimus, alter et vicesimus i tak dalej unus et tricesimus, 31szy, alter et tricesimus, 32gi unus et quadragesimus, 41szy, alter et quadragesimus, 42gi, unus et quinquagesimus. 51szy, alter et quinquagesimus 52gi, i t. d.

22gi, 32gi, 42gi i t. d. wyrażają się także niekiedy przez duoetvicesimus, duoettricesimus, duoetquadragesimus, w którym razie duo zostaje nieodmienne np. duoetvicesimi, duoetvicesimae, i t. d.

2. Lata i pory dnia wyrażają się w łacinie tak jak w polskim przez ordinalia, np. umarł 1835 roku, mortuus est anno millesimo octingentesimo tricesimo quinto; która godzina? quota hora est? ósma godzina, octava hora.
3. Na pytanie: po który raz? odpowiada się w łacinie przysłówkami od ordinaliów pochodniami na ~~umum~~ (albo na **o**), np. primum, po pierwszy raz, po pierwsze, tertium albo tertio, po trzeci raz, po trzecie. Zamiast secundum nieużywanego, mówi się: iterum, po drugi raz, powtórę.
4. Przez ordinalia wyrażają się także w łacinie ułamki. Jeżeli licznik jest 1, wtedy do liczby porządkowej dodaje się pars (część) np. $\frac{1}{3}$ tertia pars, $\frac{1}{4}$ quarta pars, $\frac{1}{5}$ quinta pars, $\frac{1}{6}$ sexta pars i t. d. lecz $\frac{1}{2}$ znaczy dimidia pars. — Jeżeli licznik jest większy niż 1, oznacza się przez liczbę kardynalną, np. $\frac{2}{7}$ duae septimae, $\frac{3}{8}$ tres octavae, i t. d. (domysł. partes) Jeżeli wreszcie licznik tylko o 1, przewyższa mianownik wtedy tylko się licznik wyraża np. $\frac{2}{3}$ duae partes, $\frac{3}{4}$ tres partes, $\frac{4}{5}$ quatuor partes, $\frac{8}{9}$ octo partes, $\frac{11}{12}$ undecim partes, i t. d.

Rozdział 37.

Numeralia distributiva.

Distributiva są przymiotniki plur. tantum na *i, ae, a*, i odpowiadają na pytanie: po ilu (ile) za każdą razą? np. singuli, singulae, singula, po jednemu, jednej, jednemu.

1. singuli.

2. bini.

terni (trini).

4. quaterni.

5. quini.

6. seni.

7. septēni.	100. centēni.
8. octōni.	200. ducēni.
9. novēni.	300. trecēni.
10. dēni.	400. quadringēni.
11. undēni.	500. quingēni.
12. duodēni.	600. sexcēni.
13. terni deni.	700. septingēni.
14. quaterni deni.	800. octingēni.
15. quini deni.	900. nongēni.
16. seni deni.	1000. singula milia.
17. septeni deni.	2000. bina milia.
18. octoni deni albo duodeviceni.	3000. terna milia.
19. noveni deni albo undeviceni.	4000. quaterna milia.
20. viceni.	5000. quina milia.
30. triceni.	6000. sena milia.
40. quadragēni.	7000. septena milia.
50. quinquagēni.	8000. octona milia.
60. sexagēni.	9000. novena milia.
70. septuagēni.	10,000. dena milia.
80. octogēni.	100,000. centena milia.
90. nonagēni.	1,000,000. deciescentena milia.

Uwagi.

1. Od 20 do 100 liczy się podług następnego wzoru: po dwadzieścia i cztery viceni quaterni albo quaterni viceni albo quaterni et viceni albo viceni et quaterni.
2. Distrib. używają się zamiast Cardinal. przy Plural. tantum mających znaczenie liczb. pojedynczej, np. dwa wesela binae nuptiae. Jednakowoż zamiast singuli i terni, kładzie się uni i trini, np. jeden obóz una castra, trzy wesela trinae nuptiae.
3. Cezar et Ariovistus denos comites ad colloquium adduxerunt znaczy: Caesar i Ariowist każdy dziesięciu (po dzie-

sięciu) towarzyszy do rozmowy przyprowadzili (razem więc 20). Tymczasem Caesar et Ariovistus decem comites ad colloquium adduxerunt znaczy: Caesar i Ariovist dziesięciu (razem) towarzyszy do rozmowy przyprowadzili.

4. dwa razy dwa znaczy w łacinie bis bina; dwa razy trzy bis terna, dwa razy cztery bis quaterna, trzy razy cztery ter quaterna i t. d.
5. Od distribut. tworzą się przymiotniki na arius, oznaczające z ilu równych części całość się składa np. rosa centenaria róża stulistna, senex octogenarius, starzec ośmdziesiątletni; cohors quingenaria, hufiec z 500 ludzi złożony.

Rozdział 38.

Numeralia multiplicativa.

Multiplicativa odpowiadają na pytanie iloraki? quotuplex? i są przymiotnikami o jednym zakończeniu na *plex* np. simplex, pojedynczy Genit. simplicis.

Tylko następujące się używają:

simplex, pojedynczy.	quincuplex.
duplex, podwójny.	septemplex.
triplex, potrójny.	decemplex.
quadruplex.	centuplex.

Rozdział 39.

Numeralia proportionalia.

Proportionalia odpowiadają na pytanie ilokrotnie większy (a, e)? i są przymiotnikami o trzech zakończeniach na *us*, *a*, *um*. Liczba ich jest bardzo mała i zwyczajnie się tylko w rodzaju nijakim używają:

simplus, a, um, raz większy.
duplus, a, um, dwa razy większy.
triplus, a, um, trzy razy większy.
quadruplus, a, um, cztery razy większy.
octuplus, a, um, ośm razy większy.

Rozdział 40.

Adverbia numeralia.

Adverbia numeralia odpowiadają na pytanie: ile razy? quoties?

1. semel, raz.	50. quinquagies.
2. bis, dwa razy.	60. sexagies.
3. ter.	70. septuagies
4. quater.	80. octogies.
5. quinquies.	90. nonagies.
6. sexies.	100. centies.
7. septies.	200. ducenties.
8. octies.	300. trecenties.
9. novies.	400. quadingenties.
10. decies.	500. quingenties.
11. undecies.	600. sexcenties.
12. duodecies.	700. septingenties.
13. terdecies albo tredecies.	800. octingenties.
14. quaterdecies albo quatuordecies.	900. nongenties.
15. quinquiesdecies albo quindecies.	1000. milies.
16. sexiesdecies albo sedecies.	2000. bis milies.
17. septiesdecies.	3000. ter milies.
18. duodevicies albo octiesdecies.	4000. quater milies.
19. undevicies albo noviesdecies.	5000. quinquies milies.
20. <u>vicies.</u>	6000. sexies milies.
30. tricies.	7000. septies milies.
40. quadragies.	8000. octies milies.
	9000. novies milies.
	10,000. decies milies.
	100,000. centies milies.
	1000,000. milies milies.

Uwagi.

1. Od dwudziestu liczy się podług następującego wzoru: 24 razy znaczy quater et vicies, vicies et quatuor, albo vicies quater. Wystrzegać się atoli trzeba kłaść mniejszą liczbę bez et naprzódzie, gdyż np. quater vicies znaczy ośmdziesiąt razy.
2. Na wyrażenie lat wieku niżej dziesięciu używają się niekiedy: bimus, a, um, dwuletni, trimus, a, um, trzechletni, quadrimus, czteroletni, często zaś przymiotniki powstałe ze złożenia z rzeczownikiem annus (rok): biennus, e, dwuletni triennis, e, trzechletni, quadriennis, e, czteroletni, quinquennis, e, pięcioletni, sexennis, sześcioletni, septennis, siódmioletni, decennis, dziesięcioletni, od których rzeczowniki, biennium, przeciąg czasu dwuletni, triennium, przeciąg czasu trzechletni i t. d. Nareszcie, złożone z dies (dzień), mensis (miesiąc) biduum przeciąg czasu dwu dni, triduum, quadriduum; bimestris, e, dwumiesięczny, trimestris, quadrimestris, quinquemestris, semestris.

Rozdział 41.

Pronomen (zaimek).

Pronomina podzielić można na pięć klas:

1. Pronomina personalia, zaimki osobiste.
2. Pronomina demonstrativa, zaimki wskazujące.
3. Pronomina relativa, zaimki względne.
4. Pronomina interrogativa, zaimki pytające.
5. Pronomina indefinita, zaimki nieokreślne.

Rozdział 42.

Pronomina personalia.

Pronomina personalia są: ego, tu, sui. Nazywają się także Pronomina substantiva (zaimki rzeczowne).

Singularis

Nom. ego, ja,	tu, ty,	niema.
Gen. mei, mnie,	tui, ciebie,	sui, siebie,
Dat. mihi, mnie,	tibi, tobie, ci,	sibi, sobie,

Acc. me, mnie, mię,	te, ciebie, cię,	siebie, się.
Abl. me, mną,	te, tobą,	sobą.

Pluralis

Nom. nos, my,	vos, wy,	nie ma,
Gen. nostri, nas,	vestri was,	sui, siebie.
nostrum, znas,	vestrum, z was,	
Dat. nobis, nam,	vobis, wam,	sibi, sobie,
Acc. nos, nas,	vos, was,	se, siebie, się,
Abl. nobis, nami.	vobis, wami.	se, sobą.

Uwagi.

1. Zaimek *sui*, *sibi*, *se*, nazywa się także *pronomen reflexivum* albo *reciprocum*, zwrotny, że się czynność subjectu na tymże samym subiekcie odbywa np. *laudat se*, chwali się.
2. Do wszystkich przypadków zaimków osobistych można dodać dla wyrażenia naszego **sam** zglłoskę **met** np. *e-gomet*, ja sam, *tuimet*, ciebie samego, *sui met*, siebie samego; niekiedy dodaje się jeszcze dla wzmocnienia **ipse** (sam), np. *temet ipsum*, ciebie samego. Nie dodaje się zaś **met** nigdy do Gen. Plur. i do **tu**. — Aby **tu** wzmocnić, dodaje się **te** albo **temet**, więc: *tute*, *tutemet*, ty sam; **se** wzmacnia się także przez podwajanie, więc: *sese*.
3. Przyimek *cum* (z) nigdy się nie kładzie przed Abl. tych zaimków, lecz po nich się przyczepia, więc: *mecum*, ze mną, *tecum*, z tobą, *secum*, ze sobą, *nobiscum*, z nami, *vobiscum*, z wami.

4. Od zaimków osobistych pochodzą:

a) Pronomina possessiva, zaimki dzierżawcze:

meus, a, um, mój, *tuus*, a, um, twój, *suus*, a, um, swój, (reflex.); *noster*, *nostra*, *nostrum*, nasz, *vester*, *vestra*, *vestrum*, wasz i pytający, *cujus*, *cuja*, *cuium*, czyj?

b) Pronomina gentilicia, rodowe:

nostras, do naszego rodu należący, naszyniec, *vestras* do waszego rodu należący, waszyniec i pytający *cujas*, skąd rodem?

Odmieniają się ostatnie trzy jak przymiotniki jednego zakończenia podług trzeciej deklinacji, np. *nostratus*, Gen. *nostratis*, Nom. Plur. *nostrates* i t. d.

Rozdział 43.

Pronomina demonstrativa.

Pronomina demonstrativa są następujące:

hic, haec, hoc, ten, ta, to.

ille, illa, illud, ów, owa, owo; on, ona, ono.

is, ea, id, tenże, taż, toż; ów, owa, owo.

idem, eadem, idem, tenże sam, taż sama, toż samo.

iste, ista, istud, ten tam, ta tam, to tam.

ipse, ipsa, ipsum, sam, sama, samo.

1. hic, haec, hoc.

Singularis

Nom. hic, haec, hoc,

ten, ta, to,

Gen. hujus,

tego, tej, tego,

Dat. huic,

temu, tej, temu,

Acc. hunc, hanc, hoc,

tego, i ten, tę, to,

Abl. hōc, hac, hōc,

tym, tą, tem.

Pluralis

Nom. hi, hae, haec,

ci, te,

Gen. horum, harum, horum,

tych,

Dat. his,

tym,

Acc. hos, has, haec,

tych, te,

Abl. his,

tymi, temi.

Uwaga. Znaczenie tego zaimka wzmacnia się przez dodanie zgłoski **ee**: hiccē, haecce, hocce, tentu, tatu, totu, Gen. hujusce, Dat. huicce i t. d. Jeżeli zaś jeszcze dodamy pytajnik **ne** wtedy **ee** zamienia się na **ei**, np. hiccine, haecceine, hocceine? tenżeto, tażeto, tożeto.

2. ille, illa, illud.

Singularis

Nom. ille, illa, illud,

ów, owa, owo,

Gen. illius,

owego, owej, owego,

Dat. illi,

owemu, owej, owemu,

Acc. illum, illam, illud,	owego, owę, owo.
Abl. illo, illa, illo,	owym, ową, owo.

Pluralis

Nom. illi, illae, illa,	owi, owe,
Gen. illorum, illarum, illorum,	owych,
Dat. illis,	owym,
Acc. illos, illas, illa,	owych, owe,
Abl. illis,	owymi, owemi.

Podobnie odmienia się iste, ista, istud.

Uwaga. Z **ille** i **iste** łączy się **hic** i ztąd powstają dwie formy:

illic, illaec, illoc albo illuc; istic, istaec, istoc albo istuc, odmieniające się jak hic, haec, hoc, ale w używaniu są tylko oprócz Nom. Sing. tylko jeszcze Acc. i Abl. Sing. illunc, illanc, illuc, illoc, illac, illoc, istunc, istanc, istoc, istac i Neutr. Plur. illaec, istaec.

3. **is, ea, id.***Singularis*

Nom. is, ea, id,	tenże, taż, toż,
Gen. ejus,	tegoż, tejże, tegoż,
Dat. ei,	temuż, tejże, temuż,
Acc. eum, eam, id,	tegoż i tenże, tęż, toż,
Abl. eo, ea, eo,	tymże, tąże, temże.

Pluralis

Nom. ii (ei) eae, ea,	ciż, też,
Gen. eorum, earum, eorum,	tychże,
Dat. iis (eis)	tymże,
Acc. eos, eas, ea,	tychże, też,
Abl. iis, (eis),	tymiż, temiż.

Uwaga.

Przez dodanie zgłoski **dem** powstało z **is, ea, id**: idem, eadem, idem. Odmiana taż sama jak u is, ea, id, tylko w Acc. Sing. i Gen. Plur. zamiast eumdem, eamdem; eorum

dem, earundem, mówi się eundem, eandem, eorundem, earundem.

Singularis

N. idem, eadem, idem,	tenże sam, taż sama, toż samo,
G. ejusdem,	tegoż, samego, tejże samej, tegoż samego,
D. eidem,	temuż samemu, tejże samej, temuż samemu,
A. eundem, eandem, idem,	tegoż samego i tenże sam, też samę, toż samo,
A. eodem, eadem, eodem,	tymże samym, taż samą, temże samem.

Pluralis

N. iidem, (eidem), eaedem, eadem,	ciż sami, też same,
G. eorundem, earundem, eorundem,	tychże samych,
D. iisdem (eisdem),	tymże samym,
A. eosdem, eadem, eadem,	tychże samych, też same.
A. iisdem (eisdem),	tymiż samymi, temiż samemi.

4. ipse, ipsa, ipsum.

Singularis

Pluralis

Nom. ipse, ipsa, ipsum,	ipsi, ipsae, ipsa,
Gen. ipsius,	ipsorum, ipsarum, ipsorum,
Dat. ipsi,	ipsis,
Acc. ipsum, ipsam, ipsum, ipsos, ipsas, ipsa,	
Abl. ipso, ipsa, ipso,	ipsis,

Powinowate ze zaimkami wskazującemi są tak zwane Pronominalia demonstrativa: tantus, a, um, tak wielki; talis, e, taki i tot (indecl.) tyle.

Rozdział 44.

Pronomina relativa.

Pronomina relativa są następujące:

qui, quae, quod, który, która, które i uogólniające quisquis, (quaeque) quidquid, ktokolwiek, cokolwiek; quicunque; quaecunque, quodcunque, którykolwiek, którakolwiek, którekolwiek.

1. qui, quae, quod.

Singularis

N. qui, quae, quod,	który, która, które,
G. cujus,	którego, której, którego,
D. cui,	któremu, której, któremu,
A. quem, quam, quod,	którego i który, którą, które,
A. quo, qua, quo,	którym, którą, którym.

Pluralis

N. qui, quae, quae,	którzy, które,
G. quorum quarum quorum	których,
D. quibus,	którym,
A. quos, quas, quae,	których, które,
A. quibus,	którymi, którymi.

Uwaga. Zamiast Abl. Sing. quo, qua, quo, używa się starożytna forma qui, osobliwie z dodatkiem **cum** (z). Starożytną także formą jest quis zamiast quibus (Dat. i Abl. Plur.)

2. quisquis, (quaeque), quidquid.

Zaimek ten używa się po większej części rzeczownie i odmieniają się obie jego części. W używaniu atoli są tylko następujące formy liczby pojedynczej.

Nom. quisquis, quidquid,	ktokolwiek,
Acc. quemquem, quidquid,	kogokolwiek,
Abl. quoquo, quaquo, quoquo,	kimkolwiek, e

3. *quicumque, quaecumque, quodcumque.*

Quicumque używa się przymiotnie, odmienia się zaś tylko pierwsza część, dodatek *cumque* zostaje nieodmienny, np.

Gen. *cujuscumque*, któregokolwiek, którejkolwiek,
któregokolwiek,

Dat. *cuicumque*, któremukolwiek, którejkolwiek,
któremukolwiek,

Acc. *quemcumque, quaecumque, quodcumque*, którego-
kolwiek i którykolwiek, którako-
wiek, którekolwiek,

Abl. *quocumque, quacumque, quocumque*, którym-
kolwiek, którąkolwiek, którem-
kolwiek.

4. Do zaimka względnego policzyć można także tak zwane *Pronomina relativa*: *uter, utra, utrum*, który z dwóch, która z dwóch, które z dwóch? (*O* deklin. jego zob. rozdz. 14); *quantus, a, um*, jak wielki? *qualis, quale, jaki, jaka, jakie*? *quot (indeclin.)* ilu?

Do tych policzyć należy uogólniające:

utercumque, utracumque, utrumcumque, którykolwiek z obu, którąkolwiek z obu, którekolwiek z obu; *quantuscumque, quantacumque, quantumcumque*, jakkolwiek wielki; *qualiscumque, quaecumque, jakikolwiek, quotcumque (indecl.)* i *quotquot (indecl.)* ilukolwiek.

Uwaga. Od *utercumque, quantuscumque* i *qualiscumque* zgłoska *cumque* się nieodmienia.

Rozdział 45.

Pronomina interrogativa,

(i Fem.) *quid?* kto, co? jest rzeczowne.
quod? który, która, które? przymiotne.

Uwagi.

1. Oba interrogativa odmieniają się jak *relativum*, *qui*, *quae*, *quod*; tylko *quis*, *quid*, *ma* w *Acc. Sing. Neutr.* także *quid*, np. *quis*, *quid*? *Gen. cuius*? *Dat. cui*, *Acc. quem*, *quam*, *quid*? *Abl. quo*, *qua*, *quo*? i t. d. — Zamiast *Abl. quo* używa się także *qui* w znaczeniu: *jakże*?
2. Dla wzmocnienia dodaje się do obu interrogat. **nam**:
quisnam, *quidnam*? *któż*, *cóż*?
quinam, *quaenam*, *quodnam*? *któryż*, *któraż*, *któreż*?
 Zgłoska **nam** w tych zaimkach się nieodmienia.
3. Pytającemi są także już wymienione *Pronominalia*:
cujus, *a*, *um*? *czyj*?
cujas, *skąd* *rodem*?
uter, *utra*, *utrum*? *który z dwóch*?
quantus, *a*, *um*? *jak wielki*?
qualis, *e*? *jaki*?
quot? (*indecl.*) *ilu*?

Rozdział 46.

Pronomina indefinita.

Pronomina indefinita tworzą się tak, że do form *quis*, *quid* i *qui*, *quae*, *quod*, albo się na początku dodaje *ali*, albo inne zgłoski się przyczepiają. Te zgłoski są nieodmienne i tylko zaimki, *quis*, *quid* i *qui*, *quae*, *quod* się odmieniają.

Są zaś następujące:

aliquis, *aliqua*, *aliquid*, *ktoś*, *coś*. W liczbie mnogiej używają się tylko formy męskie

aliqui, *aliqua*, *aliquod*, *któryś*, *Neutr. Plur. aliqua*.

Uwaga. Za *aliquis*, *aliquid* i *aliqui*, *aliqua*, *aliquod* są także w używaniu krótsze formy *quis*, *quid* i *qui*, *qua* (albo *quae*) *quod*; *Neutr. Plur.* od obu jest *qua* (albo *quae*). Te krótsze formy stoją po *si*, *nisi*, *ne* *num*, *quo*, *quanto*, dalej w połączeniu z nierozłącznym pytajnikiem *ec* np. *ecquis* *adest*? czy *tu* *kto* *jest*?

si, *jeżeli*, *nisi*, *jeżeli nie*, *ne*, *aby nie*, *num*, *czy*.
quidam, *quaedam*, *quoddam* i *quiddam*, *pevien*, *pewna*, *pewne*. W *Acc. Sing.* i *Gen. Plur.* *m* zamienia się na *n*, więc *quendam*, *quandam*, *quorundam*, *quarundam*.

O deklinacyi co dopiero wymienionych zob. rozdz. 14.; nadmienić jednak należy, że od alteruter zwykle tylko druga część się odmienia: więc Gen. alterutrius, Dat. alterutri, Acc. alterutrum, alterutram, alterutrum, i t. d.

aliquantus, aliquanta, aliquantum, dość wielki, nie mały,
 quantusvis, quantavis, quantumvis, } jakkolwiek
 quantuslibet, quantalibet, quantumlibet, } wielki,
 qualislibet, qualelibet, jakikolwiek,
 aliquot (indecl.) kilka.

Uwaga. quisquam i ullus używają się tylko w zdaniach przeczących, pierwszy rzeczownie, drugi przymiotnie.

Rozdział 47.

Verbum, Słowo.

Słowa pod względem znaczenia są albo:

1. Verba transitiva (przechodnie) to jest takie, w których czynność Subjectu przedstawia się jako spływająca albo przechodząca na inny przedmiot (osobę albo rzecz). np. kocham (ojca) amo (patrem); chwale (cię) laudo (te).

albo:

2. Verba intransitiva czyli neutra (nieprzechodnie), oznaczające czynność zostającą przy subjekcie i do niego samego się tylko odnoszącą, np. curro, biegnę, dormio, śpię.

Odmiana słowa nazywa się conjugatio (czasowanie). Tu uważać należy:

1. Dwie główne formy słowa: forma activa czyli genus activum (forma czynna) i forma passiva czyli genus passivum (forma bierna).

Activum wyraża czynność, np. amo, kocham.

Passivum wyraża odbieranie czyli doznawanie czynności od kogoś innego np. amor, kochany.

2. Modi (tryby), których w dalszem znaczeniu jest 7:

1. Indicativus.	2. Conjunctivus.	3. Imperativus.
4. Infinitivus.	5. Participium.	6. Gerundium.
	7. Supinum.	

Uwaga. W ścisłym znaczeniu są tylko trybami; Indicativus, (tryb oznajmujący), Conjunctivus, (tryb łączący), i Imperativus (tryb rozkazujący).

3. Tempora (czasy), których jest 6:

1. Praesens. 2. Imperfectum. 3. Perfectum. 4. Plusquamperfectum. 5. Futurum I. 6. Futurum II. albo exactum.

4. Każdy czas ma dwie liczby: Singularis i Pluralis.

5. Każda liczba (numerus) ma trzy osoby, które się jak w języku polskim różnią końcówkami, np. 1. amo, 2. amas, 3. amat.

6. Mamy w łacinie cztery konjugacye, które się poznawają po końcówce Infinitiwu Praes. Activi.

1. Pierwsza Konjugacya kończy się w Infinit. na *are*, np. *amare*, kochać.

2. Druga Konjugacya kończy się w Infinit. na *ere*, np. *monere*, napominać.

3. Trzecia Konjugacya kończy się w Infinit. na *ere*, np. *legere*, czytać.

Czwarta Konjugacya kończy się w Infinit. na *ire*, np. *audire*, słuchać.

Rozdział 48.

Słowo posilkowe (*verbum auxiliare*) *esse*, być.

Słowem posilkowem nazywa się to słowo dla tego, że za jego pomocą niektóre się czasy formy biernej słów tworzą. Odmienia się nieregularnie następującym sposobem:

A. Indicativus.

B. Conjunctivus.

Praesens.

Sing. sum, jestem
es, jesteś
est, jest

Sing. sim, gdy jestem,
sis, gdy jesteś
sit, gdy jest

Plur. sumus, jesteśmy
estis, jesteście
sunt, są

Plur. simus, gdy jesteśmy
sitis, gdy jesteście
sint, gdy są.

Imperfectum.

Sing. eram, byłem, am, om
eras, byłeś, aś, oś
erat, był, a, o

Sing. essem, gdy byłem, am, om
esses, gdy byłeś, aś, oś
esset, gdy był, a, o

Plur. eramus, byliśmy
byłyśmy
eratis, byliście
byłyście
erant, byli, były

Plur. essemus, gdy byliśmy,
byłyśmy
essetis, gdy byliście,
byłyście
essent, gdy byli, były.

Futurum I.

Sing. ero, będę

Sing. futurus, a, um, sim,
gdy będę

eris, będziesz
erit, będzie

futurus sis, gdy będziesz
futurus sit, gdy będzie

Plur. erimus, będziemy
eritis, będziecie
erunt, będą

Plur. futuri, ae, a, simus,
gdy będziemy
futuri sitis, gdy będziecie
futuri sint, gdy będą

A. Indicativus.

B. Conjunctivus.

Perfectum.

Sing. fui, byłem, byłam,
byłom

fuisti, byłeś, byłaś,
byłoś

fuit, był, była, było,

Plur. fuimus, byliśmy,
byłyśmy

fuistis, byliście
byłyście

fuērunt (fuēre) byli,
były

Sing. fuērim, gdy byłem,
byłam, byłom

fuēris, gdy byłeś, byłaś,
byłoś

fuērit, gdy był, była, było

Plur. fuērimus, gdy byliśmy,
byłyśmy

fuēritis, gdy byliście,
byłyście

fuērint, gdy byli, były.

Plusquamperfectum.

Sing. fueram, byłem był,
byłam była,
byłom było

fueras,

fuerat,

Plur. fueramus,

fueratis,

fuerant,

Sing. fuisset, gdy byłem był,
byłam była,
byłom było,

fuisses,

fuisset,

Plur. fuissemus,

fuissetis,

fuisSENT.

Futurum II czyli exactum.

Sing. fuēro, będę

fuēris, będziesz

fuērit, będzie

Plur. fuērimus, będziemy

fuēritis, będziecie

fuērint, będą.

C. Imperativus.

Praesens.

Sing. **es**, bądź
Plur. **este**, bądźcie

Futurum.

Sing. **esto**, bądźże
esto, niechże będzie
Plur. **estote**, bądźcież
sunto, niechże będą.

D. Infinitivus.

*Praesens.***esse**, być, że jestem.*Perfectum.***fuisse**, być było, że byłem.*Futurum.*

Sing. **futurum**, **am**, **um**, **esse** } albo **fore**, że będę.
Plur. **futuros**, **as**, **a**, **esse** }

E. Participium.

*Praesens.***(ens)** będący*Futurum.***futurus**, **a**, **um**, mający być.*Supinum i Gerundium* nie ma.

Jak **esse** odmieniają się złożone, **absum**, nie jestem obecny, **adsum**, jestem obecny, **desum**, braknie mnie, nie jestem obecny, **insum**, jestem w czym, **intersum**, jestem przy czym, **obsum**, przeszkadzam, **praesum**, jestem przełożonym, **prosum**, dopomagam, jestem przydatny, **subsum**, jestem pod czym, **supersum**, zbywam.

Uwagi.

1. Zamiast **essem** używa się także **forem**, **fores**, **foret**, **forent**.
2. Przy odmianie słowa **possum** wsuwa się wszędzie głoska **d**, gdzie po **pro** następuje **e** dla uniknięcia rozdziewu, np. nie **pro-es**, lecz **prodes**, nie **pro-estis**, lecz **prodestis**, nie **pro-ero**, lecz **prodero**, i t. d.
6. Participium **ens** jest nieużywane; używają się tylko złożone **absens**, nieobecny i **praesens**, obecny.

Rozdział 49.

Cztery regularne konjugacye.

1. Activum.

A. Indicativus.

Præsens.

I.	II.	III.	IV.
<i>Sing.</i> laud-o	mon-eo	leg-o	pun-io
chwale,	napominam,	czytam,	karzę,
lauda-s	mon-es	leg-is	pun-is
chwalisz,	napominasz,	czytasz,	karzesz,
laud-at	mon-et	leg-it	pun-it
chwali,	napomina,	czyta,	karze,
<i>Plur.</i> laud-amus	mon-emus	leg-imus	pun-imus
chwalimy,	napominamy,	czytamy,	karzemy
laud-atis	mon-etis	leg-itis	pun-itis
chwalicie,	napominacie,	czytacie,	karzecie,
laud-ant	mon-ent	leg-unt	pun-iunt
chwala.	napominaja.	czytaja.	karza.

Imperfectum.

Sing. laud-ābam
chwałę,
laud-ābas
laud-ābat
Plur. laud-ābāmus
laud-ābātis
laud-ābant.

mon-ēbam
napominalem,
mon-ēbas
mon-ēbat
mon-ēbāmus
mon-ēbātis
mon-ēbant.

pun-īēbam,
karalę,
pun-īēbas
pun-īēbat
pun-īēbāmus
pun-īēbātis
pun-īēbant.

Futurum I.

Sing. laud-ābo
będę chwałę,
laud-ābis
laud-ābit
Plur. laud-ābimur
laud-ābitis
laud-ābunt.

mon-ēbo
napominal,
mon-ēbis
mon-ēbit
mon-ēbimur
mon-ēbitis
mon-ēbunt.

pun-iam
karalę,
pun-ies
pun-iet
pun-iemur
pun-ietis
pun-ient.

*Perfectum.**Sing.* laud-āvi

pochwalilem

laud-avisti

laud-avit

Plur. laud-avimus

laud-avistis

laud-averunt

(laud-avēre).

mon-ui

napomniałem

mon-uisti

mon-uit

mon-uimus

mon-uistis

mon-uerunt

(mon-ūere).

lēg-i

przeczytałem

leg-isti

leg-it

leg-imus

leg-istis

leg-erunt

(leg-ēre).

pun-īvi

ukarałem

pun-ivisti

pun-ivit

pun-ivimus

pun-ivistis

pun-iverunt

(pun-ivere).

*Plusquamperfectum.**Sing.* laud-āveram

pochwalilem był

laud-averas

laud-averat

Plur. laud-averamus

laud-averatis

laud-averant.

mon-ueram

napomniałem był

mon-ueras

mon-uerat

mon-ueramus

mon-ueratis

mon-uerant.

lēg-eram

przeczytałem był

leg-eras

leg-erat

leg-eramus

leg-eratis

leg-erant.

pun-iveram

ukarałem był

pun-iveras

pun-iverat

pun-iveramus

pun-iveratis

pun-iverant.

Futurum II czyli exactum.

<i>Sing.</i>	<i>laud-av-er-o</i> pochwale,	<i>mon-ue-ro</i> napomne,	<i>leg-er-o</i> przeczytam,	<i>pun-ive-ro</i> ukarzę,
	<i>laud-aver-is</i>	<i>mon-uer-is</i>	<i>leg-er-is</i>	<i>pun-iver-is</i>
	<i>laud-aver-it</i>	<i>mon-uer-it</i>	<i>leg-er-it</i>	<i>pun-iver-it</i>
<i>Plur.</i>	<i>laud-aver-im-us</i>	<i>mon-uer-im-us</i>	<i>leg-er-im-us</i>	<i>pun-iver-im-us</i>
	<i>laud-aver-it-is</i>	<i>mon-uer-it-is</i>	<i>leg-er-it-is</i>	<i>pun-iver-it-is</i>
	<i>laud-aver-int.</i>	<i>mon-uer-int.</i>	<i>leg-er-int.</i>	<i>pun-iver-int.</i>

B. Coniunctivus.

Præsens.

<i>Sing.</i>	<i>laud-em</i> gdę chwale,	<i>mon-eam</i> gdę napominam,	<i>leg-am</i> gdę czytam,	<i>pun-iam</i> gdę karzę,
	<i>laud-es</i>	<i>mon-eas</i>	<i>leg-as</i>	<i>pun-ias</i>
	<i>laud-et</i>	<i>mon-eat</i>	<i>leg-at</i>	<i>pun-iat</i>
<i>Plur.</i>	<i>laud-em-us</i>	<i>mon-eam-us</i>	<i>leg-am-us</i>	<i>pun-iam-us</i>
	<i>laud-et-is</i>	<i>mon-eat-is</i>	<i>leg-at-is</i>	<i>pun-iat-is</i>
	<i>laud-ent.</i>	<i>mon-eant.</i>	<i>leg-ant.</i>	<i>pun-iant.</i>

*Imperfectum.**Sing. laud-are*

gdy chwaliłem
albo chwaliłbym

laud-ares

laud-aret

Plur. laud-are

laud-aretis

laud-arent.

mon-erem

gdy napominałem
albo napominałbym

mon-eres

mon-eret

mon-eremus

mon-eretis

mon-erent.

leg-erem

gdy czytałem albo
czytałbym

leg-eres

leg-eret

leg-eremus

leg-eretis

leg-erent.

pun-irem

gdy karałem albo
karałbym

pun-ires

pun-iret

pun-iremus

pun-iretis

pun-irent.

*Perfectum.**Sing. laud-averim*

gdy pochwaliłem

laud-averis

laud-averit

Plur. laud-averimus

laud-averitis

laud-averint.

mon-uerim

gdy napominałem

mon-ueris

mon-uerit

mon-uerimus

mon-ueritis

mon-uerint.

leg-erim

gdy przeczytałem

leg-eris

leg-erit

leg-erimus

leg-eritis

leg-erint.

pun-iverim

gdy ukarałem

pun-iveris

pun-iverit

pun-iverimus

pun-iveritis

pun-iverint.

*Plusquamperfectum.**Sing. laud-avissem*

gdy pochwalilem
był albo po-
chwalibym był

laud-avisses
laud-avisset

Plur. laud-avissemus
laud-avissetis
laud-avisissent.

mon-uisssem

gdy napomniatem
był albo napom-
niałbym był

mon-uisses
mon-uisset

mon-uisssemus
mon-uissetis
mon-uississent.

leg-isssem

gdy przeczytałem
był albo prze-
czytałbym był

leg-issesses
leg-ississet

leg-isssemus
leg-ississetis
leg-ississent.

pun-ivissem

gdy ukarałem był
albo ukarałbym
był

pun-ivisses
pun-ivisset

pun-ivisssemus
pun-ivissetis
pun-ivississent.

*Futurum I.**Sing. laud-aturus*

a um
gdy będzie chwalił,

Plur. laud-aturi { *simus*
ae { *sitis*
a { *sint.*

mon-iturus

a um
gdy będzie napominał,

mon-itori { *simus*
ae { *sitis*
a { *sint.*

lec-turus

a um
gdy będzie czytał,

lec-turi { *simus*
ae { *sitis*
a { *sint.*

pun-iturus

a um
gdy będzie karał,

pun-itori { *simus*
ae { *sitis*
a { *sint.*

Futurum exactum nie ma.

C. Imperativus.

Præsens.

<i>Sing.</i> laud-ā chwał,	mon-ē napominaj,	leg-ē czytaj,	pun-ī karz,
<i>Plur.</i> laud-ate chwalcie.	mon-ete napominajcie.	leg-ite czytajcie.	pun-ite karzcie.

Futurum.

<i>Sing.</i> laud-ato chwałze,	mon-eto napominajze,	leg-ito czytajze,	pun-ito karzże,
laud-ato niechże chwałi	mon-eto niechże napomina,	leg-ito niechże czyta,	pun-ito niechże karze,
<i>Plur.</i> laud-atote chwalcież,	mon-etote napominajcież,	leg-itote czytajcież,	pun-itote karzcież,
laud-anto niechże chwala.	mon-ento niechże napominaja.	leg-unto niechże czytają.	pun-iunto niechże karzą.

D. Infinitivus.

Praesens.

laud-āre chwalić, że chwale, że chwaliłem.	mon-ēre napominać, że napominam, że napominałem.	leg-ere czytać, że czytam, że czytałem.	pun-ire karać, że karzę, że karałem.
---	--	--	---

Perfectum.

laud-avisse pochwalić, że po- chwaliłem.	mon-uisse napomnieć, że napominałem.	leg-isse przeczytać, że przeczytałem.	pun-ivisse ukarać, że uka- rałem.
---	---	--	--

Futurum.

Sing. laud-aturum am um esse że będę chwalił,	mon-iturum am um esse że będę napominał,	lec-turum am um esse że będę czytał,	pun-iturum am um esse że będę karał,
Plur. laud-aturos as a esse.	mon-ituros as a esse.	lec-turos as a esse.	pun-ituros as a esse.

E. Participium.

Præsens.

laud-ans chwałac i chwalacy, a, e.	mon-ens napominajac i na- pomajacy, a, e.	leg-ens czytajac i czy- tajacy, a, e.	pun-iens karzac i karzacy, a, e.
--	---	---	--

Futurum.

laud-aturus a um majacy chwalic.	mon-iturus a um majacy napominac.	lec-turus a um majacy czytac.	pun-iturus a um majacy karac.
-------------------------------------	--------------------------------------	----------------------------------	----------------------------------

F. Gerundium.

Gen. laud-andi chwalenia,	mon-endi napominania,	leg-endi czytania,	pun-iendi karania,
Dat. laud-ando do chwalenia,	mon-endo do napominania,	leg-endo do czytania,	pun-iendo do karania,
Acc. laud-andum (ad, inter, do, wśród chwalenia,	mon-endum napominania,	leg-endum czytania,	pun-iendum karania,
Abi. laud-ando chwaleniem albo chwalac.	mon-endo napominaniem albo napominajac.	leg-endo czytaniem albo czytajac.	pun-iendo karaniem albo karzac.

G. Supinum.

1. laud-ātum

aby chwałić
dla chwalenia.

2. laud-ātu

do chwalenia.

mon-ītum

aby napominąć
dla napominania.

mon-ītu

do napominania.

lec-tum

aby czytać
dla czytania.

lec-tu

do czytania.

pun-ītum

aby karać,
dla karania.

pun-ītu

do karania.

II. Passivum.

A. Indicativus.

Praesens.

Sing. laud-or

jestem chwalony,

laud-āris (e)

laud-ātur

Plur. laud-amur

laud-amini

laud-antur.

mon-eor

napominany,

mon-ēris (e)

mon-ētur

mon-emur

mon-emini

mon-entur.

leg-or

czytany,

leg-eris

leg-itur

leg-imur

leg-imini

leg-untur.

pun-ior

karany,

pun-iris

pun-itor

pun-imur

pun-imini

pun-iuntur.

Imperfectum.

Sing. laud-ā-bar

byłem chwałony,

laud-ā-baris (e)

laud-ā-bātur

Plur. laud-ā-bamur

laud-ā-bamini

laud-ā-bantur.

mon-ē-bar

byłem napominany,

mon-ē-baris (e)

mon-ē-bātur

mon-ē-bamur

mon-ē-bamini

mon-ē-bantur.

leg-ē-bar

byłem czytany,

leg-ē-baris (e)

leg-ē-bātur

leg-ē-bamur

leg-ē-bamini

leg-ē-bantur.

pun-ī-bar

byłem karany,

pun-ī-baris (e)

pun-ī-bātur

pun-ī-bamur

pun-ī-bamini

pun-ī-bantur.

Futurum I.

Sing. laud-ā-bor

będę chwałony,

laud-ā-boris (e)

laud-ā-bitur

Plur. laud-ā-bimur

laud-ā-bimini

laud-ā-buntur.

mon-ē-bor

będę napominany,

mon-ē-boris

mon-ē-bitur

mon-ē-bimur

mon-ē-bimini

mon-ē-buntur.

leg-ar

będę czytany,

leg-eris (e)

leg-etur

leg-emur

leg-emini

leg-entur.

pun-iar

będę karany,

pun-ieris (e)

pun-iētur

pun-iemur

pun-iemini

pun-iēntur.

Perfectum.

<i>Sing.</i> laud-atus	sum	mon-itus	sum	lec-tus	sum	pun-itus	sum
a	es	a	es	a	es	a	es
um	est	um	est	um	est	um	est
bytem pochwalony albo zostalem pochwalony.							
<i>Plur.</i> laud-ati	sumus	mon-iti	sumus	lec-ti	sumus	pun-iti	sumus
ae	estis	ae	estis	ae	estis	ae	estis
a	sunt.	a	sunt.	a	sunt.	a	sunt.

Plusquamperfectum.

<i>Sing.</i> laud-atus	eram	mon-itus	eram	lec-tus	eram	pun-itus	eram
a	eras	a	eras	a	eras	a	eras
um	erat	um	erat	um	erat	um	erat
bytem byl po- chwalony,							
<i>Plur.</i> laud-ati	eramus	mon-iti	eramus	lec-ti	eramus	pun-iti	eramus
ae	eratis	ae	eratis	ae	eratis	ae	eratis
a	erant.	a	erant.	a	erant.	a	erant.

Futurum II czyli exactum.

<i>Sing.</i> laud-atus { a um będę pochwalony,	mon-itus { a um napominany,	lec-tus { a um przeczytany,	pun-itus { a um ukarany,	ero eris erit { erimus eritis erunt.
<i>Plur.</i> laud-ati { ae a będą pochwaleni,	mon-iti { ae a napominani,	lec-ti { ae a przeczytani,	pun-iti { ae a ukarani,	erimus eritis erunt.

B. Coniunctivus.*Præsens.*

<i>Sing.</i> lau-der gdź jestem chwalebny,	mon-ear napominany,	leg-ar czytany	pun-iar karany,
laud-eris (e) laud-etur	mon-earis (e) mon-eatur	leg-aris (e) leg-atur	pun-iaris (e) pun-iat
<i>Plur.</i> laud-emur. laud-emini laud-entur.	mon-eamur mon-eamini mon-eantur.	leg-amur leg-amini leg-antur.	pun-iamur pun-iamini pun-iantur.

Plusquamperfectum.

<i>Sing.</i> laud-atus	essem esses esset	mon-itus a um	essem esses esset	lec-tus a um	pun-itus a um	essem esses esset
	gdz byłem był pochwalały,					
<i>Plur.</i> laud-ati	essemus essetis essent.	mon-iti ae a	essemus essetis essent.	lec-ti ae a	pun-iti ae a	essemus essetis essent.
		napominany,		przeczytany,	ukarany,	

Futurum I i Futurum II czyli *exactum* nie ma.**C. Imperativus.***Præsens.*

<i>Sing.</i> laud-are	mon-ere napominany,	leg-ere czytany,	pun-ire karany,
<i>Plur.</i> laud-amini	mon-emin napominani.	leg-imini czytani.	pun-imini karani.

Futurum.

Sing. laud-ātor
bądźże chwalony,
laud-ātor
niechże będzie chwalony.

mon-ētor
napominany,
mon-ētor
napominany.

leg-itor
czytany,
leg-itor
czytany.

pun-itor
karany,
pun-itor
karany,

Plur. drugiej osoby nie ma i zastępuje się przez drugą osobę Plur. Fut. I Passivi.

laud-abimīni
bądźcież chwaleni,
laud-antor
niechże będą chwaleni.

mon-ebimīni
napominani,
mon-entor
napominani.

leg-eminī
czytani,
leg-untor
czytani.

pun-iemīni
karani,
pun-iuntor
karani.

*D. Infinitivus.**Praesens.*

laud-āri
być chwalonym
i że jestem chwalonym.

mon-ēri
napominanym.

leg-i
czytanym.

pun-īri
karanym.

Perfectum.

<i>Sing.</i> laud-atum, a, um, esse, być pochwalonym, żebyłem pochwalony.	mon- itum, a, um esse, napominanym, napominany.	lec-tum, a, um esse, przeczytanym, przeczytany.	pun- itum, a, um esse, ukaranym, ukarany.
<i>Plur.</i> laud-atos, as, a esse,	mon- itos, as, a esse,	lec- tos, as, a esse.	pun- itos, as, a esse.

Futurum.

laud-atum iri, że będą chwalony.	mon- itum iri, napominany.	lec-tum, iri, czytany.	pun- itum iri, karany.
-------------------------------------	----------------------------------	---------------------------	------------------------------

E. Participium.*Perfectum.*

laud-atus, a, um, pochwalony.	mon- itus, a, um, napominany.	lec-tus, a, um, przeczytany.	pun- itus, a, um, ukarany.
----------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------	----------------------------------

Futurum.

(czyli dla znaczenia Participium necessitatis.)

laud-andus, a, um, mający być chwalony, (którego chwalić trzeba.)	mon- endus, a, um, napominany.	leg- endus, a, um, czytany.	pun- iendus, a, um, karany.
---	--------------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------

Słowa do ćwiczenia się.

I. Konjugacya.

amare, kochać, arare, orać, clamare, wołać, damnare, potępiać, decorare, zdobić, donare, darować, errare, błędzić, flagitare, żądać, fraudare, ujmować, fundare, zakładać, judicare, sądzić, jurare, przysięgać, laniare, szarpać, manare, ciec, narrare, opowiadać, nunciare, donosić, optare, życzyć, orare, prosić, ornare, zdobić, sperare, spodziewać się, vocare, wołać.

II. Konjugacya.

coercere, hamować, dolere, boleć, (ból czuć), exercere, ćwiczyć, habere, mieć, jacere, leżeć, merere, zyskać, nocere, szkodzić, parere, być posłusznym, placere, podobać się, praebere, dostarczać, tacere, milczeć, terrere, straszyć, valere, być zdrowym.

III. Konjugacya.

acutere, ostrzyć, arguere, oskarżać, emere, kupować, minuere, zmniejszać, statuere, stanowić, tribuere, udzielać,

IV. Konjugacya.

audire, słyszeć, condire, zaprawiać, custodire, strzedz, dormire, spać, erudire, kształcić, expedire, uwolnić, finire, kończyć, impedire, przeszkadzać, irretire, zwikłać, lenire, łagodzić, mollire, miękczyć, mugire, ryczeć, munire, obwarować, nutrire, żywić, redimire, wieńczyć, scire, wiedzieć, servire, służyć, vestire, odziewać.

Rozdział 50.

Deponens.

Deponens jest słowo mające formę bierną a znaczenie czynne i nazywa się tak dla tego, że nieśko swe bierne znaczenie złożyło czyli straciło. Imiesłów tylko na *ndus* zachowuje znaczenie bierne; z formy czynnej zachowały Deponentia Supinum i oba Participia na: *ns* i *urus*; Infinit. Futur. ma przy znaczeniu czynnem także formę czynną.

A. Judicativus.

Præsens.

<i>I Konj.</i>	<i>II Konj.</i>	<i>III Konj.</i>	<i>IV Konj.</i>
<i>Sing.</i> hort-or napominam,	ver-eor szanuję,	loqu-or mówię,	part-ior dzielę,
hort-aris napominasz,	ver-eris szanujesz,	loqu-eris mówisz,	part-iris dzielisz,
hort-atur napominają,	ver-etur szanuje,	loqu-itur mówi,	part-itur dzieli,
<i>Plur.</i> hort-amur napominamy,	ver-emur szanujemy,	loqu-imur mówimy,	part-imur dzielimy,
hort-amini napominacie,	ver-eminī szanujecie,	loqu-imini mówicie,	part-imini dzielicie,
hort-antur, napominają.	ver-entur szanują,	loqu-untur, mówią.	part-iuntur dzielą.

Imperfectum.

Sing. hort-ābar
napominalem,
Plur. hort-abamur.

ver-ēbar
szanowałem,
ver-ebamur.

loq-uebar
mówiłem,
loqu-ebamur.

part-iēbar
dzieliłem,
part-iebamur.

Futurum I.

Sing. hort-ābor
będę napominał,
Plur. hort-abimur.

ver-ēbor
szanował,
ver-ebimur.

loqu-ar
mówił,
loqu-emur.

part-iar
dzielił
part-iemur.

Perfectum.

Sing. hort-atūs, a, um
napominałem,
Plur. hort-ati, ae, a
sumus.

ver-ītūs, a, um
uszanowałem,
ver-īti, ae, a
sumus.

loc-ūtūs, a, um
pomówiłem,
loc-ūti, ae, a
sumus.

part-ītūs, a, um
podzieliłem,
part-īti, ae, a
sumus.

Plusquamperfectum.

Sing. hort-atus, a, um
eram
napomniatem był,
Plur. hort-ati, ae, a
eramur.

ver-itus, a, um
eram
uszanowałem był,
ver-iti, ae, a
eramur.

part-itus, a, um
eram
podzieliłem był,
part-iti, ae, a
eramur.

Futurum II czyli exactum.

Sing. hort-atus, a, um
ero
napomnę.

ver-itus, a, um
ero
uszanuję.

part-itus, a, um
ero
podzielię.

B. Coniunctivus.

Sing. hort-er,
gdy napominam,
Plur. hort-emur.

ver-ear
gdy szanuję,
ver-eamur.

loqu-ar
gdy mówię,
loqu-amur.

part-iar
gdy dzielę,
part-iamur.

Imperfectum.

Sing. hort-arer

gdy napominalem,

Plur. hort-aremur,

ver-erer

szanowałem,

ver-eremur.

loqu-erer

mówiłem,

loqu-eremur.

part-irer

dzieliłem,

part-iremur.

Sing. hort-atus, a, um

sim

gdy napominalam,

Plur. hort-ati, ae, a

simus.

ver-itus, a, um

sim

uszanowałem,

ver-iti, ae, a

simus.

loc-utus, a, um

sim

pomówiłem,

loc-uti, ae, a

simus.

part-itus, a, um

sim

podzieliłem,

part-iti, ae, a

simus.

Plusquamperfectum.

Sing. hort-atus, a, um

essem

gdy napominalam był,

Plur. hort-ati, ae, a

essemus.

ver-itus, a, um

essem

uszanowałem był,

ver-iti, ae, a

essemus.

loc-utus, a, um

essem

pomówiłem był,

loc-uti, ae, a

essemus.

part-itus, a, um

essem

podzieliłem był,

part-iti, ae, a,

essemus.

C. Imperativus.

Praesens.

<i>Sing.</i> hort-āre napominaj,	ver-ēre szanuj,	loqu-ēre mów,	part-īre dziel,
<i>Plur.</i> hort-amini napominajcie.	ver-emi szanujcie.	loqu-imini mówcie.	part-imini dzielcie.

Futurum.

<i>Sing.</i> hort-ator napominajze, hort-ator niechże napomina.	ver-etor szanujze, ver-etor niechże szanuje.	loqu-itor mówze, loqu-itor niechże mówi.	part-itor dzielze, part-itor niechże dzieli.
--	---	---	---

Plur. drugiej osoby nie ma, lecz zastępuje się przez drugą osobę liczby mnogiej *Futuri I. hort-abimini, ver-ebimini i t. d.*

hort-antor niechże napominają.	ver-entor niechże szanują.	loqu-untor niechże mówią.	part-iuntor niechże dzielą.
-----------------------------------	-------------------------------	------------------------------	--------------------------------

D. Infinitivus.

D. Infinitivus.

Praesens.

ver-eri
szanować,
że szanuję.

loqu-i
mówić,
że mówię.

part-iri
dzielić,
że dzielę.

Perfectum.

ver-itum, am, um
esse
uszanować,
że uszanowałem.
ver-itos, as, a
esse.

loc-utum, am, um
esse
pomówić,
że pomówiłem.
loc-utos, as, a
esse.

part-itum, am, um
esse
podzielić,
że podzieliłem.
part-itos, as, a
esse.

Futurum.

ver-iturum, am, um
esse
szanować,
ver-ituros, as, a
esse.

loc-uturum, am, um
esse
mówić,
loc-uturos, as, a
esse.

part-iturum, am, um
esse
dzielić,
part-ituros, as, a
esse.

hort-ari
napominać,
że napominam.

Sing. **hort-atum, am, um**
esse
napomnieć,
że napomniałem,
Plur. **hort-atos, as, a**
esse.

Sing. **hort-aturum, am, um, esse**
że będę napominał,
Plur. **hort-aturos, as, a**
esse.

E. Participium.
Præsens.

hort-ans napominając, napominający.	ver-ens szanując, szanujący.	loqu-ens mówiąc, mówiący.	part-iens dzieląc, dzielący.
--	---	--	---

Perfectum.

hort-atus, a, um napomniawszy, ten, który napomniął.	ver-itus, a, um uszanowawszy, ten który uszanował.	loc-utus, a, um pomówiwszy, ten który pomówił.	part-itus, a, um podzieliwszy, ten który podzielił.
---	---	---	--

Futurum (act.)

hort-aturus, a, um mający napominać.	ver-iturus, a, um szanować.	loc-uturus, a, um mówić.	part-iturus, a, um dzielić.
--	---------------------------------------	------------------------------------	---------------------------------------

Futurum (pass.)

hort-andus mający być napominany.	ver-endus mający być szanowany.	loqu-endus mający być mówiony.	part-iendus mający być dzielony.
--	--	---	---

F. Gerundium.

ver-endi

szanowania,

i t. d.

loqu-endi

mówienia.

i t. d.

part-iendi

dzielenia.

i t. d.

Gen. hort-andi

napominania.

Dat. hort-ando

Acc. hort-andum (ad inter)

Abl. hort-ando i t. d.

G. Supinum.

ver-itum

aby szanować.

ver-itu

do szanowania.

loc-utum

aby mówić,

loc-utu

do mówienia.

part-itum

aby dzielić,

part-itu

do dzielenia.

1. hort-atum

aby napominać

2. hort-atu

do napominania.

Przykłady do ćwiczenia się:

I. Konj.

Arbitrari, sądzić, comitari, towarzyszyć, imitari, naśladować, lamentari, ubolewać, meditari, rozważać, mirari, dziwić się, osculari, całować, praedari, łupić, venari, polować.

II. Konj.

liceri, podawać (cenę), tueri bronić.

III. Konj.

Przykłady zob. w rozdz. 61.

IV. Konj.

largiri, szczerze udzielać, mentiri, kłamać, moliri, dźwigać, potiri, opanować, sortiri, losować.

Rozdział 51.

1. Niektóre słowa mają w Participium Perf. i złożonych z niego czasów przy biernej formie znaczenie czynne i nazywają się dla tego Semideponentia (półdeponentia). Są zaś następujące:

audeo, ausus sum, audere, śmieć.

gaudeo, gavisus sum, gaudere, cieszyć się.

soleo, solitus sum, solere, zwyknąć.

fido, fesus sum, fidere, ufać.

2. Tylko w Participium Perf. mają znaczenie czynne słowa: coenare, prandere, potare, jurare; więc:

coenatus, zjadłszy, który zjadł obiad.

pransus, zjadłszy śniadanie, ten co zjadł śniadanie.

potus, napiwszy się, który się napił.

juratus, przysięgłszy, który przysięgł.

Rozdział 52.

Niektóre słowa mają formę czynną a znaczenie bierne i nazywają się *Neutralia passiva*. Są to następujące:

vapulo, vapulavi, vapulatum, vapulare, być bitym.
 veneo, venii (bez Supinum) venire, być sprzedanym,
 i po części fio, jestem zrobiony, (porów. roz. 62).

actus cum fieri statim.

Rozdział 53.

Cztery formy pierwotne, od których się wszystkie wywodzą:

1. Praesens Indicativi Activi.
2. Perfectum Indicativi Activi.
3. Infinitivus Praesentis Activi.
4. Supinum.

Od Praesens formuje się:

1. Praesens Indicativi Passivi, dodając *r*, np. laudo, laudor; moneo, moneor; lego, legor; punio, punior.

2. Praesens Conjunctivi Activi, zamieniając w pierwszej konjug. *o* na *em*, a w drugiej, trzeciej i czwartej na *am*; np. laudo, laudem; moneo, moneam; lego, legam; punio, puniam. Zamieniając to *m* na *r* otrzymujemy Praesens Conj. Passivi, więc: lauder, monear, legar, audiar.

3. Imperfectum Indicativi Activi, zamieniając w pierwszej konjug. *o* na *abam*, np. laudo, laudabam; w drugiej *eo* na *ebam*; moneo, monebam; w trzeciej *o* na *ebam*, np. lego legebam; w czwartej *io* np. punio, puniebam. Przez odmianę *m* na *n* Imperfectum Indicativi Pass. więc: laudabar, legebar, audiebar.

4. Futurum I Activi, zamieniając w pierwszej konjug. *o* na *abo*, np. laudo, laudabo, w drugiej *eo* na *ebo*, np. moneo, monebo, w trzeciej *o* na *am*, np. lego, legam, w czwartej *io* na *iam*, np. punio, puniam. Od tego znowu tworzy się:

Futurum I Passivi, dodając w pierwszej i drugiej konjug. *r*; np. legar, puniar.

5. Participium Praesentis Activi, zamieniając w pierwszej konjug. *o* na *ans*, np. laudo, laudans; w drugiej *eo* na *ens*, np. moneo, monens, w trzeciej *o* na *ens*, np. lego, legens, w czwartej *io* na *iens*, np. punio, puniens. Od tego znowu tworzy się Particip. Futur. Passivi, przez zmianę *ns* na *ndus*, więc: laudandus, monendus, legendus, puniendus.

Od Perfectum formuje się:

1. Plusquamperfectum Indicativi Activi, zamieniając *i* na *eram*, więc: laudavi, laudaveram; monui, monueram; legi, legeram; audivi, audiveram.

2. Futurum II Activi zamieniając *i* na *ero*, więc: laudavi, laudavero; monui, monuero; legi, legero; punivi, punivero.

3. Perfectum Coniunctivi Activi zamieniając *i* na *erim*, więc: laudavi, laudaverim; monui, monuerim; legi, legerim; punivi, puniverim.

4. Infinitivus Perfecti Activi zamieniając *i* na *isse*, więc: laudavi, laudavisse; monui, monuisse; legi, legisse; punivi, punivisse. Dodawszy do tego *m*, otrzymujemy Plusquamperfectum Conj. Activi, więc: laudavissem, monuisssem, legissem, punivissem.

Od Infinitivu formuje się:

Infinitivus Passivi równobrzmiący z Infinit. laudare, monere, legere, punire.

2. Imperativus Activi odrzucając końcówkę *re*, więc: *laudare, lauda*; *monere, mone*; *legere, lege*; *punire, puni*.

3. Imperfectum Coniunctivi Activi, dodając *m*, więc: *laudare, laudarem*; *monere, monerem*; *legere, legerem*; *punire, punirem*. Od tego znowu tworzy się Imperf. Conj. Pass. zamieniając *m* na *r*, więc: *laudarer, monerer, legerer, punirer*.

4. Infinitivus Praesentis Passivi, zamieniając w pierwszej, drugiej i czwartej konjug. końcowe *e* na *i*, więc: *laudare, laudari*; *monere, moneri*; *punire, puniri*; w trzeciej zaś konjugacyi zamienia się *ere* na *i*, więc: *legere, legi*.

Od Supinum formuje się:

1. Participium Perfecti Passivi zamieniając *um* na *us*, więc: *laudatum, laudatus*; *monitum, monitus*; *lectum, lectus*; *punitum, punitus*.

2. Participium Futuri Activi, zamieniając *um* na *urus*, więc: *laudatum, laudaturus*; *monitum, moniturus*; *lectum, lecturus*; *punitum, puniturus*.

Perfectum i Plusquamperfectum Indic. i Coniunc. Pass. Futur. II Passivi i Infinit. Perfect. Pass. urabiają się przez złożenie Participii Perf. Pass. z czasami słowa *esse*; Coniunctiv. Fut. I Act. przez złożenie Part. Fut. Act. ze *sim*.

Infinitivus Futuri Activi składa się z Participium Futuri Activi i *esse*; Infinitivus Futuri Passivi z nieodmiennego Supinum na *um* i Infinit. Praes. Pass. od *ire*, iść: *iri*.

Rozdział 54.

Uwagi nad Konjugacyami.

1. Perfecta na **avi**, **evi**, **ivi** wraz z formami od nich urobionemi ściąga się niekiedy.
 - a) Perfecta na **avi**, gdy następuje **s** albo **r**, więc mówi się zamiast *laudavi-sti*: *laudasti*; zamiast *laudavi-stis*: *laudastis*, zamiast *laudave-runt*: *laudarunt*; zamiast *laudave-ram*: *laudaram*; zamiast *laudave-ras*: *laudaras*; zamiast *laudave-ro*: *laudaro*; *laudaveris*: *laudaris*; zamiast *laudave-rim*, *laudave-ris*: *laudarim*, *laudaris*; zamiast *lauda-vissem*, *laudavis-ses*: *laudasse*, *laudasses*; zamiast *laudavis-se*: *laudasse*.
 - b) zakończone na **evi** również, gdy następuje **s** albo **r**; więc mówi się zamiast *nevisti*, *nevistis*, *neverunt*: *nesti*, *nestis*, *nerunt*; zamiast *decrevisse*: *decesse* i t. d.
 - c) zakończone na **ivi**, gdy następuje **s**; mówi się więc zamiast *audivisti*, *audivistis*, *audivissem*, *audivisse*: *audisti*, *audistis*, *audissem*, *audisse*. Gdy zaś następuje **r** wtenczas wyrzuca się tylke **v**; więc mówi się zamiast *audiveram*, *audivero*, *audiverim*: *audieram*, *audiero*, *audierim*.
 - d) Zakończenie *ovi* ściąga się tylko w słowie *novi* (znam,) i w złożonych np. *cognosco* Perf. *cognovi*, nadto w złożonych z *moveo*, (poruszam); więc zamiast: *novisti*, *cognovisti*; *commovisse*, *noverim*, *noſti*, *cognosti*, *commosse*, *norim*.
2. Zamiast trzeciej osoby Perf. Jnd. Act. na **erunt** używa się także, lubo rzadziej, forma poboczna na **ere**, więc zamiast *laudaverunt*, *monuerunt*, *legerunt*, *audiverunt*: *laudavere*, *monuere*, *legere*, *audivere*.
3. Cztery słowa: *dicere*, mówić, *ducere*, prowadzić, *facere*, czynić, *ferre*, nieść, odrzucają w Imperat. Act. **e**, więc: *dic*, *duc*, *fac*, *fer*. — Te skrócone formy zatrzymują także złożone, np. *benedic*, *educ*, *calefac*, *perfer*. Złożone zaś z *facere* zamieniające **a** na **i** mają Imperat. regularny, np.

od *conficere*: *confice*, od *perficere*, *perfice*. — Zamiast nieużywanego *Imperat. Praes. sci* od *scire*, wiedzieć, używa się *Imperat. Fut. scito*, a nawet zamiast *scite* lepiej się kładzie *scitote*.

4. Zamiast zakończenia **ris** w drugiej osobie *Sing. Pass.* znajduje się inne zakończenie **re**, np. *laudabaris*, *laudaberis*, *laudareris*, *laudabare*, *laudabere*, *laudarere*. Jednakże w *Praes. Indicat. Pass.* forma na **re** rzadko się używa, bo jest równobrzmiąca z *Jnfin. Act.*
5. *Participium Futuri Passivi* znajduje się także ze zakończeniem **undus** zamiast **endus**, np. *dicundus* zamiast *dicendus*; najzwyczajniejsze jest *potiundus* zamiast *potiendus*.

Rozdział 55.

Formowanie Perfecti i Supini.

W ogóle przyjąć można sześć różnych sposobów formowania Perfecti:

1. Na *vi*, np. *amare*, Perf. *amavi*; *delere*, Perf. *delevi*; *audire*, Perf. *audivi*.

2. Na *ui* np. *monere* Perf. *monui*, *alere* Perf. *alui*.

3. Na *si*, np. *manere*, Perf. *mansi*, *repere*, Perf. *repsi*.

4. Na *i*, np. *stridere*, Perf. *stridi*, *prandere*, Perf. *prandi*.

5. Przedłużając samogłoskę źródłosłowową np. *legere* Perf. *lēgi*; *juvare* Perf. *jūvi*.

6. Przez reduplikacyą, t. j. przez powtórzenie początkowej spółgłoski albo z następną samogłoską albo ze samogłoską *e* np. *currere*, Perf. *cucurri*; *morde* Perf. *momordi*; *cadere* Perf. *cēcidi*; *dare* Perf. *dedi*. — Reduplikacya w złożonych znika, np. *tendere*, Perf. *tetendi*, ale złożone *ostendere* Perf. *ostendi*.

Zatrzymuje się zaś tylko w złożonych z dare, stare, discere, poscere i po części z currere.

Nieforemności niezgodne z powyższymi zasadami zobacz w następującym spisie słów.

Supinum kończy się albo na *tum* albo na *sum*.

Rozdział 56.

Nieregularne Perfecta i Supina pierwszej konjugacyi.

I. Słowa mające w Perfect. *ui* a w Supinum *itum* albo skracające *itum* na *tum*:

1. *crepo*, *crepui*, *crep̃itum*, *crepare*, skrzypię. Również złożone *discrepo*, nie zgadzam się, *increpo*, łaje.

2. *cubo*, *cubui*, *cub̃itum*, *cubare*, leżę. Złożone *incubo*, leżę na czym, *recubo*, leżę w znak. Lecz te, które wtracają *m* przed *b* idą podług trzeciej Konjugacyi, zatrzymując *ui*, *itum*, np. *incumbo* *incubui*, *incub̃itum*, *incumbere*, przykładać się do czego.

3. *domo*, *domui*, *dom̃itum*, *domare*, uśmierzam. Złożone: *edomo*, *perdomo*, ujarzmiam.

4. *sono*, *sonui*, *soñitum*, *sonare*, brzmieć. (Part. Fut. Act. *sonaturus*.)

Złożone: *consono*, dźwięczę, *dissono*, nie dźwięczę. Lecz od *reso*, oddźwięczam Perf. *resonavi*.

5. *tono*, *tonui*, *toñitum*, *tonare*, grzmieć. Złożone: *attono*, w osłupienie wprawiam, *intono*, głośno grzmieć, (Part. Perf. *intonatus*).

6. vēto, vetui, vetitum, vetare, zakazuje.

7. (plico) składam, używające się tylko w złożonych, które i *ui*, *itum* i *avi*, *atum* mają; np. complico, zwijam, explico, rozwijam. Pochodzące zaś od imion na *plex* mają tylko *avi*, *atum*, jako to: duplico, podwajam, triplico, potrajam, multiplico, pomnażam, supplico, błagam.

8. frico, fricui, frictum i fricatum fricare. trę.
Złożone: defrico, ocieram, perfrico, przecieram.

9. sēco, secui, sectum, secare, tnę, (Part. Fut. Act. secaturus).

Złożone: desēco, odcinam, insēco, weinam.

10. enēco, enecui i enecavi, enectum, enecare, zabijam, (neco ma regularnie, *avi*, *atum*).

11. mico, micui, bez Supinum micare, migam, błyszcze.

Złożone: emico, emicui, emicatum, zabłyскуję; ale dimico dimicavi, dimicatum, walcze.

II. Następujące przedłużają w Perf. samogłoskę źródłosłowową:

1. jūvo, jūvi, jūtum, juvare, pomagam, (Part. Fut. Act. juvaturus.)

Złożone: adjūvo, dopomagam.

2. lāvo, lāvi, lavatum (lautum lotum) lavare, myję.

III. Przez reduplikacyą tworzą Perfectum:

1. dō, dēdi, dātum, dare, daje.

Złożone: circumdo, otaczam, satisdo, zabezpieczam, pessundo, niszcze, venundo, sprzedaje. Dwuzgłoskowe wszystkie idą podług trzeciej Konjugacyi, w Inf.

a na e i mają Perf. *īdi*, Sup. *ītum*, np. *addo*, dodaje, *addidi*, *additum*, *addere*, *reddo*, oddaje, *condo*, zakładam, *credo*, wierzę, *perdo*, gubię, *vendo*, sprzedaje.

2. *sto*, *steti*, *stātum*, *stare*, stoję.
Złożone z dwuzgłoskowego przyimka mają w Perf. także *eti*, np. *circumsto*, stoję na okół, Perf. *circumsteti*; złożone zaś z jednozgłoskowego przyimka mają *iti*, np. *adsto*, stoję przy czym, *adstiti*; Supinum kończy się na *atum*, wyjąwszy *praestitum*, lubo Part. Futur. Act. *praestaturus*. *Disto* i *supersto*, nie mają ani Perf. ani Supinum.

Rozdział 57.

Nieregularne Perfecta i Supina podług drugiej Konjugacyi.

I. Perfect. na *ēvi*, Supin. na *etum*.

1. *deleo*, *delevi*, *deletum*, *delere*, gładzę.
2. *fleo*, *flevi*, *fletum*, *flere*, płaczę.
3. *neo*, *nevi*, *netum*, *nere*, przędę.
4. (*pleo*, *plevi*, *pletum*, *plere*) używające się tylko w złożonych, np. *impleo*, napełniam, *suppleo* dopełniam, i t. d.

Z temi łączy się, mając Supinum na *itum*:

5. *aboleo*, *abolevi*, *abolitum*, znoszę. O nieużywanym *oleo*, z którego złożone na *esco* podług trzeciej Konjugacyi idą zob. rozdz. 60.

II. Perf. na *si* (*xi*) Supin. na *sum* (*tum*):

1. *ardeo*, *arsī*, *arsum*, *ardere*, goreję.
2. *haereo*, *haesi*, *haesum*, *haerere*, (wiszę) *haerere*.

Złożone: adhaereo, wiszę przy czem.

3. jubeo, jussi, jussum, jubere, rozkazuję.

4. maneo, mansi, mansum, manere, pozostaję.

Złożone: permaneo, trwam przyczem, remaneo, pozostaję.

5. mulceo, mulsi, mulsum, mulcere, głaszcę.

6. mulgeo, mulsi, mulsum, mulgere, doję.

7. rideo, risi, risum, ridere, śmieję się.

Złożone: arrideo, uśmiecham się do kogo. irideo, wyśmiewam.

8. suadeo, suasi, suasum, suadere, radzę.

Złożone: persuadeo, przekonuję.

9. tergeo, tersi, tersum, tergere, ocieram.

Złożone: abstergeo, ścieram.

Supina na tum:

10. indulgeo, indulsi, indultum, indulgere, po-
błażam.

11. torqueo, torsi, tortum, torquere, kręcę.

Złożone: contorqueo, skręcam.

Bez Supinum:

12. algeo, alsi, algere, ziębnę.

13. fulgeo, fulsi, fulgere, połyskuję.

14. turgeo, tursi, turgere, nabrzmiewam.

15. urgeo, ursi, urgere, nagle.

Perfectum xi, Supinum tum:

16. augeo, auxi, auctum, augere, pomnażam.

Bez Supinum:

17. luceo, luxi, lucere, świecę.

Złożone: eluceo, zabłyskuję.

18. lugeo, luxi, lugere, smucę się.

19. frigeo, frixi, frigere, ziębnę.

III. Następujące przedłużają w Perf. samogłoskę źródłosłowową.

1. *cāveo, cāvi, cautum, cavere*, strzegę się.

2. *fāveo, fāvi, fautum, favere*, sprzyjam.

3. *pāveo, pāvi*, bez Supinum, lękam się.

4. *fōveo, fōvi, fōtum, fōvere*, pielęgnuję.

5. *mōveo, mōvi, mōtum, movere*, poruszam.

Złożone: *commoveo*, poruszam (silnie) *removeo*, usuwam.

6. *vōveo, vōvi, votum, vovere*, ślubuję.

Złożone: *devoveo*, przeklinam.

Z temi łączą się pokrewne:

7. *connīveo, connīvi* albo *connixi* bez Supinum *convivere*, zmrużam oczy.

8. *ferveo, fervi, (ferbui)* bez Supinum *fervere*, wrę.

IV. Przez reduplikacją tworzą Perf. na *di*, Supinum na *sum*:

1. *mordeo, momordi, morsum, mordere*, gryzę.

2. *pendeo, pependi, pensum, pendere*, wiszę.

Złożone: *impendo*, wiszę nad czem (grozę), *dependeo*, jestem zależny.

3. *spondeo, spondi, sponsum, spondere*, ręczę.

Złożone: *respondeo*, odpowiadam.

4. *tondeo, totondi, tonsum, tondere*, strzygę.

Uwaga. Według rozdz. 55 złożone nie mają reduplikacji.

Do tych dodać należy bez reduplikacji:

5. *prandeo, prandi, pransum, prandere*, śniadam.

6. *sedeo, sedi, sessum, sedere*, siedzę.

Złożone: *assideo*, siedzę przy czem, *dissideo*, jestem niezgodny, *obsideo*, oblegam, *possideo*, posiadam, *prae-*

sideo, siedzę na przedzie, resideo, osiadam. Ze złożonych tylko supersideo zatrzymuje e.

7. video, vīdi, vīsum, videre, widzę.

Złożone: invideo, zazdroszczę, provideo, przewiduję, staram się.

8. strideo, strīdi, bez Supinum, stridere, sykam.

V. Perfecta z formą bierną, Semideponentia. (zob. rozdz. 51).

1. audeo, ausus sum, audere, śmiem.

2. gaudeo, gāvisus sum, gaudere, cieszę się.

3. soleo, solitus sum, solere, mam w zwyczaju.

VI. Regularne Perfecta na ui z nieforemnem Supinum.

1. doceo, docui, doctum, docere, uczyć.

Złożone: edoceo, wyuczam.

2. misceo, miscui, mixtum albo mistum, miscere, mieszać.

Złożone: admisceo, mieszać do czego, immisceo, mieszać w co.

3. teneo, tenui, (tentum) tenere, trzymam.

Złożone: abstineo, wstrzymuję (się), attineo, tyczy się, obtineo, dzierzę, retineo, powstrzymuję.

4. torreo, torrui, tostum, torrere, suszyć.

5. censeo, censui, censum, censere, mniemam, szacuję.

Złożone: recenseo, dochodzę, (Sup. recensum i recensitum), succenseo, gniewam się, (bez Supinum).

Z osobna jeszcze:

1. langueo, langui bez Supinum, languere, jestem słaby.

2. *liqueo, licui, (liqui)* bez Supinum *liquere*, jestem płynny.

3. *cioo, cīvi, citum, ciere*, wzruszam, (zob. rozd. 59).
Złożone prawie zawsze tworzą się od mniej używanego *cio, cire*, podług Konjug. czwartej.

VII. Wiele, najczęściej nieprzechodnich słów drugiej Konjugacyi, nie ma Supinum, np. *calleo*, znam, *floreo*, kwitnę; inne, również nieprzechodnie, nie mają ani Perf. ani Supinum, np. *hebeo*, jestem tępy, *maereo*, smucę się.

Rozdział 58.

Perfecta i Supina trzeciej Konjugacyi.

Perfecta z głoską charakterystyczną *u* albo *v*.

1. Perfecta na *ui*, Supin. na *tum*.

1. *alo, alui, altum, (alitum) alere*, żywię.

2. *colo, colui, cultum, colere*, uprawiam, czeczę.

Złożone: *excolo*, wykształcam, *incolo*, zamieszkuję.

3. *consulo, consului, consultum, consulere*, radzę się.

4. *depso, depsui, depstum, depserere*, gnioję.

5. *occulo, occului, occultum, occulere*, kryję.

6. *rapio, rapui, raptum, rapere*, porywam.

Złożone zamieniają *a* źródłosłowowe na *i* i mają w Supinum *reptum*: *abripio, abripui, abreptum*, zabieram, *arripio*, chwytam, *eripio*, wrywam.

7. *sero, (serui, sertum) serere*, łączę, spajam.

Perf. i Supinum używane tylko w złożonych.

Złożone: *desero*, opuszczam, *dissero*, rozprawiam, *insero*, uprawiam.

8. *texo, texui, textum, texere, tkam.*

Złożone *intexo*, wyszywam, *praetexo*, wyszywam na przedzie, nadaję pozór.

Supina na *itum*:

9. *fremo, fremui, fremitum, fremere, mracze, szemrzyć.*

10. *gemo, gemui, gemitum, gemere, stękam.*

11. *molo, molui, molitum, molere, miele.*

12. *pinso, pinsui, (pinsi) pinsitum (pinsum, pistum) pinsere, tłukę w stępie.*

13. *strepo, strepui, (strepitum) strepere szeleszczę.*

14. *vomo, vomui, vomitum, vomere, rzygam.*

Bez Supinum:

15. *compesco, compescui, compescere, ulaskawiam.*

16. *sterto, stertui, stertere, chrapie.*

17. *tremo, tremui, tremere, drzę.*

18. *volo, volui, velle, chce, (zob. rozdz. 62).*

Złożone: *malō, malui, malle, wolę, nolo, nolui, nolle, nie chce.*

II. Perfecta *ui* Supina *itum* ze zmianą źródłosłowu w Praesens się znajdującego.

1. *gigno, genui, genitum, gignere, rodzę.*

2. *pōno, posui, positum, pōnere, kładę, stawiam.*

Złożone: *compono, zestawiam, składam, dispono, rozkładam, expono, wykładam.*

III. Perfecta na *i* (z opuszczeniem *v* albo *u*, ponieważ już źródłosłów w Praesens na *u* albo *v* się kończy), Supina na *utum* (ściągn. z *uitum* albo *vitum*.):

1. *acuo, acui, acutum, acuere, ostrzę.*

2. exūo, exūi, exūtum, exuere, zewłóczę.
3. indūo, indūi, indūtum, induere, oblóczę.
4. imbūo, imbūi, imbūtum, imbuere, napawam.
5. lūo, lūi, lūtum, luere, płuczę.

Złożone: abluo, zmywam, polluo, plamię.

6. minuo, minui, minūtum, minuere, zmniejszam.
7. nuo, nui, nūtum, nuere, skinieniem przyzywam.

Złożone: abnuo, odmawiam, adnuo, przyzwalam, renuo, wzbraniam się.

8. spuo, spui, sputum, spuere, spluwam.

Złożone: respuo, odrzucam.

9. statuo, statui, statūtum, statuere, postanawiam.

Złożone: constituo, postanawiam, instituo, urządzam, restituo, przywracam, substituo, podstawiam, stawiam, na miejscu przyjmę.

10. suo, sui, sūtum, suere, szyję.

11. tribuo, tribui, tribūtum, tribuere, udzielam.

Złożone: attribuo, przydaję, wyznaczam, distribuo, rozdaję.

12. solvo, solvi, solūtum, solve, odwiązuję.

Złożone: absolvo, uwalniam, dissolvo, rozwiązuję.

13. volvo, volvi, volūtum, volvere, toczę.

Złożone: convolvo, zwijam, evolvo, rozwijam, involvo, zawijam.

Bez Supinum:

14. arguo, argui, arguere, obwiniam.

Złożone: coarguo, obwiniam, redarguo, zbijam.

15. (gruo, grui, gruere).

Złożone: congruo, zgadzam się, ingruo, wpadam.

16. metuo, metui, metuere, obawiam się.

17. pluo, plui, (pluvi,) pluere, zwykle imperson. deszcz pada, (zob. rozdz. 64.)

18. ruo, rui, ruere, wałę się, (Part. Fut. Act. ru-
iturus).

Złożone: diruō, burzę i obruo zagrzebuje tworzą Supi-
num na rutum.

19. sternuo, sternui, sternuere, kicham.

IV. Perfecta na īvi, Supina na itum:

1. arcesso, arcessīvi, arcessitum, arcessere, przy-
wołuję.

2. capesso, capessīvi, capessitum, capessere, chwytam.

3. facesso, (facessīvi) facessitum, facessere, spra-
wuję, oddalam, oddalam się.

4. incesso, incessīvi, bez Supinum, incessere, nachodzę.

5. lacezzo, lacezzīvi, lacezzitum, lacezzere, drażnię.

6. cupio, cupīvi, cupitum, cupere, pragnę.

7. peto, petīvi lub petii, petitum, petere, dążę,
proszę.

Złożone: expeto, pragnąć, repeto, żądać napowrót.

8. quaero, quaesīvi, quaesitum, quaerere, szukam.

Złożone: acquiro, zyskuje, disquiro, śledzę, inquiro,
śledzę.

9. rudo, rudīvi, ruditum, rudere, ryczę.

10. tero, trīvi, (z wyrzuconem e) tritum, terere,
trę.

Złożone: detero, ocieram, contero, ścieram.

11. sapio, sapīvi; ii i ui bez Supinum, sapere,
smakuje, mam rozum.

Złożone: desipio, szaleję, (bez Perf.) resipio, ivi, ii
i ui, smakuje czemś.

V. Perfecta na *vi*, Supina na *tum* ze zmianą zgłoski źródłosłowowej:

1. *līno*, *lēvi*, (*līvi*), *litum*, *linere*, pomazuję.

2. *sīno*, *sīvi*, *situm*, *sinere*, dozwalam.

Złożone: *desīno*, przestaje.

3. *sero*, *sevi*, *satum*, *serere*, sieję.

Złożone: *insero*, wsiewam, *consero*, obsiewam, mają w Supin. *situm*, np. *insitum*, *consitum*.

4. *cerno*, (*crevi*, *cretum*,) *cernere*, widzę.

Perf. *crevi* i Supinum *cretum* w znaczeniu „widić” nigdzie się używane nie znajdują, dopiero w późniejszej łacinie w znaczeniu „uchwalić” „postanowić”.

Złożone: *decerno*, uchwalam, *discerno*, rozróżniam, *se-cerno*, oddzielam.

5. *sperno*, *sprevi*, *spretum*, *spernere*, gardzę.

6. *sterno*, *stravi*, *stratum*, ścielę.

Złożone: *consterno*, pokryć, obalić, *prosterno*, powalić.

Perfecta na *si*, Supina na *tum*;

1. *carpo*, *carpsi*, *carptum*, *carpere*, zrywam.

Złożone: *discerpo*, rozszarpuję, *excerpo*, wybrać, wyjąć.

2. *repo*, *repsi*; *reptum*, *repere*, czołgam się.

Złożone: *arrepo*, podpełzuję, *irrepo*, wypełzuję, *obrepo*, napelzuję.

3. *serpo*, *serpsi*, (*serptum*) *serpere*, czołgam się.

4. *scalpo*, *scalpsi*, *scalptum*, *scalpere*, skrobię.

5. *sculpo*, *sculpsi*, *sculptum*, *sculpere*, ryję dłótę.

6. *glubo*, *glupsi*, *gluptum*, *glubere*, obłupuję.

7. *nubo*, *nupsi*, *nuptum*, *nubere*, idę za męż.

8. *scribo*, *scripsi*, *scriptum*, *scribere*, piszę.

Złożone: *adscribo*, przypisuję, *conscribo*, spisuję, *inscribo*, napisuję.

9. *cōmo, comsi, comptum, comere*, stroję.
10. *dēmo, demsi, demptum, demere*, odejmuję.
11. *prōmo, promsi, promptum, promere* wydobywam.
12. *sūmo, sumsi, sumtum, sumere*, biorę.

Złożone: *absūmo*, trawię, *consumo*, ^{trawię} wydaję, niszczyć.

13. *contemno, contemsi, contentum, contemnere*, gardzę.

Zazwyczaj po *m* w pięciu na ostatku wymienionych słowach dla harmonii wsuwa się *p*, np. *compsi, contempsi, sumptum*.

14. *gēro, gessi, gestum, gerere*, prowadzę, niosę.

Złożone: *aggero*, donoszę, *congero*, znoszę.

15. *ūro, ussi, ustum, urere*, palę.

Złożone: *comburo*, spalam.

W tych dwu słowach *r* zgłoski źródłosłowej zamieniło się w *s*: *gessi* zamiast *gersi*.

Słowa, w których zakończenie *Perfecti si* w połączeniu z głoską charakterystyczną zamieniło się w *si*:

1. *dīco, dixi, dictum, dicere*, mówię.

Złożone: *edīco*, rozkazuję, *interdīco*, zakazuję.

2. *dūco, duxi, ductum, ducere*, prowadzę.

Złożone: *abdūco*, odprowadzam, *addūco*, przyprowadzam, *redūco*, prowadzę na powrót.

3. (*lacio, laxi, lactum, lacere, wabię*.)

Złożone: *allicio, allexi, allectum, allicere*, przywabiam, *illicio, illexi, illectum, illicere*, przywabiam, *pellicio, pellexi, pellectum, pellicere*, zwabiam, *ale elicio, elicui, elicium, elicere*, wywabiam.

4. (*specio, spexi, spectrum, specere*.) patrzę.

Złożone: *adspicio*, przypatruję się, *despicio*, pogardzam,

perspicio, przezieram, prospicio, przewiduję, respicio, patrzę za siebie, oglądam się.

5. cōquo, coxi, coctum, coquere, gotuję.

Złożone: concoquo, trawię.

6. ango, anxi, bez Supinum, angere, straszę.

7. cingo, cinxi, cinctum, cingere, opasuję.

Złożone: accingo, przypasuję, discingo, odpasuję.

8. (fligo, flixi, flictum, fligere, biję.)

Złożone: affligo, uderzam o co, lecz profligare, uderzam o co, podług pierwszej Konjugacyi.

9. frigo, frixi, frictum, (frixum), frigere, smażę.

10. jungo, junxi, junctum, jungere, spajam, łączę,

Złożone: adjungo, przyłączam, conjungo, łączam.

11. lingo, linxi, linctum, lingere, liżę.

12. (mungo, munxi, munctum, mungere).

Złożone: emungo, wycieram nos.

13. ningo, ninxi, bez Supinum, ningere, zwyczajnie impersonaliter, śnieg pada.

14. plango, planxi, planctum, plangere, opłakuję.

15. rego, rexi, rectum, regere, kieruję.

Złożone: corrigo, poprawiam, pergo, perrexi, perrectum, pergere, ciągnę dalej, surgo, surrexi, surrectum, surgere, wstaje,

16. stinguo, (stinxi, stinctum,) stinguere, gaszę, odłączam.

Złożone: distinguo, rozróżniam, exstinguo, wygaszam.

17. sugo, suxi, suctum, sugere, ssie.

18. tego, texi, tectum, tegere, okrywam.

Złożone: detego, odkrywam, protego, bronię.

19. tingo, (tinguo) tinxi, tinctum, tingere, maczam, farbuję.

20. ungo, (unguo) unxi, unctum, ungere, maszczę.

Do tych dodajemy podobnie uformowane:

21. trahō, traxi, tractum, trahere, ciągnę.

Złożone: abtrahō, odrywam, contrahō, ściagam, subtrahō, odejmuję, usuwam.

22. vehō, vixi, vectum, vehere, wiozę, niosę.

Złożone: advehō, przywożę, invehō, wewożę.

Deponens, vehor, vectus sum, vehi, tłómaczy się w połączeniu z equo: jechać konno; curru, jechać na wozie, navi, żeglować. Złożone z tego: invehor, wpadam na kogo, łaje.

23. struo, straxi, structum, struere, wznoszę.

Złożone: construo, wznoszę. destruo, niszczę, instruo, urządzam, exstruo, buduję.

24. vivo, vixi, victum, vivere, żyję.

Tu należą także trzy złożone z lego, które Perf. odmiennie od pierwotnego słowa formują:

25. diligo, dilexi, dilectum, diligere, kocham; podobnie negligo, zaniedbuję i intelligo, rozumiem. (zob. w tym samym rozdziale pod wyr. lego).

Następujące cztery słowa wyrzucają w Supinum *n* zgłoski źródłosłowowej:

26. fingo, finxi, fictum, fingere, tworzą, zmyślam.

27. mingo, minxi, mictum, mingere, mokrzę.

28. pingo, pinxi, pictum, pingere, maluję.

Złożone: depingo, odmalowuję.

29. stringo, strinxi, strictum, stringere, osmukuję.

Złożone: constringo, ściagam, perstringo, przeciągam, drwię.

Słowa, w których końcówka Perf. *si* i Supini *sum* w połączeniu z głoską charakterystyczną zamienia się na *xi* i *xum*:

1. *fīgo, fixi, fixum, figere, ^{wybijam}przymocowuję*

Złożone: *affīgo, ^{miębijam}przymocowuję, transīgo, przebijam.*

2. *flecto, flexi, flexum, flectere, gnę.*

Złożone: *deflecto, odginam, inflecto, wginam.*

3. *plecto, bez Perf. plexum, plectere, plotę.*

4. *necto, nexi (nexui) nexum, nectere, wiązę.*

Złożone mają w Perf. tylko *ui*: *annecto, przywiązuję, connecto, związuję.*

5. *pecto, pexi, pexum, pectere, czeszę.*

Do tych należy jeszcze podobnie uformowane:

6. *fluo, fluxi, fluxum, fluere, płynę.*

Perfecta na *si*, Supina na *sum*:

1. *claudio, clausi, clausum, claudere, zamykam.*

Złożone: *conclūdo, postanawiam, exclūdo, wyłączam, inclūdo, zamykam, interclūdo, odcinam, occlūdo, zamykam.*

2. *divido, divisi, divisum, dividere, dzielę.*

3. *frendo, bez Perf. fresum i fressum, frendere, zgrzytam.*

4. *laedo, laesi, laesum, laedere, obrażam.*

Złożone: *allīdo, uderzam o co, elīdo, wypycham.*

5. *lūdo, lusi, lusum, ludere, gram.*

Złożone: *allūdo, żartuję, illūdo, drwię, szydę.*

6. *plaudo, plausi, plausum, plaudere, poklaskuję.*

Złożone: *applaudo, przyklaskuję, explōdo, wygwizduję.*

7. *rādo, rasi, rasum, radere, skrobię.*

8. *rōdo, rosi, rosum, rodere, gryzę.*

Złożone: *arrōdo, nagryzam, corrodo, pogryzam.*

9. *trūdo, trusi, trusum, trudere, potracam.*

Złożone: *abstrūdo, kryję, extrūdo, wypycham.*

10. *vādo, (vasi, vasum) vadere, idę.*

Złożone *circumvado, otaczam, invado, nachodzę.*

Z wyrzuceniem głoski źródłosłowowej *g*:

11. *mergo, mersi, mersum, mergere, zanurzam.*

Złożone: *emergo, wynurzam się, submergo, zanurzam się.*

12. *spargo, sparsi, sparsum, spargere, sieję.*

Złożone: *aspergo, skrapiam, conspergo, skrapiam, dispergo, rozsypuję.*

13. *tergo, tersi, tersum, tergere, ocieram.*

Złożone tworzą się zazwyczaj od *tergo* i idą podług drugiej Konjugacyi.

14. *cedo, cessi, cessum, cedere, ustępuję.*

Złożone: *accedo, przystępuję, antecedo, przewyższam, concedo, ustępuję, incedo, kroczę.*

15. *meto, metui, (z wsuniętem u) messum, metere, koszę.*

Złożone: *demeto, zbieram, żniwuję.*

16. *premo, pressi, pressum, premere, cisnę, gniotę.*

Złożone: *comprimo, ściskam, exprimo, wyciskam, imprimo, wciskam, opprimo, ujarzmiam.*

17. *quatio, (quassi) quassum, quaterere, wstrząsam.*

Złożone zamieniają *qua* na *cu*:

concutio, concussi, concussum, concutere, wstrząsam. również; discutio, roztrącam, excutio, wytrząsam, percutio, przebijam.

18. *mitto, misi, missum, mittere, posyłam.*

Złożone: *admitto, dopuszczam, amitto, tracę, committo, powierzam, dimitto, rozpuszczam, omitto, opuszczam, permitto, powalam, promitto, przyrzekam.*

19. *vello, velli, (rzadko vulsi) vulsum, vellere, skubię.*

Złożone mają w Perf. najczęściej tylko *velli*: *divello, rozdzieram, convello, oddzieram.*

Perfecta uformowane przez przedłużenie samogłoski źródłosłowowej.

Supina na tum:

1. ago, ēgi, actum, agere, pędzę, działam.

Złożone: abigo, odpędzam, adigo, napędzam, cōgo (coēgi, coactum) cogere, przymuszam, dēgo, dēgi, bez Supinum, degere, pędzę (np. vitam,) exigo, dokonywam, perago, dokończam, redigo, pędzę napowrót. — ambigo wątplię i satago, mam dosyć do czynienia, nie mają ani Perf. ani Supinum.

2. capio, cēpi, captum, capere, chwytam, łapię.

Złożone: accipio, przyjmuję, incipio, zaczynam, percipio, pojmuje, praecipio, przepisuję, recipio, przyjmuję, suscipio, podejmuję.

3. emo, ēmi, emptum, emere, kupuję, (biore.)

Złożone: adimo, odbieram, dirimo, rozłączam, eximo, wyjmuję, interimo, gładzę.

+ + 4. facio, fēci, factum, facere, robię, czynię. Pass. fio, (zob. rozdz. 62.)

Złożone z przyimkami i nierozłącznem *re* zamieniają *a* na *i*, mają w Supinum *fectum* i tworzą Pass. regularnie na *ficio*, np. afficio, nabawić kogo czego, affeci, affectum, afficere, Pass. afficio; również: conficio, kończę, deficio, opuszczam, efficio, dowodzę, interficio, zabijam, perficio, dokonywam, praeficio, robię przełożonym, sufficio, wystarczam, reficio, naprawiam. Złożone zaś z innemi częściami mowy zatrzymują *a* i mają w Pass. *fio*, np. calefacio, ogrzewam, calefeci, calefactum, calefacere, Pass. calefio; również: patefacio, otwieram, satisfacio, czynię zadosyć, stupefacio, zdurzam.

5. fugio, fugi, fugitum, fugere, uciekam.

Złożone: *aufugio*, uchodzę, *confugio*, uciekam się, *effugio*, uchodzę.

6. *jacio*, *jeci*, *jactum*, *jacere*, rzucam.

Złożone: *abjicio*, porzucam, *adjicio*, dorzucam, *conjicio*, zrzucam (do kupy), *dejicio*, zrzucam na dół, *ejicio*, wyrzucam. *rejicio*, odrzucam.

7. *lego*, *legi*, *lectum*, *legere*, czytam.

Złożone: *perlego*, przeczytuję, *colligo*, zbieram, *deligo*, wybieram, *eligo*, wybieram. — O złożonych: *diligo*, *intelligo*, *negligo*, zob. wyżej.

8. *scabo*, *scabi*, bez *Supinum*; *scabere*, skrobię.

Z wyrzuceniem wzmacniającej samogłoskę źródłosłowową spółgłoski:

9. *frango*, *frēgi*, *fractum*, *frangere*, łamię.

Złożone: *confringo*, złamuję, *infringo*, osłabiam, *perfringo* przełamuję.

10. *linquo*, *liqui*, *lictum*, *linquere*, opuszczam.

Złożone: *relinquo*, opuszczam, *derelinquo*, opuszczam całkiem.

11. *pango*, *pēgi*, (*panxi*) *pactum* (*panctum*), *pangere*, wbijam. W znaczeniu zawrzeć przymierze

Perf. zawsze brzmi *pēpigi* a Praes. lepiej *paciscor*. (zob. rozdz. 61.)

Złożone mają tylko *pegi*, *paćtum*: *compingo*, zbijam, *impingo*, wbijam.

12. *vinco*, *vīci*, *victum*, *vincere*, zwyciężam.

Złożone: *convinco*, przekonywam, *devinco*, zwyciężam całkiem.

13. *rumpo*, *rūpi*, *ruptum*, *rumpere*, łamię.

Złożone: *corrumpo*, psuję, przekupuję, *perrumpo*, przełamuję.

Tu jeszcze dodajemy:

14. *īco, īci, ictum, icere, uderzam, (foedus icere, zawrzeć przymierze).*

Perfecta uformowane z reduplikacją:

Supina na *tum*:

1. *cāno, cēcini, cantum, canere, śpiewam.*

Złożone: *concino, concinui, bez Supinum, concinere, śpiewam wspólnie, praecino, praecinui, bez Supinum, przepowiadam, przyśpiewuję, occino, occinui, bez Supinum, śpiewam naprzeciw, (o ptakach niepomyślnie wróżących.) Reszta złożonych np. accino, śpiewam do czego, nie mają ani Perf. ani Supinum.*

2. *pario, peperī, partum, parere, rodzę.*

3. *tendo, tetendi, tentum, (tensum) tendere, napinam.*

Złożone:

a) mające w Supinum tylko *tum*: *attendo, uważam, contendo, natężam się, distendo, rozpinam, obtendo, rozpieram przed czym, portendo, przepowiadam, praetendo, używam pozorów, subtendo, podpinam.*

b) mające w Supinum tylko *sum*: *detendo, spuszczać, (np. łuk,) ostendo, pokazuję.*

c) mające w Supinum *tum* i *sum*: *extendo, rozpościeram, rozpinam, protendo, wyciągam, retendo, spuścić, (łuk).*

4. *tango, tetīgi, tactum, tangere, dotykam.*

Złożone: *attingo, contingo, dotykam, attingi, attactum, contigi, contactum; Nieosobiście: obtingit, obtigit i contingit, contigit, zdarza się, spotyka (o nieszczęśliwych wydarzeniach).*

5. pungo, pungi, punctum, pungere, kłuę.
 Złożone mają w Perf. punxi: compungo, pokluwam.
expungo, wymazuję, interpungo, rozdzielam przez kropki,

Supina na sum:

6. cado, cecidī, casum, cadere, padam.
 Złożone: occido, occidi, occasum, occidere, zachodzę,
recido, recidi, recasum, recidere, upadam napowrót,
incido, incidi, (incasum rzadko) incidere, wpadam.
 Wszystkie inne złożone nie mają Supinum np. accido,
zdarzam się, concido, upadam.

7. caedo, cecidī, caesum, caedere.
 Złożone: occido, occidi, occisum, occidere, zabijam;
 podobnie: abscido, obcinam, incido, wcinam i t. d.

8. (cello, ceculi, calsum, cellere, rzucam, ciskam.)
 Złożone: percello, perculi, perculsum, percellere, wstrząsam,
powalam. Wszystkie inne złożone: antecello
i praecello, przewyższam, i excello, góruję, nie mają
ani Perf. ani Supinum.

9. curro, cucurri, cursum, currere. biegnę.
 Złożone rzadko zatrzymują reduplicacyą: accurro,
przybiegam, concurro, zbiegam się, excurro, wybiegam,
robię wycieczki, occurro, spotykam, succurro, biegnę
w pomoc.

10. fallo, fefelli, falsum, fallere, zwodzę.
 Złożone: reffello, refelli, bez Supinum, refellere, zbijam.

11. pello, pepuli, pulsum, pellere, pędzę.
 Złożone: apello, przypędzam, compello, spędzam, przymuszam,
dispello, rozpędzam, expello, wypędzam, impello,
napędzam, repello, pędzę napowrót.

12. pendo, pendi, pensum, pendere, ważę, placę.
 Złożone: dependo, odważam, odplacam, impendo, na-

kładam, robię nakłady, *perpendo*, rozważam, roztrząsam.

13. *parco*, *peperci*, (rzadziej *parsi*) *parsum*, *parcere*, oszczędzam.

14. *tundo*, *tundidi*, *tūsum* i *tūsum*, *tundere*, tłukę. Złożone; *contundo*, stłukuję, ścieram.

Supina na *tum*:

15. *sisto*, *stiti*, (zamiast *sistiti*) *statum*, *sistere*.

Złożone mają w Supinum *stitum*: *assisto*, stawiam się gdzie, występuję, *desisto*, odstępuję, *existo*, powstaję, *resisto*, opieram się, *circumsisto*, otaczam, ma w Perf. *circumsteti*.

Bez Supinum:

16. *disco*, *didici*, *discere*, uczę się.

Złożone: *addisco*, douczam się, *dedisco*, oduczam się, *edisco*, wbijam w pamięć, *perdisco*, całkowicie się nauczyć.

17. *posco*, *poposci*, *poscere*, żądam.

Złożone: *deposco*, żądam usilnie, *exposco*, domagam się

Słowa z charakterystyczną głoską *d*, mające w Perf. *di*, w Supinum *sum*:

1. *accendo*, *accendi*, *accensum*, *accendere*, zapalam, (złożone z nieużywanego *cando*). Podobnie *incendo*, zapalam, *succendo*, podpalam.

2. *cūdo*, *cūdi*, *cusum*, *cudere*, kuje.

3. *defendo*, *defendi*, *defensum*, *defendere*, bronię. (złożone z nieużywanego, *fendo*). Podobnie *offendo*, obrażam.

4. *ēdo*, *ēdi*, *esum*, *edere*, jem.

Złożone: *comedo*, zjadam, Supinum *comesum* i *comesum*. (zob. rozdz. 62)

5. mando, mandi, mansum, mandere, zuje.

6. pando, pandi, passum (rzadziej pansum) pandere, rozpościeram.

Złożone: dispando bez Perf, dispansum, rozpinam.

7. prehendo, prehendi, prehensum. prehendere, imam, chwytam.

Złożone: comprehendo, chwytam, reprehendo, ganię.

8. scando, scandi, scansum, scandere, wstepuję.

Złożone: ascendo, wchodzę, conscendo, wstepuję, wsia-
dam, descendo, zchodzę, zesiadam.

9. fundo, fudi, fustum, fundere, leje, rozpraszam,

Złożone: confundo, mieszam, gmatwam, effundo, wylewam,
infundo, wlewam, perfundo, polewam, profundo, wylewam.

10. strido, stridi, bez Supinum, stridere, sykam.
(zob. rozdz. 57.)

11. fodio, fodi, fossum, fodere, kopię.

Złożone: confodio, przebijam, effodio, wykopuję, per-
fodio, przekopuję,

12. findo, fidi, fissum, findere, łupię.

13. scindo, scidi, scissum, scindere, kraje, rwę.

Złożone: abscindo, odkrawam, odrywam, discindo, roz-
rywam, inscindo, wkrawam.

14. sido, sedi (rzadziej sidi) sessum, sidere,
siadam.

Złożone: assido, siadam przy kim, czem, consido, usiadam.

Pojedyńczo uważać trzeba:

1. bibo, bibi, bez Supinum, bibere, pije,

Złożone: ebibo, wypijam, imbibo, wsysam.

2. lambo, lambi, bez Supinum, lambere, lizę.

3. viso, visi, bez Supinum, visere, odwiedzam.

4. psallo, psalli, bez Supinum, psallere, gram,
śpiewam.

5. **verro, verri, versum, verrere**, zamiatam.
Złożone **everro**, wymiatam.

6. **verto, verti, versum, vertere**, obracam.
Złożone: **adverto**, zwracam ku komu, czemu, **averto**, odwracam, **converto**, zwracam, **praeverto**, uprzedam, **re-verto**, powracam.

7. Słowo **fero** tworzy Perf. i Supinum od całym różnych źródłosłów:

fero, tuli, latum, ferre, niosę. (zob. rozdz. 62.)

Od złożonego **suffero** bierze **tollo** Perf. i Supinum:
tollo, sustuli, sublatum, tollere, podnoszę.

Kilka słów trzeciej Konjugacyi, nie ma ani Perf. ani Supinum, np. **glisco, tleję, szerzę się, plecto, karzę, vërgo, schylam się, i t. d.**

Do trzeciej Konjugacyi należy **Semideponens**:

fido, sisus sum, fidere, ufam. (zob. rozdz. 51.)

Złożone: **confido**, zawierzam, **diffido**, niedowierzam.

Rozdział 59.

Nieregularne Perfecta i Supina czwartej Konjugacyi.

Perfecta na si, Supina na tum:

1. **farcio, farsi, fartum, (rzadziej farctum) farcire**, nadziewam.

Złożone: **confercio**, napelniam, **effercio**, wypycham, **refercio**, napelniam.

2. **fulcio, fulsi, fultum, fulcire**, podpieram.

3. **haurio, hausi, haustum, haurire**, czerpam. (Part. Fut. Act. **hausturus i hausurus**.)

Złożone: **exhaurio**, wyczerpuję.

4. **saepio, (sepio) saepsi, saeptum, saepire**, grodzę.

Złożone: *circumsaepio*, ogradzam.

5. *sarcio*, *sarsi*, *sartum*, *sarcire*, łatać.

Zakończenie Perf. *si* w połączeniu ze zgłoską charakterystyczną przechodzi w *xi*:

6. *sancio*, *sanxi*, *sanctum*, i *sancitum*, *sancire*, ustanawiam, uchwalam.

7. *vincio*, *vinxi*, *vinctum*, *vincire*, wiązać.

Złożone: *devincio*, zwiezując, wiązać, *revincio*, przywiązując.

8. *amicio*, bez Perf. *amictum*, *amicire*, odziewam.

Supina na *sum*:

9. *sentio*, *sensi*, *señsum*, *sentire*, czuć.

Złożone: *consentio*, zgadzam się, *dissentio*, różnię się, *assentio*, zgadzam się, (częściej jako *deponens* zob. rozdz. 61.)

Perfectum *ui*, *Supinum* *tum*:

1. *aperio*, *aperui*, *apertum*, *aperire*, otwieram.

2. *operio*, *operui*, *opertum*, *operire*, zakrywam.

3. *salio*, *salui* (rzadko *salii*) bez *Supinum*, *salire*, skakać.

Złożone: *exsilio*, wyskakując. *transsilio*, przeskakując.

Perfectum z przedłożoną samogłoską źródłosłowową, *Supinum* na *tum*:

venio, *veni*, *ventum*, *venire*, przychodzić.

Złożone: *advenio*, przybywam, *antevenio*, wyprzedzam, *convenio*, schodzę się, *invenio*, znajduję.

comperio, *comperi*, *compertum*, *comperire*, dowiaduję się i *reperio*, *reperi*, i *repperi*, *repertum*, *reperire*, co do źródłosłowu złożone z *pario* (zob. rozdz. 58) przeszły do czwartej konjugacji.

Słowa z regularnem Perf. ale nieregularnem Supinum:

1. cio, cīvi, citum, cire, pobudzam.

Złożone: excio, wywołuję, concio, zwołuję, accio, przywołuję (accitus) (zob. rozdz. 57).

2. eo, īvi, itum, ire, idę, (zob. rozdz. 62).

3. queo, quīvi, quitum, quire, mogę (zob. rozdz. 62. i tamże nequeo, nie mogę).

4. sepelio, sepelivi, sepultum, sepelire, grzebię.

Niektóre słowa czwartej Konjugacyi nie mają ani Perf. ani Supinum, np. ferio, biję, uderzam, zawieram przymierze, superbio, pysznę się, i t. d.

Również pożądlive (desiderativa) na urio (zob. rozdz. 65) np. esurio, chcę jeść, łaknę.

Rozdział 60.

Perfecta i Supina słów poczynających (Inchoativa).

Słowa Inchoativa kończą się na *sco**) i oznaczają zaczęcie jakiej czynności. Wszystkie odmieniają się podług trzeciej konjugacyi i dzielą się na trzy klasy:

1. Same formy Inchoat., których źródłosłów albo zaginął albo wyszedł z używania.

2. Inchoativa verbalia, pochodne od słów.

3. Inchoativa nominalia, pochodne od imion.

1. Same formy Inchoatywne.

Słowa te mają w Perf. *vi*, w Supinum *tum*, przed którymi zakończeniami końcówka *sco* wypada.

*) Od tych odróżnić należy zakończone na *sco*, u których zakończenie *sco*, należy do źródłosłowu, np. disco, posco.

1. *adolesco, adolevi, adultum, adolescere, dorastam.*

2. *abolesco, abolevi, abolitum, abolescere, ustaję, znikam.*

3. *exolesco, exolevi, exoletum, exolescere, starzeję się, znikam.*

4. *obsolesco, obsolevi, obsoletum, obsolescere, starzeję się. *)*

5. *cresco, crevi, cretum, crescere, rosnę.*

Złożone: accresco, przyrastam, decresco, zmniejszam się, ubywam.

6. *nosco, novi, notum, noscere, poznaję.*

Złożone: agnosco (Supinum agnitum) uznaję, cognosco, (Supinum cognitum) poznaję, śledzę, recognosco (Supin. recognitum) poznaję znowu, rozpatruję, ignosco (Supin. ignotum) przebaczam. — Bez Supinum dignosco i internosco, rozróżniam, praenosco, poznaję naprzód.

7. *quiesco, quievi, quietum, quiescere, spoczywam.*

Złożone: acquiesco, uspokajam się, conquiesco, spoczywam.

8. *scisco, scivi, scitum, sciscere, wywiaduję się, uchwalam.*

Złożone: adscisco, przybieram, conscisco, chwytam, zadaję sobie (np. mortem).

9. *(suesco, suevi) suetum, (suescere) przyzwyczajam się.*

Złożone: assuesco, przyzwyczajam, mansuesco, ulaskawiam.

Zatrzymuje s w Supinum:

10. *pasco, pavi, pastum pascere, pase, np. owce.*

*) do pierwszych czterech znajdują się wprawdzie źródłosłowy, lecz przestarzałe, wyjąwszy przechodnego *aboleo* (zob. rozdz. 57).

Złożone: compasco, pędzę razem na pastwisko, depasco, spaszam.

Nie mają ani Perfectum ani Supinum:

11. hisco, rozwieram.

12. fatisco, rozpękuję się, słabnę.

2. Inchoativa verbalia mające

Perfect. i Supinum swoich źródłosłów.

1. inveterasco, (inveterāre) inveteravi, inveteratum, inveterascere, starzeję się.

2. convalesco, (valēre) convalui, convalitum, convalescere, mocnieję.

3. exardesco, (ardēre) exarsi, exarsum, exardescere, zapalam się.

4. coalesco, (alēre) coalui, coalitum, coalescere, zrastam się.

5. concupisco, (cupere) concupivi, concupitum, concupiscere, ubiegam się, pragnę.

6. revivisco, (vivere) revixi, revictum, reviviscere, odżywam.

7. obdormisco, (dormire) obdormivi, obdormitum, obdormiscere, zasypiam.

Uwaga. Wszystkie inne inchoativa verbalia mają tylko Perf. swoich źródłosłów, Supin. zaś nie; np. ingemisco. (gemere) ingemui wzdycham.

3. Inchoativa nominalia

nie mają ani Perf. ani Supinum.

Perf. na *ui* ma tylko jedenastce następujących:

1. crebresco, (creber) crebrui, crebrescere, często się staje. (Także crebesco, crebui, i t. d.)

Złożone: increbesco, i percrebesco, rozchodzę się.

2. duresco, (durus) durui, durescere, twargnę.

Złożone: obduresco, twargnę.

3. evanesco, (vanus) evanui, evanescere, niknę.

4. innotesco, (notus) innotui, innotescere, daję się poznać.

5. macresco (macer) macrui, macrescere, chudnę.

6. maturesco (maturus) maturui, maturescere, dojrzewam.

7. nigresco, (niger) nigrui, nigrescere, czernięję.

8. obmutesco obmutui, obmutescere, zamilkam.

9. obsurdesco, (surdus) obsurdui, obsurdescere, głuchnę.

10. recrudesco, (crudus) recrudui, recrudescere, odnawiam się, jatrzę (o ranach).

11. vilesco, (vilis) vilui, vilesce, podleję.

Wszystkie inne inchoativa verbalia nie mają ani Perf. ani Supinum, np. puerasco, (puer) dzieciennieję, ignesco (ignis) zaogniam się, i t. d.

Rozdział 61.

Perfecta i Supina słów deponencyów.

Największa część słów deponencyów formuje Perf. (i Supinum) regularnie podług konjugacyów, do których należą.

Supinum u tych słów rzadko używane.

Pierwsza konjugacya.

Do tej konjugacyi należy wiele słów, mających w Perf. *atus sum*, np. cunctor, cunctatus sum, cunctari, zwlekam; contemplor, contemplatus sum, contemplari, oglądam; miror, miratus sum, mirari, dziwię się, i t. d. Do kilku deponencyów pierwszej konjugacyi istnieje jeszcze forma czynna, np. obok altercor, kłócę się, alterco, obok luctor, chodzę w zapasy, lucto.

Druga konjugacya.

Do drugiej konjugacyi należy ośm deponencyów, pięć regularnych i trzy nieregularne:

1. *liceor, licitus sum, liceri*, daję w targu.
Złożone: *polliceor*, obiecuje.

2. *mereor, meritus sum, mereri*, zasługuje, zarabiam. W znaczeniu „zarabiam“ *activum* się używa: *mereo, merui*.

3. *misereor, miseritus sum, (misertus sum rzadziej) misereri*, lituję się.

Impersonale miseret albo miseretur me zob. rozdz. 64.

4. *tueor, tuitus sum, tueri*, dozieram, strzeżę.

5. *vereor, veritus sum, vereri*, obawiam się, szanuję.

Złożone: *revereor*, lękam się, szanuję.

6. *fateor, fassus sum, fateri*, wyznaję.

Złożone: *confiteor, confessus sum, confiteri*, zeznaję, *profiteor, professus sum, profiteri*, wyznaję.

7. *reor, ratus sum, reri*, mniemam, sądzę.

8. *medeor, mederi*, leczę; bez *Perf.*, które się zastępuje przez *medicatus sum*.

Trzecia konjugacya.

1. *fruor, fruitus albo fructus sum, frui*, używam, (*Part. Fut. Act. fruiturus*).

Złożone: *perfruor*, używam całkiem.

2. *fungor, functus sum, fungi*, sprawuję np. urząd.

Złożone: *defungor*, odbywam, umieram, *perfungor*, spełniam ściśle.

3. *loquor, locutus sum, loqui*, mówię.

Złożone: *alloquor*, przemawiam, *colloquor*, rozmawiam, *eloquor*, wymawiam, *obloquor*, przerywam mowę.

4. morior, mortuus sum, mori, umieram. (Part. Fut. Act. moriturus).

5. pascor, pastus sum, pasci, pase się; właściwie Pass. od pasco.

6. queror, questus sum, queri, skarżę się.
Złożone: conqueror, żalę się.

7. sequor, secutus (sequutus) sum, sequi, idę za kim.

Złożone: assequor, dostępuję, consequor, dościgam, insequor, ścigam, obsequor, jestem posłuszny, persequor, ścigam, prześladuję.

8. ringor, bez Perf. ringi, wyszczerzam zęby.

9. gradior, gressus sum, gradi, krocze.

Złożone: aggredior, aggressus sum, aggredi, zaczepiam, congregior, potykam się, egredior, wychodzę, ingredior, wchodzę, transgredior, przechodzę.

10. labor, lapsus sum, labi, upadam.

Złożone: collabor, upadam, delabor, spadam, elabor, uchodzę.

11. nitor, nisus albo nixus sum, niti, wspieram się na czym.

Złożone: innitor, opieram się na czym, obnitor, prę przeciw czemu.

12. patior, passus sum, pati, cierpię.

Złożone: perpetior, perpessus sum, perpeti, znoszę.

13. amplector, amplexus sum, amplecti, obejmuję; również complector, obejmuję, właściwie złożone do plecto, zob. rozdz. 58.

14. utor, usus sum, uti, używam.

Złożone: abutor, nadużywam.

15. Następujące trzy złożone devertor, wstępuję, praevertor, zajmuję się, revertor, powracam, mają w Perf.

formę active: *deverti, praeverti, reverti*; tylko forma *reversus* jako *Particip.* (ten który powrócił) jest w użyciu (zob. rozdz. 58.)

Dalej następujące Inchoatiwne formy:

16. *(apiscor, aptus sum, apisci, sięgam po co, przestarzałe.)*

Złożone: *adipiscor, adeptus sum, adipisci, dostępuję.*

17. *defetiscor, defessus sum, defetisci, utrudzam się.* (zob. rozdz. 60. 12.)

18. *expergiscor, expectatus sum, expergisci, budzę się.*

19. *irascor, (iratus sum) irasci, gniewam się.*
Perf. *iratus sum*, znaczy: jestem zagniewany; „gniewałem się” zaś znaczy *succensui*).

20. Złożone: *comminiscor, commentus sum, comminisci, zmyślam, i reminiscor, reminisci, przypominam sobie, bez Perf. za które: recordatus sum.*

21. *nanciscor, nactus (rzadziej nactus) sum, nancisci, osiągam.*

22. *nascor, natus sum, nasci, rodzę się.* (Part. Fut. Act. *nasciturus*).

23. *obliviscor, oblitus sum, oblivisci, zapominam.*

24. *paciscor, pactus sum, pacisci, zawieram przy-
mierze.*

Złożone: *compaciscor (compeciscor) umawiam się, depaciscor (depeciscor) ugadam się.*

25. *proficiscor, profectus sum, proficisci, jadę, ruszam.*

26. *ulciscor, ultus sum, ulcisci, mścę się.*

27. *vescor, jem, żywię się, bez Perf. vesci; w miejscu Perf. używa się edi.*

Czwarta Konjugacya.

Do czwartej konjugacyi należy czternaście deponencyów, ośm regularnych i sześć nieregularnych:

1. blandior, blanditus sum, blandiri, pochlebiam.
2. largior, largitus sum, largiri, szczodrzę.
3. mentior, mentitus sum, mentiri, kłamię.
4. molior, molitus sum, moliri, poruszam co ciężkiego, podejmuję co.

Złożone: amolior, usuwam, demolior, burzę.

5. partior, partitus sum, partiri, dzielę.

Złożone: dispertior, rozdzielam, impertior, wydzielam.

Formy aktywne dispertio, i impertio są używające.

6. potior, potitus sum, potiri, zabieram.

7. punior, punitus sum, puniri, karzę.

Aktywna forma daleko używająca.

8. sortior, sortitus sum, sortiri, losuję.

9. assentior, assensus sum, assentiri, przyzwalam.

10. experior, expertus sum, experiri, doświadczam.

11. metior, mensus sum, metiri, mierzę.

Złożone: emetior, wymierzam, permetior, przemierzam.

12. opperior, oppertus sum (i opperitus) opperiri, oczekuję.

13. ordior, orsus sum, ordiri, zaczynam.

Złożone: exordior, zaczynam.

14. orior, ortus sum, oriri, powstaje, wschodzę.

(Part. Fut. Act. oriturus, Part. Fut. Pass. oriundus, „pochodzący“. — Praes. Indic. idzie podług trzeciej

konjugacyi: oreris, oritur, orimur; Imperf. Coniunct.

idzie podług trzeciej i czwartej konjugacyi, więc

albo: orerer, orereris, oreretur, i t. d., albo orirer,

orīreris, oriretur, i t. d. Podobnie w złożonych, lubo adorior, zaczepiam, w Praes. tylko ma adoriris, adoritur).

Złożone: coorior, powstaje, exorior, wychodzę, oborior, pokazuję się.

Rozdział 62.

Verba anomala.

Verba anomala (słowa nieregularne) nazywają się takie słowa, które nie tylko mają nieregularne Perf. i Supinum, lecz nawet w innych formach odstępują od regularnej konjugacyi. Są zaś następujące:

1. sum, jestem, (zob. rozdz. 47.)
2. possum, mogę.
3. edo, jem.
4. volo, chcę, nolo, niechcę, malo, wole.
5. eo, idę.
6. queo, mogę, nequeo, nie mogę, fero, niosę.
8. fio, staje się.

I. Possum, mogę.

Słowo possum jest złożone z pot (zamiast potis, zdolny, możny) i sum. Odmienia się też jak sum, podlegając tylko następującym zmianom: 1. Z potesse powstaje posse. 2. Z potsum powstaje possum. 3. Z potfui, powstaje potui.

Judicativus.

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. pos-sum, mogę
pot-ēs, możesz
pot-est, może

Plur. pos-sumus, możemy
pot-estis, możecie
pos-sunt, mogą

Sing. pos-sim, gdy mogę i
pos-sis t. d.
pos-sit

Plur. pos-simur
pos-sitis
pos-sint.

Indicativus.

Conjunctivus.

Imperfectum.

<i>Sing.</i> pot-eram mogłem, am, om i t. d.	<i>Sing.</i> pos-sem, gdy mogłem i mogłbym, it.d.
pot-eras	pos-es
pot-erat	pos-set
<i>Plur.</i> pot-eramus	<i>Plur.</i> pos-semus
pot-eratis	pos-sētis
pot-erant.	pos-sent.

Futurum I.

<i>Sing.</i> pot-ero będę mógł	
pot-eris	
pot-erit	nie ma.
<i>Plur.</i> pot-erimus	
pot-eritis	
pot-erunt.	

Perfectum.

<i>Sing.</i> pot-ui mogłem	<i>Sing.</i> pot-uerim
pot-uisti	pot-ueris
pot-uit	pot-uerit
<i>Plur.</i> pot-uimus	<i>Plur.</i> pot-uerimus
pot-uistis,	pot-ueritis
pot-uerunt (e).	pot-uerint.

Plusquamperfectum.

<i>Sing.</i> pot-ueram mogłem był	<i>Sing.</i> pot-uissem
pot-ueras	pot-uisses

Indicativus.

pot-uerat
Plur. pot-ueramus
 pot-ueratis
 pot-uerant.

Conjunctivus.

pot-uisset
Plur. pot-uissemus
 pot-uissetis
 pot-uissent.

Futurum II. czyli exactum.

Sing. pot-üero
 będę mógł (wprzód)
 pot-ueris
 pot-uerit
Plur. pot-uerimus
 pot-ueritis
 pot-uerint.

nie ma.

Infinitivus.**Praesens**

posse, móc.

Perfectumpotuisse, móc było, że
mógłem.**Participium.**

Nie ma; potens, potentis, możny, stał się przymiotnikiem.

II. Edo, jem.

Słowo edo, edi, esum, edere, idzie regularnie podług trzeciej konjugacyi, przybiera jednak formy poboczne, które formom słowa esse, zaczynającym się od es, odpowiadają, z tą tylko różnicą, że formy od edo są długie, gdy przeciwnie od sum są krótkie.

Są zaś następujące:

Praes. Ind. Act.

Sing. ēdo, ēdis, edit
es, est

Plur. edimus, editis, edunt.
estis.

Imperf. Conj. Act.

Sing. ederem, ederes, ederet
essem, esses, esset

Plur. ederemur, ederetis,
ederent
essemus, essetis essent.

Imperativus.

Praes. ede, edite

es, este

Fut. edito, editote

esto, estote

edunto.

edere

esse.

Infinit. Praes.

W Passivum znajduje się tylko do „editur“, je się „ēstur“, i do „ederetur“ jadłoby się „ēssetur“.

Podobnie odmieniają się złożone, np. comedo, zjadam, exedo, wyjadam.

III. Volo, chcę; nolo, nie chcę; malo, wolę.

Słowo nolo jest złożone z non volo, malo z malo zamiast magis volo.

Indicativus.

Praesens.

Sing. volo, chcę

vis

vult

Plur. volumus

vultis

volunt.

nolo, nie chcę

non vis

non vult

nolumus

non vultis

nelunt.

malo, wolę

ma vis

ma vult

malumus

ma vultis

malunt.

Imperfectum.

Sing. volēbam, as, at, nolēbam, as, at malebam, as, at
Plur. volebāmus, atis, nolēbāmus atis, malebamus, atis,
 ant. ant. ant.

Futurum I.

Sing. volam, es, et (nolam,) es, et, (malam) es, et,
Plur. volēmus, etis, nolēmus, etis, malēmus, etis,
 ent. ent. ent.

Perfectum.

Sing. volui, isti, it nolui, isti, it malui, uisti, uit
Plur. voluimus, istis, noluimus, istis, maluimus, uistis
 erunt (e). erunt (e). uerunt (e).

Plusquamperfectum.

Sing. volueram, as, at nolueram, as, at malueram, as,
 at, i t. d.

Futurum II czyli exactum.

Sing. voluero, is, it. noluero, is, it. maluero is it,
 i t. d.

*Conjunctivus.**Praesens.*

<i>Sing.</i> velim	nolim	malim
velis	nolis	malis
velit	nolit	malit
<i>Plur.</i> velimus	nolimus,	malimus
velitis	nolitis	malitis
velint.	nolint.	malint.

Imperfectum.

<i>Sing.</i> vellem, es, et	nollem, es, et	mallem, es, et
<i>Plur.</i> vellemus, etis, ent.	nollemus, etis, ent.	mallemus, etis, ent.

Perfectum.

<i>Sing.</i> voluerim, is, it	noluerim, is, it	maluerim, is, it
<i>Plur.</i> voluerimus, itis, int.	noluerimus, itis, int.	maluerimus, itis, int.

Plusquamperfectum.

<i>Sing.</i> voluissem, es, et	noluissem es et	maluissem es et
<i>Plur.</i> voluissemus, etis, ent.	noluissemus, etis, ent.	maluissemus, etis, ent.

*Imperativus.**Praesens.*

Nie ma.	noli nie chciej,	nie ma.
	nolite nie chciejcie.	

Futurum.

	<i>Sing.</i> nolito, nie chciejże, nolito, niechże nie chce.	
Nie ma.	<i>Plur.</i> nolitote, nie chciejcież, nolonto, niechże nie chca.	nie ma.

*Infinitivus.**Praesens.*

velle, chcieć.	nolle, nie chcieć.	malle, woleć.
----------------	--------------------	---------------

Perfectum.

voluisse.

noluisse.

maluisse.

Participium.

volens (poet.)

nolens (poet.)

nie ma.

IV. Eo, idę.

Słowo eo, īvi, itum, ire, idzie po większej części regularnie podług czwartej konjugacyi, tylko Praesens i co się od niego formuje, odstępuje od regularnej formy:

*Judicativus.**Conjunctivus.**Praesens.**Sing.* eo, īs, it

eam, eas, eat

Plur. īmus, ītis, eunt.

eamus, eatis, eant.

*Imperfectum.**Sing.* ībam, as, at

irem, ires, iret

Plur. ibāmus, ātis, ant.

irēmus, etis, ent.

*Futurum I.**Sing.* ībo, ibis, ibit

nie ma.

Plur. ibimus, ibitis, ibunt.*Imperativus.**Infinitivus.**Praes.* ī, idź, īte, idźcie.*Praes.* ire, isć.*Fut.* īto, idźże, īto, niechże*Perf.* ivisse albo isse isć było

idzie, itote, idźcież,

albo że szedłem.

eunto, niechże idą.

Futur. iturum, am, um esse,*Pl.* ituros, as, a esse, że

pójdę.

Participium.

Praes. iens, Gen. euntis,
idae.

Fut. act. iturus, a, um.

Fut. pass. eundus, a, um.

Gerundium.

Gen. eundi,
Dat. eundo, i t. d.

Supinum.

itum,

itu.

Podobnie odmieniają się złożone, np. abeo, odchodzę, ineo, wchodzę, pereo i intereo, ginę, exeo, wychodzę, praetereo, mijam, tylko w Perfect. i od niego utworzonych czasach wyrzucają *v*, np. abii, abieram i t. d. Tu należy także verbum neutrale passivum: véneo, venii, bez Supinum, venire, iść na sprzedaż, (zob. rozdz. 52.) Tylko ambio, obchodzę, idzie regularnie podług czwartej konjugacyi.

V. Queo moge; nequeo nie moge.

Obadwa te słowa odmieniają się podług eo, lecz oprócz Praesens Ind. i Conj. inne czasy nie tak często w prozie się używają.

Indicativus.

Praesens.

Sing, queo, quis, quit

nequeo, nequis, nequit

Plur. quimus, quitis, queunt.

Plur. quīmus, quītis, queunt. nequīmus, nequītis, nequeunt.

Imperfectum.

Sing. quibam, as, at.
etc.

nequibam, as, at. etc

Futurum I.

Sing. quibo, is, it,
etc.

nequibo, is, it,
etc.

Perfectum.

Sing.	quīvi	—	quivit	nequīvi,	nequisti,	nequivit (lit)
Plur.	—	—	quiverunt (ere)	—	—	nequiverunt (ere).

Plusquamperfectum.

nie ma.	Sing.	—	—	nequierat
	Plur.	—	—	nequierant.

Conjunctivus.*Praesens.*

Sing.	queam,	'queas,	queat	nequeam,	nequeas,	nequeat,
Plur.	queāmus,	queātis,	queant.	nequeāmus,	nequeātis,	nequeant.

Imperfectum.

Sing.	quīrem	—	quiret	nequīrem	—	nequiret
	—	—	quirent.	nequīremus	—	nequirent.

Perfectum.

Sing.	—	—	quiverit	nequiverim	—	nequirit,
Plur.	—	—	—	—	—	nequierint,

Plusquamperfectum.

Sing.	—	—	—	—	—	nequisset,
Plur.	—	—	quissent.	—	—	nequissent,

Infinitivus.

Praes.	quīre	nequīre
Perf.	quivisse, quisse	nequivisse, nequisse.

Participium.

Praes. quiens, Gen. queuntis etc. nequiens Gen. nequeuntis.

VI. Fero, tuli, latum, ferre, nieść.

Słowo to przybiera Perfectum i Supinum od innych źródłosłów. Z resztą z małemi wyjątkami odmienia się podług trzeciej konjugacyi. Uważać nadto

należy, że w Praes. Indicativi Activi Passivi i w Imperat. Act. i Passivi, w Infinitiwie i Imperfectum Act. i Pass. krótkie *i* i *e* się wyrzuca, np. zamiast feris — fers, zamiast feritur — fertur, zamiast ferite, — ferte, zamiast feritor — fertor, zamiast Imperat. Act. fere — fer, zamiast ferere — ferre, zamiast fererem — ferrem, zamiast fererer — ferrer.

Activum.

Passivum.

Praesens.

Sing. fero, fers, fert	feror, ferris, fertur
Plur. ferimus, fertis, ferunt.	ferimur, ferimini, feruntur.

Imperfectum Coniunctivi.

Sing. ferrem, ferres, ferret	ferrer, ferrēris, ferretur
Plur. ferremus, ferrētis, ferrent.	ferremur, ferremini, ferrentur.

Imperativus.

Praes. fer, ferte	ferre, ferrimini
Fut. ferto, fertote	fertor
ferunto.	feruntor.

Infinitivus Praes.

ferre.	ferri.
--------	--------

Wszystkie inne formy urabiają się regularnie od czasów głównych i odmieniają się podług trzeciej koniugacyi np. feram, es; ferar, eris; Conj. Praesens feram, as, ferar, aris, od tuli, Plusquamperf. tuleram, tulissem; od latum Part. Perf. i Fut., latus, laturus; od ferre Imperf. Conj. ferrem, ferres, ferrer, ferrēris.

Podobnie odmieniają się złożone, np. circumfero, obnoszę, antefero, przekładam i t. d. aufero, (unoszę) powstało z ab (abs) i fero i ma: abstuli, ablatum,

auferre. — Od suffero, (znoszę), powstałego ze sub i fero, Perf. i Supinum rzadko się używa. — Formy sustuli i sublatum należą zwyczajnie do tollo, podnoszę; Perf. zastępuje się przez sustinui. — Differo, roznoszę, odkładam, powstałe z dis i fero, ma: distuli, dilatum, differre; w znaczeniu „różnić się“ niema ani Perfect. ani Supinum. — Offero, niosę naprzeciw, powstałe z ob i fero, ma: obtuli, oblatum, offerre. — Affero, przynoszę, powstałe z ad i fero, ma: attuli, allatum, afferre.

VII. Fio, staje się.

Słowo fio, factus sum, fieri, ze znaczenia jest Pass. do facio, feci, factum, facere.

Judicativus.

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. fio, fis, fit

fiam, fias, fiat

Plur. fimus, fitis, fiunt.

fiamus, fiatis, fiant.

Imperfectum.

Sing. fiebam, as, at

fierem, es, et

Plur. fiebamus, atis, ant.

fieremus, etis, ent.

Futurum I.

Sing. fiam, fies, fiet

Plur. fiemus, etis, ent.

Imperativus.

Praes. Sing. fi

Plur. fite.

Infinitivus.

Praes. fieri.

Perf. factum, am, um esse.

Fut. factum iri.

Participium Perf. factus i Part. Fut. faciendus przybrane są od facio. Od factus tworzą się wszyst-

kie czasy czynności dokonanej regularnie, więc: factus sum, factus sim; factus eram, factus essem i t. d.

Rozdział 63.

Verba Defectiva.

Verba defectiva (słowa ułomne) nazywają się te słowa, które tylko mają niektóre czasy. Tu należą

1. coepi, zacząłem. 2. memini, pamiętam. 3. novi, wiem. 4. odi, nienawidzę. 5. ajo, mówię. 6. inquam, mówię, powiadam. 7. fari, mówić. 8. Imperatiwy apage, precz, ave, witaj, salve, bądź pozdrowiony, vale, bądź zdrow, cedo, daj tu, powiedz. 10. quaeso, proszę. 11. forem, byłbym.

I. Coepi, memini, novi, odi są Perfecta, z których trzy ostatnie mają znaczenie czasu teraźniejszego. — novi jest właściwie Perf. od nosco i znaczy: wiem, poznałem.

Indicativus.

Perfectum.

Sing. coepi zacząłem	memini	novi wiem,	odi, niena-
	pamiętam,		widzę,
coepisti etc.	meministi,	novisti, nosti,	odisti etc.
	etc.	etc.	

Plusquamperfectum.

Sing. coeperam,	memineram,	noveram,	oderam,
		i noram,	
zacząłem był,	pamiętałem,	znałem,	nienawidziłem
coeperas etc.	memineras,	noveras	oderas etc.
	etc.	i noras etc.	

Futurum exactum.

Sing. coepero,	meminero,	novero,	odero,
zaczę.	będę pa-	będę znał,	będę nie-
	miętał.		nawidził.

Conjunctivus.

Perfectum.

Sing. coeperim,	meminērim,	noverim,	oderim,
coeperis etc.	meminēris etc.	noveris etc.	oderis etc.

Plusquamperfectum.

Sing. coepissem,	meminissem,	novissem	odissem,
coepisses etc.	meminisses.	(nossem)	odisses etc.
	etc.	novisses. etc.	

Imperativus.

nie ma.	Sing. memento,	nie ma	nie ma.
	pamiętaj,		
	Plur. mementote,		
	pamiętajcie.		

Infinitivus.

Perf. coepisse,	meminisse,	novisse (nosse)	odisse,
że zacząłem.	pamiętać.	znać.	nienawidzieć.
Fut. coepturum, am,	nie ma	nie ma	osurum, am,
um esse,			um esse.

Participium.

Perf. Pass. coeptus,			(osus, a, um,
zaczęty.			znienawidzi-
	nie ma.	nie ma.	wszy, jest
			przestarzałe)
Fut. Act. coepturus,			osurus, a, um,
a, um,			chcący niena-
chcący zacząć.			widzieć.

Uwaga. Przestarzałe osus używa się w złożonych exosus i perosus; — coepi łączy się najczęściej z Infinit. Act. np. coepi scribere, zacząłem pisać; połączenia z Accusatiwem unikać trzeba. — Przy passywnym Inf. stoi coeptus sum w znaczeniu coepi; np. desiderari coepa est Epaminondae diligentia, Staranność Epaminondasa zaczęła być pożądana.

II. Aio, mówię, używa się tylko w następujących formach:

Praesens Indicativus.

Sing. ajo, ais, aīt
 Plur. — — ajunt

Praesens Coniunctivus.

— ajas, aiat
 — — ajant.

Imperfect. Indicativus.

Sing. ajebam, as, at,
 Plur. ajebamus, atis, ant

Perfectum Indicativus.

— — aīt
 — — —

Imperativus.

Sing. aī

Participium Praesens.

ajens, potakujac.

Uwaga: Zamiast aisne, czy mówisz? czy myślisz? używa się często ain. Imperativus aī jest przestarzały; Participium ajens, potakujac, jako przymiotnik się używa.

III. Inquam, mówię, powiadam, następujące tylko ma formy:

Praes. Ind.

Sing. inquam, inquis, inquit
 Plur. inquamus, inquitis, inquiunt.

Imperf. Ind.

— — inquiebat (inquibat).

Futurum.

Sing. — inquires, inquiet.

Perf. Indicat.

— inquisti, inquit.

Imperativus.

Praes: inque (rzadko) mów.

Fut. inquito (rzadko) mówże.

Uwaga. Słowo to wtrąca się tylko po kilku przytoczonych czyich własnych wyrazach, jak nasze: powiada, np. hunc unum diem, inquam; defende, si potes, tego jednego dnia, powiadam, broń, jeżeli możesz.

IV. Fari, mówić.

Praes. Indic.

Sing. — — fatur
 Plur. (famur, famini, fantur).

Imperfectum.

Ind. (fabar)

Conj. (farer).

Futurum.

Sing. fabor, (faberis) fabitur.

Perf. i Plusquamperf.

(zupełne).

fatus sum, eram, sim, essem.

Imperat.

Sing. fare,

Infinit.

fari,

Supinum.

fatu.

Participium.

Praes. fans,

Perf. fatus,

Fut. pass. fandus.

Gerundium.

Genit. fandi,

Dat. (fando),

Abl. fando.

Słowo fari po większej części tylko u poetów się używa. Formy nawiasowe używają się tylko w złożonych: effari, wypowiedzieć, affari, przemówić do kogo, praefari, naprzód mówić, profari, wymówić. Często używany jest sposób mówienia: fando audire, z pogłoski słyszeć.

V. Imperat. apage, ave, salve, vale.

apage znaczy właściwie „oddal“ i używa się z Acc. np. apage istas a me sorores, oddal ode mnie owe siostry! apage te! oddal się! precz! za co też apage samo.

Od ave, salve, vale następujące formy są w używaniu:

Imperativus.

Praes. Sing. ave, witaj,

salve, bądź po-
zdrówiony,

vale, bądź zdrow,

Plur. avete, witajcie salvete, bądźcie
pozdrowieni,valete, bądźcie
zdrowi,

Fut. Sing. aveto, witajże.

salveto, bądźże
pozdrowiony.valetto, bądźże
zdrów.*Indicativus Futuri I.*

nie ma.

salvebis, będziesz
pozdrowiony,valebis, bądź
zdrów.

Infinitivus.

avēre,

salvēre,

valēre.

Infinitiwy używają się tylko w połączeniu ze słowem jubeo, np. jubeo vos salvere, szczęście wam Boże! valere te jubeo, bądź mi zdrów.

VI. Cedo, daj tu, powiedz.

Oprócz tej formy ze znaczeniem Imperat. więcej się nie używa. Łączy się ona z Accusat. albo też stoi sama, np. cedo tuum consilium, daj słyszeć twoją radę! cedo igitur, quid faciam! powiedz więc, co mam czynić. Plur. cedite, cete jest przestarzały.

VII. Quaeso, proszę.

Od quaeseo znajdujemy jeszcze tylko Plur. quaesumus. Obie formy wtrącają się zazwyczaj tylko pomiędzy słowa mówiącego; np. tu, quaeso, scribe! ty, proszę, pisz!

VIII. forem, byłbym.

Oprócz pierwszej osoby forem = essem znajduje się jeszcze: fores, foret, forent. Względem fore zamiast futurum, am, um esse zob. rozdz. 47.

Rozdział 64.

Verba impersonalia.

Verba impersonalia (słowa nieosobiste czyli trzeciosobiste) nazywają się takie, które nie przyjmują Subjektu wyraźnego i dla tego tylko w trzeciej osobie Singul. się używają. Najpospolitsze są:

1. Słowa wyrażające stan powietrza: *pluit*, deszcz pada, *ningit*, śnieg pada, *grandinat*, grad pada, *fulgurat*, błyska się, *tonat*, grzmi, *rorat*, rosi.

2. Niektóre słowa drugiej konjugacyi wyrażające po większej części uczucie: *piget*, przykro jest, *pudet*, wstydę się, *poenitet*, żal jest, *taedet*, nudzi się, przykro, *decet*, przystoi, (*dedecet*, nieprzystoi), *miseret* (także *miseretur*) lituje, *libet*, podoba się, *licet*, wolno jest, i *oportet*, potrzeba.

Uwaga 1. Do wszystkich tych słów, wyjąwszy *taedet*, *miseret* i *oportet*, można dodać Neutr. Sing. jakiego zaimka jako Subjekt, np. *hoc me piget*, to mi przykro jest. — Od *libet* i *licet* używa się także trzecia osoba liczby mnogiej w połączeniu z Neutr. Plur. jakiego zaimka albo przymiotnika, np. *haec libent*, to się podoba; *non omnia licent*, nie wszystko wolno; *decet* i *dedecet* o tyle tylko są impersonalia, o ile się tylko w trzeciej osobie używają; mogą przecież przybierać każde słowo w Sing. i Plur. jako Subjekt.

Uwaga 2. Słowa *piget*, *pudet*, *poenitet*, *taedet* i t. d. odmieniają się regularnie podług drugiej konjugacyi. Tyle tylko pamiętać należy że: *piget*, *pudet*, *libet*, *licet*, obok regularnego Perf. *pigit*, *puđuit*, *libuit*, *licuit*, jeszcze mają Pass. formy: *pigitum est*, *puđitum est*, *libitum est*, *licitum est*; *miseret* zaś i *taedet* mają tylko Perf. *miseritum est* i *pertaesum est*. Żadne z tych słów nie ma Imperat., który się zastępuje przez Praes. Coniunct. np. *pudeat te*, wstydź się. Również nie mają Particip. i tworzących się od nich form, wyjąwszy *libens*, chętny; *poenitens*, żałujący, *puđens* wstydlivy, *puđendus*, wstydną, *licens*, wolny, *decens*, przyzwoity.

3. Niektóre słowa tylko w pewnem znaczeniu są impersonalia, używając się w każdym innem osobiście np. *interest* i *refert*, zależy na tem, *apparet*, jasno jest, *constat*, wiadomo jest, *expedit* i *conducit*, użytecznem jest, *praestat*, lepiej jest, *restat*, pozostaje, *accidit*, przystępuje, *juvat* i *delectat*, miło jest, *placet*, podoba się i t. d.

4. Od słów nieprzechodnich, które dla znaczenia swego Pass. formować nie mogą, używa się trzecia osoba Sing. Pass. i Infinit. Pass. nieosobiście, np.

itur (idzie się) itum est, szło się, eundum est, trzeba iść, vivitur, żyje się, vivi, że się żyje. Również od słów przechodnich trzecia osoba Sing. Pass. nieosobiście się używa, np. clamatur, woła się; cantatum est, śpiewano.

Rozdział 65.

Etymologia czyli pochodzenie wyrazów.

Etymologia poszukuje ostatecznego źródłosłownu czyli pierwiastku wyrazów. Tu wskażemy tylko, jak jedne wyrazy powstają z drugich, i pod tym względem uważać będziemy wyrazy: pochodne (derivata) i złożone (composita). Będziemy wszakże tylko mówili o rzeczownikach, przymiotnikach i słowach, gdyż o tworzeniu się reszty części mowy albo na innych miejscach mówić należy, albo do grammatyki nie należy.

Oddział pierwszy.

Tworzenie wyrazów przez pochodzenie.

Pochodne wyrazy tworzą się od pierwotnych przez dodanie pewnych zgłosek do źródłosłownu czyli pierwiastku. Wyrazy pierwotne nazywają się vocabula primitiva; pochodne, vocabula derivata.

I. Pochodzenie rzeczowników.

Rzeczowniki pochodzą albo od słów (substantiva verbalia), albo od rzeczowników lub przymiotników (substantiva nominalia).

A. Substantiva verbalia.

Z końcówek, za pomocą których rzeczowniki od słów się tworzą, pamiętajmy następujące:

1. Zakończenie *or*, dodane do niezmiennego źródłosłowu, tworzy rzeczowniki, oznaczające czynności albo stan:

amor, miłość; *clamor*, krzyk, — *timor*, bojaźń, *moeror*, smutek, *splendor*, blask.

2. Zakończenie *or*, po odrzuceniu *um* do Supinum przyczepione, oznacza osobę działającą:

amator, kochanek, *ajdutor*, pomocnik; — *suasor*, doradca, *fautor*, poplecznik; — *victor*, zwycięzca, *cursor*, goniec; *auditor*, słuchacz, *largitor*, szcudroblwy dawca.

Od tych tworzą się *feminina na trix*, np. *victrix*, (zob. rozdz. 7).

Uwaga. Rzadziej się tworzą rzeczowniki na *tor* od rzeczowników np. *viator*, podróżny (*via*) *janitor*, odźwierny (*janua*) *funditor*, procnik, (*funda*).

3. *io* i *us* (Gen. *ūs*), po odrzuceniu *um* od Supinum dodane, oznaczają działanie albo stan:

acclamatio, okrzyk, *comitatus*, orszak; — *cautio*, ostrożność, *fletus*, płacz; — *divisio*, podział, dzielenie, *cultus*, uprawa; — *sortitio* losowanie, *vestitus*, odzienie.

Niektóre mają obie formy razem:

tractatio i *tractatus*, trudnienie się; *motio* i *motus* poruszenie, ruch; — *actio* i *actus*, czynność; — *consensio* i *consensus*, zgoda.

Uwaga. Rzadsze zakończenia z tem samem znaczeniem są:

1. *ura* po odrzuceniu końcówki *um* do Supinum dodane: *pictura*, malowanie, *jactura*, wyrzucenie towarów w morze, *strata*, *conjectura*, domysł, *cultura* uprawa, *mercatura*, handel *sepultura*, pogrzeb.

2. *ela* po odrzuceniu *um* do Supinum lub do źródłosłowu dodane: *querela*, skarga, *cerruptela* zepsucie, przekupstwo.

3. **igo** i **ido** do źródłosłowu dodane: **origo**, początek, źródło, **vertigo**, obrócenie, okręcenie, **cupido**, żądza, **libido**, chęć.
4. **ium** do źródłosłowu albo po odrzuceniu **um** do Supinum dodane, po większej części tego samego znaczenia: **gaudium**, uciecha, **odium**, nienawiść, **obsequium**, posłuszeństwo, **solatium**, pociecha.

4. Zakończenie *men*, przyczepione do pierwiastku słowa, wyraża skutek słowa jako rzecz albo środek: **solāmen** (**solari**) pociecha (środek pocieszenia), **fulmen** (**fulgere**) błyskawica, **nōmen**, (**noscere**) imię (środek poznania), **flumen**, (**fluere**) rzeka, **volumen**, (**volvere**) krąg, kłęb (zwiniełe) **farcimen** (**farciri**) kiszka (nadziane).

To same znaczenie ma zakończenie *mentum*:

ornamentum, ozdoba, **allevamentum**, ulga; **complementum**, uzupełnienie, **monumentum**, (**monere**) pomnik; — **alimentum**, (**alere**) pokarm (środek pożywienia), **instrumentum**, (**instruere**) narzędzie; — **condimentum** (**condire**) zaprawa, **blandimentum** (**blandiri**) pochlebstwo.

Niekiedy oba zakończenia od jednego pierwiastku się używają, np. **tegumen** i **tegumentum** (**tegere**) pokrycie, zasłona, **velamen** i **velamentum**, pokrycie, suknia.

5. Zakończenia **ulum**, **bulum**, **culum**, do pierwiastku słowa dodane, oznaczają środek lub narzędzie, rzadziej miejsce:

vinculum (**vincire**) więzy, **venabulum** (**venari**) pocisk myśliwy, **vehiculum** (**vehere**) wóz, **cingulum** (**cingere**) przepaska, **stabulum** (**stare**) stajnia, obora, **operculum** (**operire**) nakrywka.

Uwaga 1. To samo znaczenie mają zakończenia **crum** i **brum** (zamiast **culum** i **bulum**, jeżeli w źródłosłowie już zachodzi l): **fulcrum** (**fulcire**) podpora, **lavacrum** (**lavare**)

kapiel, involucrum, 'pokrycie, flabrum (fiare) powiewanie, ventilabrum (ventilare) wiejaczka.

Uwaga 2. Środek oznacza także zakończenie **trum**: aratrum (arare) plug, claustrum (claudere) zamek, rostrum (rodere) dziób.

B. Substantiva nominalia.

a). Od rzeczowników.

1. Deminutiva (zdrobniałe) kończą się:

a) na **ulus**, **a**, **um**, od pierwiastków pierwszej i drugiej, rzadziej trzeciej deklinacji.

hortulus, ogródek, puerulus, chłopczyk, regulus, królik; — virgula, różeczka, mensula, stolik, portula, fórtka; — oppidulum, miasteczko, scutulum, tarczka, capitulum, gałeczka, główka.

Uwaga 1. Jeżeli przed zakończeniem pierwotnego wyrazu poprzedza samogłoska, wtedy Deminut. kończy się na **ulus**, **a**, **um**:

filiolus, synek, gladiolus, mieczyk; — filiola, córeczka, lineola, linijka; — atriolum, przedsionek, horreolum, śpichrzyk.

b) na **culus**, **a**, **um**, od wyrazów trzeciej, rzadziej czwartej i piątej deklinacji:

fraterculus, braciszek, flosculus, kwiatek, ponticulus, mostek, versiculus, wierszyk; — matercula, matuchna, avicula, ptaszyna, uxorcula, żonka, diecula, dzionek; — reticulum, siatka, osculum, gąbka, (całusek) opusculum, dziełko, corniculum, rożek.

Uwaga 2. Nie tak częstym zakończeniem Deminutiv. jest **ellus**, **a**, **um**, tylko od wyrazów pierwszej i drugiej deklinacji:

agellus, kawałek gruntu, libellus, pisemko, cultellus, nożyk; — catella, (catena) łańcuszek, pagella (pagina) strónka, lamella (lamina) blaszka; — sacellum (sacrum) kaplica, labellum, (labrum) mała warga, flagellum (flagrum) biczek.

Uwaga 3. Mało tylko wyrazów ma zakończenie *Deminutiv. illus, a, um*:

lapillus (lapis) kamyk, anguilla (anguis) węgorz, tigillum (tignum) beleczka.

Uwaga 4. Ze zdrobniałych urabiają się nowe zdrobniełe, np. od cistella, skrzynka, cistellula, skrzyneczka; od puella, dziewczyna, puellula, dziewczynka.

2. *ium* do zgłoski źródłosłowowej imion męczyzn przyczepione wyraża połączenie ich, albo ich stosunek:

collegium (collega) zebranie (urzędników); — convivium (conviva) zebranie gości, uczta; — consortium (consors) zebranie uczestników, uczestnictwo; — sacerdotium, kapłaństwo, servitium, niewola; — ministerium, służba, exilium (exul) wygnanie.

Zakończenie *ium* do imion męczyzn na *tor* przyczepione, oznacza miejsce czynności:

auditorium (auditor) słuchalnia (sala dla słuchaczy) audytoryum.

3. *atus* (Genit. *us*) dodane do imion męczyzn, oznacza urząd lub godność:

consulatus, konsulat, tribunatus, pontificatus.

4. Zakończenie *arium* oznacza schowanie, miejsce gdzie się coś chowa:

aerarium (aes) skarbiec, columbarium, gołębnik, granarium (granum) spichlerz, pomarium, (poma) sad.

5. *etum* przydane imionom roślin, oznacza miejsce, gdzie takowe obficie się znajdują:

quercetum, dąbrowa, dumetum, krzaki cierniowe,
vinetum, winnica, olivetum, ogród oliwny.

Nieforemnie są utworzone:

salictum (salix) wierzbina, virgultum (virgula)
zarośle, arbustum (arbor) miejsce drzewem za-
rosłe.

6. *ile*, przyczepione do imion zwierzęcych, znaczy
stajnię ich czyli oborę:

bubile i bovine, wolarnia, ovile, owczarnia, suile,
kubel, equile, stajnia.

7. *ina* przyczepione do imion mężczyzn, 'oznacza
czynność i miejsce czynności:

disciplina, nauka, doctrina, umiejętność, sutrina,
warsztat szewski, tonstrina, balwiernia.

8. Patronymica (imiona rodowe) oznaczające syna
albo w ogóle potomka. Męskie kończą się zazwy-
czaj na *ides*, żeńskie na *is*:

Priamides, potomek Priama (Priamus),
Agenorides potomek Agenora (Agenor),
Cecropides, potomek Cekropsa, (Cecrops),
Tantalus, żeński potomek Tantalusa (Tantalus),
Cecropis, żeński potomek Cekropsa (Cecrops),
Atlantis, żeński potomek Atlasa (Atlas).

Uwaga. Inne zakończenia są:

a) dla męskich Patronym:

ides od imion na *eus* i *eles*: Atrides (Atreus) Pelides (Pe-
leus); Heraclides (Heracles) Neoclides (Neocles).

ades od imion pierwszej deklinacji na *as*: Aeneades
(Aeneas).

ides od imion na *ius* i innych: Thestiades (Thestius),
Menoetiades (Menoetius), Atlantiades (Atlas), Anchisia-
des (Anchises).

b) dla żeńskich Patronym:

eis od imion na **eus** i innych: Nereis (Nereus), Priameis, (Priamus).

ias: Thestias (Thestius), Abantias (Abas) i razem na **is**: Atlantias i Atlantis (Atlas).

b). Od przymiotników.

Od przymiotników pochodne rzeczowniki wyrażają przymiot lub własność przymiotnika:

1. *tas* z głoską łączną i do pierwiastku przymiotnika przyczepione:

bonitas, dobroć, veritas, prawda; asperitas, chropawość, prosperitas, powodzenie; — crudelitas, srogość, atrocitas, okropność.

bez głoski łącznej:

libertas, wolność, paupertas, ubóstwo.

Uwaga. Przymiotniki na **iuis** formują swoje rzeczowniki na **ietas**:

varietas, różnorodność, pietas, pobożność; przymiotniki na **stus** formują je na **stas**: venustas, wdzięk, honestas, uczciwość, vetustas, starożytność.

2. *tudo* z głoską łączną do pierwiastku przymiotnika przyczepione:

magnitudo, wielkość, beatitudo, szczęśliwość; — aegritudo, troska, pulchritudo, piękność; — fortitudo, męstwo, similitudo, podobieństwo.

3. *ia* bezpośrednio do pierwiastku przymiotnika przyczepione:

concordia, zgoda, audacia, śmiałość, astutia, chytrość, insania, szaleństwo, elegantia, wytworność, prudentia, roztropność.

4. *itia* bezpośrednio, do pierwiastku przymiotnika dodane, jest rzadkiem zakończeniem:

justitia, sprawiedliwość, laetitia, radość, tristitia, smutek, avaritia, chciwość.

Uwaga. Bardzo rzadkie zakończenia są **ēdo i. monia**, np. **pinguedo**, tłustość, **dulcedo**, słodycz, **acrimonia**, ostrość, **santimonía**, nieskazitelnosć; — Rzeczowniki **parsimonia**, oszczędność i **querimonia**, skarga, pochodzą od słów **parcere** i **queri**.

II. Pochodzenie przymiotników.

Przymiotniki formują się od słów (**adjectiva verbalia**) albo od imion (**adjectiva nominalia**).

A. *Adjectiva verbalia*.

1. *bundus* ma wzmocnione znaczenie **Participium Praes.**:

errabundus, błądzący, **mirabundus**, dziwiący się, **haesitabundus**, pełen wątpliwości, **venerabundus**, przejęty uszanowaniem; — **moribundus**, obumierający, **ludibundus**, żartujący,

Uwaga. Podobne znaczenie ma rzadkie zakończenie **cundus**: **iracundus**, (**irasci**) gniewliwy, **verecundus**, skromny, **rubicundus** (**rubere**) czerwony.

2. *idus* wyraża znaczenie słowa przymiotnie:

calidus, gorący, **madidus**, mokry, **sordidus**, plugawy, **validus**, zdrowy, **avidus**, chciwy, **rapidus**, bystry.

3. *ilis i bilis* wyrażają możebność:

amabilis, wart miłości, **exorabilis**, do przeblagania; — **flebilis**, godzien opłakania, **docilis**, pojętny; — **fragilis**, dający się złamać, kruchy, **credibilis**, do uwierzenia.

Uwaga. Niektóre mają znaczenie **Particip. Praes. np.** **terribilis**, sprawujący zgrozę, **praestabilis**, celujący; inne znowu mają znaczenie **Particip. Perf.** i utworzone są od **Supinum**, np. **sectilis**, (**seco**) połupany, pocięty, **altilis** (**alo**) karmny, tuczny.

4. *av* wyraża skłonność, najczęściej złą:

pugnax, skłonny do waleczenia, *loquax*, gadatliwy, *vorax*, żarłoczny, *audax*, śmiały, *rapax*, drapieżny, *fallax*, zwodniczy.

5. Rzadsze zakończenia są:

a) *uus* wyraża albo możliwość: *conspiciuus*, widzialny, *individuus*, niepodzielny, albo ma znaczenie Part. Praes. Act. albo Part. Perf. Pass. *assiduus* (*assideo*) trwały, nieustanny, *congruus*, (*congruo*) zgodny, *vacuus* (*vaco*) próżny, *irriguus* (*irrigo*) zroszony, zmoczony.

b) *ulus* ma znaczenie Part. Praes. albo wyraża skłonność: *pendulus*, wiszący, *credulus*, łatwowierny, *patulus*, otwarty, *bibulus*, rad pijący.

B. *Adjectiva nominalia.*

a) Od Appellatiwów.

1. *eus* oznacza najczęściej materią, z której się rzecz składa:

aureus, złoty, *argenteus*, srebrny, *ferreus*, żelazny, *plumbeus*, ołowiany, *ligneus*, drewniany, *vitreus*, szklany, *igneus*, ognisty, *cinereus*, z popiołu.

Podobne znaczenie mają zakończenia *aceus* i *icius*: *chartaceus*, z papieru, papierowy. *membranaceus*, pargaminowy, *latericius*, ceglany, z cegły.

2. *inus* i *inus* oznaczają pochodzenie skąd; jednakże *inus* odnosi się tylko do roślin i mineralów, *inus* tylko do istot żywotnych:

cedrinus, z drzewa cedrowego, *faginus*, z drzewa bukowego, *adamantinus*, z diamentu, (diamentowy,) *crystallinus* z kryształu.

asininus, ośli, equinus, koński, taurinus, byczy,
 anserinus, gęsi, anatinus, kaczy (szczególniej
 w połączeniu z caro, np. caro anserina, gęsie
 mięso) divinus, boski, masculinus, męzki, femi-
 ninus, żeński,

Uwaga. Na **tinus** kończą się przymiotniki oznaczające czas
 i pochodzące jużto od imion już też od przysłówków:

annotinus, przeszłoroczny, hornotinus, (hornus) tego-
 roczny, diutinus, długotrwały, crastinus, jutrzejszy;
 lecz matutinus, ranny, vespertinus, wieczorny i repen-
 tinus, nagły, mają długie **i**. Podobnie mają długie **i**:
 clandestinus (clam) tajemny i intestinus (intus) wewnętrzny.

3. Zakonczenia ius, icus, ilis, alis i aris, atilis, ivus,
 anus, ensis wyrażają należenie do rzeczy:

ius: patrius ojczysty, regius, królewski, sororius, siostrzyn.

icus: bellicus, wojenny, civicus, obywatelski, hosticus, nie-
 przyjazny; ale długie **i** mają pochodzące od
 słów i przyimków: amicis, przyjazny, apricus,
 słoneczny, pudicus, wstydlivy, anticus, przedni,
 posticus, tylny.

ilis: puerilis, dziecinny, virilis, męzki (co do płci), ci-
 vilis, obywatelski, hostilis, nieprzyjacielski. Tylko
 humilis, niski i parilis, równy mają krótkie **i**;
 od słów pochodzące na **ilis** mają przeciwnie
 przedostatnią zgłoskę krótką.

alis i **aris**: regalis, królewski, mortalis, śmiertelny, po-
 pularis, u ludu wzięty, puellaris, dziewczęcy.

atilis: aquatilis, wodny, fluvialis, rzeczny.

ivus: aestivus, letni, tempestivus, o swej porze, doras-
 tający.

anus: montanus, górzysty, urbanus, miejski, humanus, (homo) ludzki.

ensis: castrensis, obozowy, forensis, rynkowy.

4. Zakończenie *arius* wyraża także należenie do rzeczy; przymiotniki jednak z tem zakończeniem używają się po większej części jako rzeczowniki i oznaczają wtedy rzemiosło, zatrudnienie

coriarius, garbarz, *argentarius*, wekslarz, bankier, *ostiarius*, odźwierny.

5. *osus* i *lentus* wyrażają obfitość:

lapidosus, kamienisty, *periculosus*, niebezpieczny, *aerumnosus*, pełen kłopotu, *fraudulentus*, pełen zdrady, *somnolentus*, pełen snu, *pulverulentus*, pełen kurzawy.

atus i rzadkie *itus* i *utus* wyrażają opatrzenie się wco: *barbatus*, brodaty, *falcatus*, w sierp opatrzony, *calcatus*, w obuwiu opatrzony, *auritus*, w uszy opatrzony, *pellitus*, skórą pokryty, *cornutus*, rogaty.

b). Od Imion własnych.

Przymiotniki pochodzące od imion własnych dzielą się na takie, których wyrazy pierwotne są imionami mężczyzn, ludów, miejsc i krajów.

1. Od imion mężczyzn tworzą się przymiotniki po większej części na *ianus*, np. od Cicero *ciceronianus*, Cyceroński, Cato, *catonianus*, katoński.

Uwaga. Rzadsze są zakończenia *anus* i *inus*, np. od Sulla, *sullanus*, Verres, *verrinus*. — Zakończenia *eus* i *ieus* dodawają się najczęściej tylko greckim imionom mężczyzn, np. Socrates, *socraticus*, Epicurus, *epicureus*.

2. Od imion ludów tworzą się przymiotniki po większej części na *icus*, rzadziej na *ius*, np. od Afer, *africanus*, Britannus, *britannicus*, Persa, *persicus*, Celta, *celticus*, Syrus, *Syricus*, Thrax, *thracticus*.

3. Od imion miejsce tworzą się przymiotniki na *ensis*, *inus*, *anus* i *as*, np. od Cannae, *cannensis*, Florentia, *florentinus*, Roma, *romanus*, Arpinum, *arpinas*.

Uwaga. Od greekich imion miejsce tworzą się także przymiotniki na *ius* i *aeus*, np. Corinthus, *corinthius*, Tegea, *tegaeus*.

4. Imiona krajów, wyjąwszy Latium, Samnium i greckie, Aegyptus, Epirus, Persis i t. d. tworzą się same dopiero od imion ludów, jak Britannia od Britannus, Cilicia od Cilix, Sardinia od Sardus. Zupełnemi przymiotnikami są Africa i Corsica, przy których się domyśla terra.

Od niektórych imion krajów tworzą się przymiotniki na *ensis* i *anus* jako to: *hispaniensis*, *siciliensis*, *africanus*, *gallicanus*. Uważać przecież należy: *bellum hispaniense* albo *bellum africanum*, jest wojna, którą Rzymianie pomiędzy sobą, ale w Hiszpanii, albo Afryce wiedli; przeciwnie zaś *bellum hispanicum* albo *africanum*, jest wojna Rzymian przeciw Hiszpanom, albo Afrykańczykom.

III. Tworzenie słów pochodnych.

Słowa pochodzące albo od słów (*verba verbalia*) albo od imion (*verba nominalia*).

A. *Verba verbalia*.

Verba verbalia dzielą się na: *frequentativa* (częstotliwe), *inchoativa* (pożądliwe) i *deminutiva* (zdrobniałe).

1. Słowa frequentativa tworzą się od Supinum, zamieniając zakończenie *um* na *o* tak jednakże, że *a* u Supinum pierwszej konjugacyi zamienia się na *i*.

Wszystkie frequentativa idą podług pierwszej konjugacyi i wyrażają czynność powtarzaną albo wzmocnioną:

clamo — clamatum — clamito, głośno wołać,

rogo — rogatum — rogito, często prosić,

volo — volatum — volito, latać tu i tam.

jacio — jactum — jacto, rzucać tu i tam,

curro — cursum — cursito, biegać tu i tam,

dico — dictum — dicto, często mówić,

defendo — defensum — defenso, usilnie prosić.

Uwaga. Od niektórych frequent. tworzą się znowu frequent. np. od dicto — dictito, od curso — cursito. Niektóre frequent. tworzą się bezpośrednio od pierwiastku słowa, np. od ago — agito, od quaero, — quaerito.

2. Słowa inchoativa kończą się na *sco*. Pochodzące od słów pierwszej konjugacyi przyczepiają *asco* do pierwiastku słowa, od słów drugiej konjugacyi *esco*, od słów trzeciej i czwartej konjugacyi *isco*. Słowa te oznaczają zaczynanie czynności i idą wszystkie podług trzeciej konjugacyi:

lab - are — lab - asco, pall - ere — pall -

esco, gem - ere — gem - isco, dorm - ire

obdorm - isco.

Uwaga. Mamy wszakże też Inchoativa nominalia (zob. rozdz. 60).

3. Słowa desiderativa tworzą się od Supinum, zamieniając *um* na *urio*. Oznaczają pożądlliwość czego i idą wszystkie podług czwartej konjugacyi:

edo — esum — esurio, chcę jeść, łaknę; emo —

emptum — empturio, mam chęć do kupna.

4. Słowa deminutiva kończą się na *illo*, które zakończenie dodaje się do pierwiastku słowa. Wyrażają zmniejszanie i idą wszystkie podług pierwszej konjugacji:

canto — *cantillo*, śpiewam po cichu, treluję; *con-scribo* — *conscribillo*, bazgram.

B. Verba nominalia.

1. Od rzeczowników i przymiotników pochodzące słowa idą po większej części podług pierwszej i drugiej konjugacji; zakończone na *āre* mają przechodne, zakończone na *ēre* nieprzechodne znaczenie:

Słowa przechodne pierwszej
konj.

Słowa nieprzechodne
drugiej konj.

fraudare (*fraus*) oszukiwać *frondere* (*frons*) mieć liść na
sobie

vulnerare (*vulnus*) ranić *florere* (*flos*) kwitnąć

laudare (*laus*) chwalić *lucere* (*lux*) świecić

signare (*signum*) znaczyć *virere* (*vires*) być silnym

sanare (*sanus*) leczyć *albere* (*albus*) być białym

durare (*durus*) hartować *flavere* (*flavus*) być żółtym

liberare (*liber*) uwolnić. *canere* (*canus*) być siwym.

Uwaga 1. Bardzo mało słów nominaliów pierwszej konjugacji ma znaczenie nieprzechodne, np. *concordare* (*concors*) być zgodnym.

Uwaga 2. J podług czwartej konjugacji idzie kilka słów nominaliów już to ze znaczeniem przechodnem, już też nieprzechodnem, np. *servire* (*servus*) służyć, *saevire* (*saevus*) szaleć, *vestire* (*vestis*) odziewać, *finire* (*finis*) kończyć.

2. Wielka część deponentiów pierwszej konjugacji są słowami nominal. najczęściej ze znaczeniem nieprzechodnem, np. *piscari* (*piscis*) łowić ryby, *dominari* (*dominus*) panować, *tristari* (*tristis*) smucić się, *laetari* (*laetus*) cieszyć się, *furari* (*fur*) kraść, *lucrari* (*lucrum*) korzystać.

Rozdział 66.

Oddział drugi.

Tworzenie wyrazów przez składanie.

Przez złożenie dwu wyrazów powstają nowe wyrazy: Pojedynczy wyraz zowie się simplex, złożony compositum.

Przy składaniu rozróżniamy cztery rzeczy:

1. Tylko pierwszy wyraz podlega zmianie, np. magnanimus (powstałe z magnus i animus).
2. Tylko drugi wyraz się zmienia np. inculco (powstałe z in i calco).
3. Oba słowa się zmieniają np. armiger (powstałe z arma i gero).
4. Oba wyrazy zostają niezmienione, np. interrex (inter i rex), permaneo (per i maneo).

I. Rzeczowniki złożone.

Pierwsza część rzeczownika złożonego jest zazwyczaj rzeczownik, druga zaś słowo. Pierwiastek słowny dodaje się do pierwiastku rzeczownika za pomocą samogłoski łącznej *i*; obie części się zmieniają, np.

artifex, sztukmistrz (ars i facio)

opifex, rzemieślnik (opus i facio)

aurifex, złotnik (aurum i facio)

carnifex, kat (caro i facio)

parricida, ojcobójca (pater i caedo)

fratricida, bratobójca (frater i caedo)

terrigena, z ziemi zrodzony (terra i gigno)

coelicola, niebianin (coelum i colo)

fidicen, lutnista (fides i cano)

tubicen, trębacz (tuba i cano) *)
 foenisex, kosiarcz siana (foenum i seco)
 aquilex, studniarz (aqua i lego)
 stillicidium, okap, ściek z dachu (stilla i cado)
 gallicinium, pianie koguta (gallus i cano)
 vaticinium, wieszczba (vates i cano).

J z innych części i w inny sposób powstają rzeczowniki złożone, np.

rupicapra, gienza, koza dzika (rupes i capra)
 gdzie tylko pierwsza część się zmienia,
 triennium, przeciąg czasu trzech lat (tres i annus)
 biduum, przeciąg czasu dwóch dni (bis i dies).

W proavus, pradziad, pronepes, prawnuk, i podobnych, obie części zostają niezmienione.**)

Uwaga. Niezłożone, lecz obok siebie stawione są: senatus consultum, iusjurandum, respublica i inne.

II. Przymiotniki złożone.

Przymiotniki złożone powstają rozmaitym sposobem. Przymiotniki tworzą się:

1. Przez złożenie imion i słów, dodając pierwiastek słowa do pierwiastku rzeczownika za pośrednictwem głoski łącznej i; obie części się zmieniają, np.

fatidicus, wieszczy (fatum i dico)
 iuridicus, sądzący (ius i dico)
 veridicus, prawdomówny (verus i dico)
 particeps, mający udział (pars i capio)
 lucifugus, unikający światła (lux i fugio)

*) w tibicen (fletnista) i jest długie, gdyż jest ściągnione z tibiicen (tibia i cano).

**) Imiona urzędów propraetor i proconsul powstały z praetore i pro consule.

ignivomus, ogniem buchający (*ignis i vomo*)
 grandiloquus, chełpliwy (*grandis i loquor*)
 vaniloquus, czeze rzeczy mówiący (*vanus i loquor*)
 suaviloquus, słodko mówiący (*suavis i loquor*)
 carnivorus, mięsożerezy (*caro i voro*)
 pedissequus, idący w ślady, sługa (*pes i sequor*)
 foedifragus, zrywający przymierze, (*foedus i frango*).

Przymiotniki złożone z imion i facio zob. rozdz. 31.

Przymiotniki złożone z imion i fero i gero, zob. rozdz. 12.

2. Przez złożenie Partykuł i imion, przy czem albo obie części się zmieniają, albo obie zostają niezmienione albo tylko jedna z obu części się zmienia, np.

ingratus, nieprzyjemny	condignus, godny
infelix, nieszczęśliwy	concolor, podobnej farby
impius, bezbożny,	consors, uczestniczy
perbonus, bardzo dobry	(con i sors)
perbrevis, bardzo krótki	concors, zgodny, (con i cor)
perdignus, bardzo godny	inermis, bezbronny (in i arma)
submolestus, nieco przykry	imberbis bez brody (in i barba)
subamarus, nieco gorzki	imbellis, niewojenny
subabsurdus, nieco nie-	inanimus, bez życia
dorzeczny	praeclarus, przesławny
concavus, wydrażony (con	praedives, bardzo bogaty
z cum)	praeferox, nader porywezy.

Z nierozłącznemi partykułami *dis, se i ve* (zob. rozdz. 68.) tylko następujące są połączone:

dissimilis, niepodobny	difficilis, (dis i facilis) trudny
dispar	discors, niezgodny.
disparilis } nierówny	

securus, bezpieczny
(se i cura)

vecors
vesanus } oszalały

socors, niepojętny (se i cor) **vegrandis**, nie całę wielki

sobrius, trzeźwy (se i **vepallidus**, bardzo blady.
ebrius).

3. Przez złożenie imion z imionami, przy czem albo tylko jedna część albo obie się zmieniają i po większej samogłoska łączna i pośredniczy, np.

anguipes, węzonożny

ignicolor, ogniofarny

capripes, koziorożny

multijugis (**jugum**) wielo-
sprzężny

sonipes, dźwięk wydający
nogami

multiforis (**foris**) wiele

longipes, długonogi

otworów mający

anguimanus, z węzemi
rękami

multiformis, wielokształtny

anguicomus (**coma**) wę-
żowłosy

crassivenius (**vena**) grubo-
żyłasty

magnanimus, wielkoduszny.

Z temi łączą się: **unanimus**, zgodny, **triformis**, trój-
kształtny, **centimanus**, sturęki i t. p.

4. Przez połączenie przysłówków **bene** i **male** ze słowami **dico**, **facio** i **volo**, powstają przymiotniki: **maledicus**, **maleficus**, **malevolus**, **beneficus** i **benēvolus***) (Zob. rozdz. 31).

Uwaga. W **misericors**, miłosierny i **versicolor**, mieniający farbę, słowa stanowią pierwszą część złożenia.

III. Słowa złożone.

Słowa przez złożenie powstają trojakim sposobem:

1. Słowa się łączą ze słowami, przy czem tylko pierwsza część się zmienia a ostatnia część zawsze jest **facio**, np. **arefacio**, suszę, **labefacio**, osłabiam i t. d. (zob. rozdz. 58 i 63).

*) **benedicus** nie używa się, lecz tylko przysłówkę **benedice**.

2. Rzeczowniki się łączą ze słowami, przyczem zazwyczaj słowo się przyczepia do rzeczownika za pośrednictwem głoski łącznej i i obie części pospolicie się zmieniają, np.

aedificare (aedes i facere) budować
 ludificare (ludus i facere) drwić
 significare (signum i facere) oznaczać
 belligerare (bellum i gerere) wieść wojnę
 morigerari (mos i gerere) dogadzać
 tergiversari (tergum i vertere) tył obracać,
 zwracać

lucrificare (lucrum i facere) korzystać

animadvertere (animus i advertere) postrzedz
 vendere (venum Acc. i dare) sprzedać
 venire (veneo) [venum Acc. i ire] być przedanym.

Uwaga. Venum dare, satis dare, satis facere, pessum ire, pessum dare, benefacere, maledicere, satagere i wiele innych nie są złożone, lecz tylko obok siebie stawione.

3. Bardzo wielka jest liczba słów złożonych z przyimków i słów. Mają tu miejsce wszystkie powyżej (rozdz. 66 na początku) wspomniane sposoby składania.

Słowa albo się niezmieniają, np. adducere, adscribere, excolere i t. d. albo się samogłoska źródłosłowu zamienia. Zmiana ta ma miejsce w następujących razach:

a.) Krótkie *a* zamienia się na *i* np.
 statuo — instituo facio — efficio salio — desilio
 cado — concido ago — abigo jacio — disjicio.

Uwaga. Krótkie *a* niezmienia się w złożonych z caveo, maneo i traho, np. praecaveo, permaneo, contraho; zamienia się zaś w *e* w złożonych ze scando, spargo, fallo, partior i innych, np. descendo, respergo, refello, dispertior i t. d.

b.) Krótkie *e* zamienia się w *i*, np.

rego - corrigo	teneo - contineo	eg eo - indigeo
premo - comprimo	sedeo - assideo	emo - redimo.

Uwaga. Krótkie *e* nie zmienia się w złożonych z *peto*, *tego*, *gero*, *tero*, np. *appeto*, *detego*, *digero*, *contero*. W złożonych z *lego* obie formacye zachodzą, np. *perlego* i *diligo*.

c.) Dwugłoska *ae* zamienia się w długie *i*, np.

caedo - incido	quaero - inquiro	laedo - illido.
----------------	------------------	-----------------

Uwaga. Tylko złożone z *haereo* zatrzymują *ae*, np. *cohaereo*, *adhaereo*.

Rozdział 67.

Przysłówki (Adverbia).

Przysłówki dzielą się pod względem pochodzenia na: pierwotne (*adverbia primitiva*) i pochodne (*adverbia derivata*).

I. Przysłówki pierwotne są takie, które od żadnego innego wyrazu nie pochodzą, np. *cur*, *czemu*, *fere*, *prawie*, *vix*, *ledwie*, *satis* albo *sat*, *dosyć*, *sic* i *ita*, *tak*, *tum*, *wtedy*, *nunc*, *teraz*, *saepe*, *często*.

II. Przysłówki pochodne formują się jużto za pomocą pewnych zakończeń od innych wyrazów, już też pewne formy imion przyjmują znaczenie przysłówkowe.

1. Przysłówki na *e* formują się od przymiotników i imiesłów na *us*, *a*, *um* i przymiotników na *er*, *a*, *um*, zamieniając zakończenie Genit. i w długie *e*, np.

altus - altē	doctus - doctē	miser - misere
longus - longe	ornatus - ornate	liber - libere
molestus - moleste	commendatus - commen- date	aeger - aegre
beatus - beate	enixus - enixe	pulcher - pulchre.

Uwaga. Tylko beñe (od bonus) dobrze i male (od malus) źle, mają krótkie e.

2. Przysłówki na *iter* i *ter* formują się od przymiotników i imiesłówów trzeciej deklinacyi, dodając te zakończenia po odrzuceniu końcówki *is* Genitivu. Tylko zakończone na *ns* tworzą przysłówki na *ter*, wszystkie inne na *iter*; np.

par-pariter	simplex-simpliciter	elegans-eleganter
utilis-utiliter	concors-concorditer	amans-amanter
ferox-ferociter	celer-celeriter	conveniens-convenienter
saluber-salubriter	fortis-fortiter	abundans-abundanter

Uwaga. Od *audax* jest używawszy przysłówek *audacter* niż *audaciter*. — J od niektórych przymiotników na *us* obok przysłówek na *e* inne na *ter* się formują, np. *novus* — *nove* i *noviter*; *durus* — *dure* i *duriter*; *firmus* — *firmę* i *firmiter*.

3. Przysłówki na *im* formują się od słów, kładąc w miejsce końcówki Supin. *um*, końcówkę *im* np.

caedo (*caesum*) — *caesim*, rąbiąc, siekiem.

pungo (*punctum*) — *punctim*, kołąc, sztychem.

carpo (*carptum*) — *carptim*, urywcz, cząstkowie.

rapio (*raptum*) — *raptim*, porywcz, spiesznie.

traho (*tractum*) — *tractim*, przewlekając, (wolno.)

pando (*passum*) — *passim*, tam i owdzie.

sto (*statum*) — *statim*, stojąc, natychmiast.

cito (*citatum*) — *citatim*, spiesznie.

nomino (*nominatum*) — *nominatim*, po imieniu, mianowicie.

privo (*privatum*) — *privatim*, prywatnie, nieurzędownie.

Uwaga. J od imion tworzą się przysłówki na *tim*, szczególnie na *atim*, np. *fur* — *furtim*, potajemnie; *grex* — *gregatim*, trzodami, gromadnie; *vicus* — *vicatim*, od wsi do wsi, z ulicy na ulicę; *uber* — *ubertim*, obficie; *gradus* — *gradatim*, krok w krok; *oppidum* — *oppi-*

datim, od miasta do miasta; — Vir formuje viritim, mąż przy mężu, chłop w chłopu.

4. Przysłówki na *itus* formują się od imion, kładąc *itus* w miejscu końcówki Genit. — Wyrażają pochodzenie od tego, co oznacza ich wyraz pierwotny, np.

coelum — coelitus, z nieba,

penum — penitus, ze środka,

fundus — funditus, z gruntu, zupełnie,

radix — radicitus
stirps — stirpitus } z pnia, z korzenia.

antiquus — antiquitus, z dawna, niegdyś,

divinus — divinitus, od Boga, boskiem zrządzeniem,

humanus — humanitus, po ludzku, sposobem ludzi.

5. Wiele przysłówków powstaje przez używanie przysłówkowo pewnych form imion albo przez złożenie kilku części mowy, np.

recens, nowy, sublime, w górę, w górze, facile łatwo, difficile, trudno,*) impune, bezkarnie, ceterum, z resztą, wreszcie, plerumque i plurimum, po większej części, potissimum, najbardziej, najchętniej, są przysłówkowo użyte Neutra Sing. przymiotników, recens, sublimis, facilis, i t. d. —

Przysłówkowo używane Ablat. poznajemy w: noctu, w nocy, recta, prostą drogą, (domyśl. via) tempore albo tempori i temperi, wcześniej, paucis, krótko, (domyśl. verbis) gratis, darmo, (powstałe z gratiis,) crebro, często, subito, nagle, merito, słusznie, falso, fałszywie, sedulo, skrzętnie, tuto, bezpiecznie, manifesto, jawnie.

*) Forma faciliter jest nieużywana; difficiliter i difficulter rzadziej się używają niż difficile.

Przysłówkowo użyte Accusat. są: partim, po-
części, (zamiast partem) alias, innego czasu, (domysl
vices) i t. d.

Przez złożenie kilku części mowy powstały
przysłówki: denuo, na nowo, znowu, (powstałe z de
novo) quemadmodum, w jaki sposób, imprimis, szcze-
gólnie, (in primis,) hactenus, dotąd, (hac parte tenus)
obviam, naprzeciw, i t. d.

III. Adverbia correlativa (przysłówki odpo-
wiadające sobie) zowią się także przysłówki już to
pierwotne już też pochodne, które pod względem
znaczenia i formy sobie odpowiadają. Dzielią się zaś
na pytające, interrogativa, wskazujące, demonstrativa,
względne, relativa i nieokreślne, indefinita.

Interrog.	Relat.	Demonstrat.	Indefinit.
ubi, gdzie?	ubi gdzie ubiubi ubicunque } gdzie- bądź	ibi, tam, ibidem, tamże	alicubi, gdzieś ubique ubivis ubilibet } wszędzie
unde, z kąd?	unde, z kąd undeunde, } z kąd- undecunque } bądź	inde, ztamtąd, indidem, ztądże	alicunde z kądś undique undervis undelibet } zewsząd
quo, dokąd?	quo, dokąd, quoquo } dokąd- quocunque } bądź	eo, tam, eodem, tamże	aliquo, dokądś quovis quolibet } wszędzie
qua, którędy?	qua, którądy, quaqua } którądy- quacunque } bądź	ea, tędy, eadem, tędyż	aliqua, którądyś quavis qualibet } wszędy.

Stopniowanie Przysłówek.

Przysłówki tylko te się stopniują, które pochodzą
od przymiotników i imiesłowów na e (o) i ter. Stopień
wyższy jest jednakowy z Neutr. stopnia wyższego.

przymiotników, stopień najwyższy formuje się od stopnia najwyższego przymiotników i imiesłówów, zamieniając *us* na *e*, np.

alte,	altius,	altissime
docte,	doctius,	doctissime
eleganter,	elegantius,	elegantissime
prudenter,	prudentialius,	prudentialissime
acriter,	acrius,	acerrime
humiliter,	humilius,	humillime
similiter,	similium,	simillime
tuto,	tutius,	tutissime
bene,	melius,	optime
male,	pejus,	pessime.

Uwaga. Jeżeli przymiotniki albo wcale nie albo tylko częściowo się stopniują, wtedy i przysłówki temu samemu podlegają; np. od „pie“ stopień wyższy i najwyższy przez opisanie się formuje; magis pie, maxime pie.

2. Ze wszystkich innych przysłówek następujące tylko jeszcze się stopniują:

diu, długo, diutius, diutissime,
 nuper, niedawno, bez stopnia wyższego, nuperrime,
 saepe, często, saepius, saepissime,
 satis, dosyć, satius, bez stopnia najwyższego,
 temperi, wcześniej, temperius; bez stopnia najwyższego.

3. Najpospolitsze niemające stopnia równego są:

deterius,	deterrime	} zob. rozdz. 33.
potius,	potissimum	
	(potissime)	
ocius,	ocissime	
prius,	primum	
magis,	maxime.	

Rozdział 68.

Przyimki (Praepositiones.)

Łacinskie przyimki łączą się albo z Accusat. albo z Ablat. albo z Accusat. i Ablat.

I. Przyimki z Accusat.

ad, do;
apud, u;
ante, przed;
adversus i *adversum*, na-
 przeciw,
cis i *citra*, z tej strony,
circa i *circum*, około,
circiter, około,
contra, przeciw (w znaczeniu
 nieprzyjawnym).
erga, ku, przeciw, (w zna-
 czeniu przyjawnym).
extra, zewnątrz,
infra, niżej,
inter, między,
 rzeczowniku) i tylko u imion miast, np. *Romam versus*;
 inaczej tylko w połączeniu z *ad* albo *in*, np. *In Italiam*
versus.

intra, wśród,
iuxta, przy,
ob, dla,
penes, przy,
per, przez,
pone, za,
post, po,
praeter, oprócz,
propter, dla,
prope, blisko,
secundum, podług,
supra, nad,
trans, z tamtej strony,
ultra, za,

versus, ku, (kładzie się po

II. Przyimki z Ablat.

a, *ab*, i *abs*, od, (*a* przed spółgłoskami, *ab* przed samo-
 głoskami, ale też spółgłoskami, *abs*, tylko w połączeniu
abs te, za co także *a te*).

coram, w obec,

cum, z,

de, o,

e i *ex*, z (*e* przed spółgłoskami, *ex* przed samogłoskami
 i spółgłoskami.)

prae, przed, dla,

pro, za (przed),

sine, bez,

tenus, aż do (kładzie się po rzeczowniku np. *Tauro tenus*).

Uwaga. Absque, bez, łączy się także z Abl. lecz jest przestarzałe.

III. Przyimki z Accusat. i Ablat.

Przyimki te na pytanie *dokąd?* łączą się z Accusat., na pytanie *gdzie?* z Ablat.

in z Accusat. do, na, w, przeciw; z Ablat. na, w, przy.
sub, pod, o czasie, „około“ z Accusat. np. około wieczora, *sub vesperam*; z Abl. pod czem.

super, nad, zazwyczaj tylko z Accusat. na pytanie *gdzie?* i na pytanie *dokąd?* lecz gdy znaczy „o“ t. j. „pod względem“ z Ablat.

subter, pod, niżej, częściej z Accusat, niż z Ablat. tak na pytanie *gdzie?* jak na pytanie *dokąd?*

IV. Przyimki nierozłączne (praepositiones inseparabiles).

Przyimkami nierozłącznymi zowią się takie, które nigdy same się nie używają, lecz zawsze się łączą z innym wyrazem.

1. *amb* znaczy ob, np. *ambio*, obchodzę, *ambēdo*, obgryzam. Przed *p* wyrzuca się *b*, np. *amplecti*, obejmować, *amputare*, obcinać. Przed innemi spółgłoskami *b* się także wyrzuca, lecz *m* zamienia się w *n*, np. *anceps*, dwugłowy, *anquirere*, poszukiwać, *anfractus*, zalamanie (drogi).

2. *dis* albo *di*, roz, np. *dividere*, rozdzielić, *divellere*, rozedrzeć, *disjicere*, rozrzucić, *dissecare*, rozciąć. Przed *f* zamienia się *dis* na *di*, np. *differe*, różnić.

Uwaga 1. W *distaedere*, bardzo się przykrzyć i *disputare*, bardzo się wstydząć, *dis* wzmacnia znaczenie.

Uwaga 2. U przymiotników zwykle *dis* ma znaczenie przeczenia, np. *dissimilis*, niepodobny (zob. rozdz. 66).

3. *re*, napowrót, np. *remittere*, napowrót odesłać, *revertere*, powrócić. Rozdzielenie wyraża w: *revellere*, rozedrzeć, *rescare*, odciąć, *refringere*, odłamać i t. d.; powtórzenie w: *rebellare*, odnowić wojnę, *relegere*, znowu odczytać. Przed samogłoskami i *h* wsuwa się *d*, np. *redire*, powracać, *redigere*, odegnać, *redhibere*, wrócić kupno.

4. *Se*, na stronę, od, np. *seducere*, odprowadzić, *sevocare*, odwołać. W *seditio*, (odstąpienie, bunt) wsunięte jest *d*. W złożeniu z przymiotnikami znajdujemy *se* tylko w *securus*, a w *socors* i *sobrius* zamieniło się w *so*; tu ma znaczenie przeczące, (zob. rozdz. 66).

5. przeczące *in*, nie, np. *indoctus*, *insanus*, i t. d. Tu należy także rzadsze przeczące *ne* albo *nec*, np. *nefas*, *nequeo*, *nescio*, *necopinatus*, niespodziany, *negligo* (*nec lego*) *negotium* (*nec otium*).

Uwaga. Bardzo rzadkie jest *ve* wzmacniające i zmniejszające (zob. rozdz. 66).

V. W złożeniu przyimki podlegają rozmaitym zmianom, szczególnie przez *assimilacyą*, t. j. zmianę końcowej spółgłoski przyimka w taką lub podobną spółgłoskę, od jakiej się wyraz w skład wchodzący zaczyna; np. *affero* (*ad i fero*) *appono* (*ad i pono*) *assideo* (*ad i sedeo*) *intelligo* (*inter i lego*) *occurro* (*ob i curro*) *offero* (*ob i fero*) *oppono* (*ob i pono*) i t. d. — Przyimek *cum* w złożeniu zawsze się zmienia w *eo*, *con*, *com*, *col*, *cōr*, jako to w: *coalesco*, *confero*, *committo*, *colligo*, *corrodo*. Zmian tych najlepiej nauczyć się można z używania.

Rozdział 69.

X Spójniki (Conjunctiones).

Spójniki spajają czyli łączą wyrazy i zdania, oznaczając ich stosunek do siebie. Pod względem znaczenia dzielą się na:

I. Spójniki łączne (conjunctiones copulativae), wyrażające połączenie.

et, ac, atque, przyczepione do końca wyrazu que „i”; etiam, quoque, także; nec i neque, i nie, ani.

(Uwaga 1. et - et, nie tylko - lecz, i - i; zamiast tego czasem et - que, albo que - et.

Uwaga 2. ac nie stoi nigdy przed samogłoskami albo h; atque przed samogłoskami i spółgłoskami.

Uwaga 3. etiam kładzie się przed wyrazem, do którego się odnosi, quoque po wyrazie, do którego się odnosi.

Uwaga 4. neque - neque, nec - nec, ani - ani; et - neque, już to - już też nie; neque - et, już to nie - już też.

II. Spójniki rozłączne (conjunctiones disjunctivae) wyrażają rozłączenie.

aut, vel, albo, lub; sive, seu, przyczepione ve, czyli, czy.

Uwaga 1. aut oznacza różność rzeczy, vel różność wyrazu.

Uwaga 2. aut - aut, vel - vel, tak - tak, jak - jak; sive - sive, seu - seu, czy to - czy to.

III. Spójniki porównawcze (conjunctiones comparativae) wyrażają porównanie.

ut, uti, sicut, sicuti, velut, veluti, jak, jako; prout, w miarę, ile; praent, w stosunku do tego jak,

quam, jak; — tamquam i tanquam, quasi, ac si, ut si, jak gdyby.

Uwaga. Odpowiadają sobie: ut, jak, sic i ita, tak; quam, jak, tam, tak.

IV. Spójniki przyzwalające (conjunctiones concessivae) wyrażają przystawanie na co,

etsi, etiamsi, tametsi, choć; quamquam, licet, lubo, chociaż; quamvis, quantumvis, quamlibet, choćby jak najbardziej, chociaż; quidem, wprawdzie, ut, dajmy.

Uwaga 1. quum, w znaczeniu: lubo, także tu należy.

Uwaga 2. quidem kładzie się zawsze pó słowie, do którego należy.

V. Spójniki warunkowe (conjunctiones conditionales) wyrażają warunek.

si, jeżeli, sin, jeżeli zaś; nisi (ni) si non, jeżeli nie; dum, modo, dummodo, jeżeli tylko, byle tylko, dumne, modone, dummodone, byle tylko nie.

VI. Spójniki wnioskowe (conjunctiones conclusivae) wyrażają wniosek.

itaque, a zatem, igitur, ergo, więc, eo, ideo, przeto; idcirco, propterea, proinde, dla tego; quare, quam ob rem, quam ob causam, qua de causa, quapropter, quocirca, dla czego.

Uwaga. Itaque kładzie się na czele zdania, igitur po jednym albo kilku wyrazach.

VII. Spójniki celowe (conjunctiones finales) wyrażają cel albo zamiar.

ut, aby; ne, aby nie; neve (neu) i aby nie albo aby nie; quo, aby tem; quominus, aby nie.

VIII. Spójniki skutkowe (conjunctiones consecutivae)
wyrażają skutek.

ut, tak że, ut non, quin, tak że nie.

IX. Spójniki przyczynowe (conjunctiones causales)
wyrażają przyczynę.

nam, namque, enim, etenim, bo, bowiem; quia, quod, quum, gdy, że; quoniam, ponieważ; quando, quandoquidem, siquidem, kiedy, kiedy już.

Uwaga. Nam stoi zawsze na czele zdania, enim zawsze po jednym lub kilku wyrazach, namque i etenim na czele.

X. Spójniki przeciwstawne (conjunctiones adversativae) wyrażają przeciwstawienie.

sed, verum, lecz; autem, vero, zaś; at, ale; atqui, a przecie; tamen, jednak, attamen, verum-tamen, lecz przecie.

Uwaga. Sed i verum stoją na czele zdania, autem i vero po jednym lub kilku wyrazach.

XI. Spójniki czasowe (conjunctiones temporales) wyrażają okoliczność czasu.

ut, ubi, utprimum, quum primum, (simul) simulac, simulatque, skoro; antequam, priusquam, nim; postquam, posteaquam, gdy; dum, podczas, gdy; dum, donec, quoad, aż, dopóki; quum, quando, gdy, kiedy.

XII. Spójniki pytające (conjunctiones interrogativae)
wyrażają pytanie.

utrum, utrumne, an, anne, przyczepione ne, an, non, necne, numne, nonne, czy? czyżnie?

Rozdział 70.

Wykrzykniki (Interjectiones).

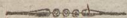
Wykrzykniki są albo pierwotne, albo z innych wyrazów powstałe, a nawet złożone wyrażenia przyjmują ich znaczenie.

1. Pierwotne:

- a) na wyrażenie radości: io, iu, ha, he, hahahe, euae, euax.
- b) na wyrażenie bólesci: vae, heu, eheu, ohe, au, hei, pro (proh).
- c) na wyrażenie zadziwienia: o, en, ecce, hem hui, aha, atat, papae.
- d) na wyrażenie odrazy: phui.
- e) wołając: heus, o, eho, ehodum.
- f) pochlebiając: eia, euge.

2. Jne wyrazy albo wyrażenia, które przyjęły znaczenie wykrzykników, np. pax, cicho, indignum, o hańbo, nefas, o niegodziwość, miserum, żal się Boże, są imionami; quaeso, oro, precor, błagam, obsecro, zaklinam, age, agite, nuże, apage, precz, są słowami.

Często imiona Bogów używają się jako wykrzykniki, np. hercules, hercule, hercle; mehercules, mehercule, mehercle, na Herkulesa; per Jovem, pro Jupiter, na Jowisz; per deum, per deos, medius fidius, mecastor, pol, edepol, przebóg, na Boga (Bogi).

Składnia.

Rozdział 71.

Składnia zgody.

Główne części zdania są Subjekt (podmiot) i Predykat (orzeczenie). Subjektem nazywamy tę rzecz lub osobę, o której jest mowa, Predykatem to, co się o Subjekcie mówi.

Subjektem może być: rzeczownik, zaimek, przymiotnik, nieodmienna część mowy lub całe zdanie.

Predykatem może być albo słowo pełne albo słowo posłkowe esse połączone z przymiotnikiem (imiesłowem, zaimkiem przymiotnym) albo rzeczownikiem.

I. Zgoda Predykatu z Subjektem.

1. Jeżeli predykatem jest słowo, wtedy zgadzać się musi z Subjektem w liczbie i osobie.

Arbor viret. Arbores virent. Varietas delectat. Tempus fugit. Divitiae dilabuntur. Caecus non cernit, surdus non audit, mutus non loquitur. Aves volant, pisces natant.

2. Jeżeli Predykat się składa ze słowa posłkowego esse i przymiotnika (imiesłowu albo zaimka przymiotnego) wtenczas esse zgadza się ze Subjektem w liczbie i osobie, przymiotnik zaś w liczbie, rodzaju i przypadku.

Amicitia nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Verae amicitiae sempiternae sunt. Acti labores sunt jucundi. Darius ab Alexandro Macedone devictus

est. Carthago a Scipione deleta est. Mundus globosus est. Ordines illi arborum sunt mei.

Uwaga 1. *Esse* tylko w znaczeniu: być gdzie (znajdować się gdzie) albo „mieć się“ z przysłówkiem łączyć się może, np. *Jbi tutissime eris, tam będziesz najbezpieczniej. Praeterea rectissime sunt apud te omnia, prócz tego wszystko u ciebie najlepiej się ma.*

Uwaga 2. Kiedy Subjektem jest część mowy nieodmienna albo całe zdanie, wtenczas przymiotnik predykatu kładzie się w rodzaju nijakim, np. *Hoc ipsum diu mihi molestum est. Quod amicitiam cum illo homine junxisti, gratum mihi est. Turpe est aliud loqui, aliud sentire. Et facere et pati fortia Romanum est.*

3. Jeżeli się Predykat składa ze słowa posilkowego *esse* i rzeczownika, wtenczas rzeczownik Predykatu ze Subjektem tylko w przypadku się zgadza. Jeżeli zaś rzeczownik Predykatu jest substantivum mobile (zob. rozdz. 17) wtenczas zgadza się także w rodzaju, a gdy Subjekt jest rodzaju nijakiego wtenczas bierze się forma męska od substant. mobile. Słowo posilkowe *esse* zgadza się z Subjektem w liczbie i osobie.

Vita nostra est peregrinatio. Consuetudo est altera natura. Somnus est imago mortis. Orationis summa virtus est perspicuitas. Captivi militum praeda erant. Gaudia saepe sunt initia doloris. Amicitia vinculum quoddam est hominum inter se. Tempus res est pretiosissima. Honor est praemium virtutis.

Pax musarum et artium est altrix. Terra innumera bilium nutrix animantium est. Justitia est domina et regina omnium virtutum. Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuncia vetustatis. Usus est optimus magister vitae. Rerum omnium magister usus est. Stilus optimus est dicendi effector ac magister. Tempus est vitae magister. Vinum est expulsor curarum. Athenae sunt inventrices multarum artium.

Uwaga. Niekiedy słowo posilkowe esse zgadza się w liczbie z rzeczownikiem predykatu, np. *Amantium irae amoris integratio est.* Jeżeli przy esse jeszcze imiesłów stoi, wtenczas ten w rodzaju zgadza się z najbliższym stojącym rzeczownikiem, np. *Non omnis error stultitia est dicenda.*

4. Jeżeli się Subjekt składa z kilku imion, wtenczas ze względu na liczbę następujące służą zasady.

a) Predykat odnosi się do wszystkich imion i stoi wtedy w liczbie mnogiej.

Beneficium et gratia homines inter se conjungunt. Vita, mors, divitiae, paupertas omnes homines vehementissime permovent. Jus et injuria natura dijudicantur. Romulus et Remus Romam urbem condiderunt.

b) Predykat odnosi się do jednego z imion i stoi wtedy w liczbie jego.

Nunc mihi nihil libri, nihil literae, nihil doctrina prodest. Ad corporum sanationem multum ipsa corpora et natura valet. Cibo et potione fames sitisque pellitur. Senatus et Fabricius perfugam Pyrrho dedit. Intercedit M. Antonius, A. Cassius, tribuni plebis. Apud Graecos antiquissimum genus erat poetarum, si quidem Homerus fuit et Hesiodus ante Romam conditam. Accendit praeterea animus et stimulat dolor, injuria, indignitas.

5. Jeżeli Subjekt składa się z kilku imion, wtenczas ze względu na rodzaj uważać należy, co następuje:

a) Predykat odnosi się do jednego z imion i przyjmuje rodzaj jego.

Thrasybulus contemptus est a tyrannis atque ejus solitudo. In me omnium vestrum ora atque oculi sunt conversi. Expulsus est et rex ipse, et

liberi ejus et gens Tarquiniorum. Morbus pestilentialique ex agro Romano emota est. Visae nocturno tempore faces ardorque coeli.

b) Predykat odnosi się do wszystkich imion.

a) Jeżeli mają jeden rodzaj, wtenczas go Predykat przyjmuje.

Grammaticae quondam et musice junctae fuerunt. Justitiae adjunctae sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas. Veneno absumti sunt Hannibal et Philopoemen. Mater et soror mihi carissimae sunt.

b) Jeżeli imiona są różnego rodzaju a Predykat ma się odnosić do wszystkich, wtenczas u imion osobowych stoi w rodzaju męskim, u nieosobowych w nijakim, jeżeli zaś osoby z rzeczami stoją razem pomieszane, kładzie się albo w rodzaju osób albo w rodzaju nijakim.

Jam pridem pater mihi et mater mortui sunt. Viri et mulieres hoc nuncio conturbati erant. Uxor mea et filius mortui sunt. —

Labor voluptasque, dissimilia natura, societate quadam inter se naturali juncta sunt. Inter se contraria sunt beneficium et injuria. Animus hominis, mens, ratio, consilium, prudentia divina cura perfecta sunt. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus sine mensura quadam salubria sunt.

Rex regiaque classis una profecti sunt. Naves et captivi ad Chium sunt capta. Romani regem regnumque Macedonum sua futura sperabant.

6. Jeżeli Subjekt składa się z kilku imion różnych osób, wtenczas Predykat się albo odnosi do wszystkich imion razem i wtedy pierwsza osoba przed drugą i trzecią, druga przed trzecią ma pierwszeństwo, albo Predykat dodaje się do jednego z imion a do reszty się go domyśla.

Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus. Haec neque ego, neque tu fecimus. Ego et tu simplicissime inter nos hodie loquimur. Meo facto et tu et omnes mei cornuistis.

Vos ipsi et senatus frequens restitit. Et ego, et Cicero meus flagitabit. Et tu, et omnes homines sciunt.

II. *Adjectiva epitheta i Substantiva apposita.*

1. Jeżeli się przymiotnik do imienia, dla bliższego oznaczenia jego bezpośrednio bez słowa posilkowego dodaje, wtedy przymiotnik zgadzać się musi ze swoim imieniem w rodzaju, liczbie i przypadku. Dodany dla bliższego oznaczenia przymiotnik nazywa się epitheton.

Tempus irreparabile. Horti pulchri. Scientia rerum divinarum i t. d.

2. Jeżeli do imienia dla bliższego wyjaśnienia go, rzeczownik bez słowa posilkowego esse się dodaje, wtenczas wyjaśniający rzeczownik (substantivum appositum) zgadza się z imieniem w przypadku (Vol-sinii, oppidum) a jeżeli jest substantivum mobile, także w rodzaju i liczbie.

Dodanie wyjaśniającego rzeczownika nazywa się Appozycją (appositio).

Effodiuntur opes, irritamenta malorum. Romani cum Tigrane, Armeniorum rege, grave bellum gesserunt. Alexander, victor tot regum atque populorum, irae succubuit. Pythagoras, velut genitricem virtutum, fru-

galitatem omnibus ingerebat. Apud Herodotum, patrem historiae, sunt innumerabiles fabulae. Omitto Graeciam atque illas omnium doctrinarum inventrices, Athenas. Hannibal in Volscorum pervenerat agrum, gentis validae.

Uwaga. Appozycya; o której mówiliśmy, daje się rozwiązać przez „który jest lub który był“, ale jest jeszcze inna, tymże prawidłem podległa, która się opisuje i tłómaczy przez „jako“ np. Cato senex historiam scribere instituit; jako starzec.

Predykat stósuje się do imienia wyjaśnionego:

Graeci milites, praecipua spes et propemodum unica, ad Dariūm pervenerant. Duo fulmina romani imperii Cn. et P. Scipiones, subito in Hispania extincti sunt.

Tylko gdy do Plur. miast przydaje się Appozycya: urbs, oppidum, civitas, odnosi się Predykat do rzeczownika wyjaśniającego.

Volsinii, oppidum Tuscorum opulentissimum, concrematum est fulmine.

III. Zgoda Zaimka.

Jeżeli się zaimek względny lub wskazujący odnosi do imienia, zgadzać się z niem musi w rodzaju i liczbie; jeżeli się zaś odnosi do słowa lub do całego zdania, wtedy kładzie się w rodzaju nijakim; w ostatnim razie mówi się „id quod“. — Przypadek w którym zaimek kłaść należy, zawisł od zdania, w którym się znajduje.

Agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur. Deus est, qui omnem hunc mundum regit. Justitia est, quae suum cuique tribuit. Nullum animal, quod sanguinem habet, sine corde esse potest. Arborea serit agricola, quarum fructus ipse adspiciet nunquam. Timoleon, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam,

quam adversam fortunam. Si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat: quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quae domus est virtutis? Lacedaemonii Agin regem, quod nunquam antea apud eos acciderat, necaverunt.

Uwaga 1. Jeżeli wyraz jaki lub poprzedzające zdanie wyjaśnia się przez rzeczownik ze słowami: *esse, dicere, appellare* i t.m podobne, wtenczas stosujemy zaimek w rodzaju i liczbie do następnego wyjaśniającego rzeczownika.

Thebae ipse, quod Boeotiae caput est, in magno tumultu erant. Leucopetra, quod est promontorium agri Rhagini. Parva quaedam insula est, circumfusa illo mari, quem Oceanum appellant. Pausanias Colonas, qui locus in agro Troadis est, se contulerat. Omnium artium, quae ad rectam vivendi viam pertinent, ratio et disciplina studio sapientiae, quae philosophia dicitur, continetur.

Jdem velle et idem nolle, ea demum firma amicitia est. Hic fuit finis imperii. Jsta quidem vis est.

Ostatnie trzy zdania tłómaczyć tak należy: to dopiero mocną przyjaźnią jest; to był koniec i t. d. lub ten był koniec i t. d. To przecież gwałt. Uważać przeto przy tłómaczeniu należy na wyjaśnione imię.

Uwaga 2. Podobnie to-co oddaje się po łacinie przez *ea-quae*, dla tego że Łacinnik naszą liczbę pojedynczą w tak ogólnem wyrażeniu: wszystko, piękne i t. d. przez liczbę mnogą oddaje: *Omnia praeclara rara. Meliora sunt ea, quae natura, quam illa, quae arte perfecta sunt. Audi multa, loquere pauca. A deo omnia facta sunt.*

Rozdział 72.

0 Nominatiwie.

1. W Nominatiwie stoi Subjekt na pytanie: *kto?* *co?*

Podwójny Nominat. Subjektu i Predykatu, jeżeli nim jest imię stoi:

a) przy słowach: *być, stać się, okazywać się, zostawać* (*esse - existere, evadere; fieri - apparere - manere.*)

Verum gaudium est res severa. Exstitit Brutus vindex

libertatis Romanorum. Galba medius inter Neronem et Othonem imperator exstitit. Appius adeo novum sibi ingenium induerat, ut plebicola repente omnisque aerae popularis captator evaderet. Multi oratores evadere non potuerunt. Nemo fit casu bonus. Nemo ignavia immortalis factus est. Darius hinnitu equi rex Persarum factus est. Rebus angustis animosus atque fortis appāre. Condiunt Aegyptii mortuos, ut quam maxime permaneant diuturna corpora. Scythae perpetuo ab alieno imperio aut intacti aut invicti mansere.

- b) Przy słowach biernych znaczących: być nazywanym, być mianym za co, być obranym czem, zostać czem (dici, vocari, appellari, nominari; — haberi, judicari, existimari, putari; — fieri, creari, eligi, designari, declarari; Polskie „czem, za co“ w łacinie się nie wyraża.

Omnes rectae animi affectiones virtutes appellantur. Justitia erga deum religio dicitur, erga parentes pietas. Universus hic mundus una civitas hominum recte existimatur. Phoebidas Lacedaemonius arcem Thebarum, quae Cadmea nominatur, occupavit. Demosthenes a doctis oratorum est princeps judicatus. Primi Romae cives consuetudine proeliorum latrones ac semibarbari putabantur. Hannibal praetor factus est, postquam rex fuerat. Alexandri amici reges ex praefectis facti sunt. Post Romulum Numa Pompilius rex creatus est. Adversus Hannibalem dux a Romanis electus est Q. Fabius.

- c) Przy słowie videri, zdawać się. — Polskie słowo „zdawać się“ dwojaką w pewnych formach ma składnią; mówi się: „zdaje się, że ów mąż jest sprawiedliwy“ i „ów mąż sprawiedliwym być się zdaje.“ Łacinnik przecież zawsze tylko ostatniej, t. j. osobistej składni używa, nawet tam, gdzie jej w polskiem naśladować nie można, więc: Ille vir justus esse videtur.

Następujący przykład niech za wzór służy:

Felicissimus fuisse videor, zdaje się, że byłem naj-
szczęśliwszy,

Felicissimus fuisse videris, zdaje się, że byłeś naj-
szczęśliwszy,

Felicissimus fuisse videtur, zdaje się, że był naj-
szczęśliwszy,

Felicissimi fuisse videmur, zdaje się, że byliśmy
najszczęśliwsi,

Felicissimi fuisse videmini, zdaje się, że byliście
najszczęśliwsi,

Felicissimi fuisse videntur, zdaje się, że byli naj-
szczęśliwsi.

Magnus vir fuit, qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminavit. Mihi videtur acerba semper et immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nunquam periculi fuga committendum est, ut imbelles timidique videamur.

2. Podobną składnią mają słowa:

Dicor, perhibeor, credor, putor i t. d. **dicor**, **diceris**, **dicitur esse felix**, powiadają, że jestem, jesteś, jest szczęśliwy; **dicimur**, **dicimini**, **dicuntur esse felices**, powiadają, że jesteśmy, jesteście, są szczęśliwi.

Crederis hoc fecisse. **Verus patriae diceris esse pater**.

Najpospolitsze sposoby mówienia są: mówią, twierdzą, utrzymują że, albo ma, miał być, które się także albo tym sposobem przez **Passivum** oddają: **dicitur**, **traditur**, **fertur**, **narratur**, **perhibetur** i t. d. albo przez **Activum**: **dicunt**, **tradunt**, **ferunt**, **narrant**.

Aristides omnium justissimus fuisse traditur, miał być najsprawiedliwszym albo powiadają, że był najsprawiedliwszy, które ostatnie tłumaczenie za podstawę uważać należy.

Pravitates animi recte vitia esse dicuntur. **Luna solis lumine collustrari putatur**. **Lycurgi temporibus Homerus fuisse traditur**. **Alcibiades in domo sua facere**

mysteria dicebatur. Platonem ferunt; ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse. Socratem Atheniensium sapientissimum fuisse dicunt.

Rozdział 73.

O Accusatiwie.

1. Accusativus jest przypadkiem obiektu bliższego i stoi na pytanie: kogo? co? — Obiektem bliższym nazywamy przedmiot, na który czynność subjektu bezpośrednio spływa. Z tąd tylko słowa przechodnie (transitiva) obiekt bliższy mieć mogą.

Scipio delevit Carthaginem. Omnium animantium formam vincit hominis figura. Religio deum colit, superstitio violat. Amor vincit omnia. Ferre dolorem, contemnere vulnus, consuetudo docet. Somnus aufert sensus actionemque tollit omnem. Literarum studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebeant.

Jeżeli słowo jest czynne, lokucya czynna może się zamienić na bierną, zamieniając obiekt na subjekt i zgadzając z nim słowo bierne a subjekt kładąc w Ablat. z przyimkiem *a* albo *ab* lub bez niego; *a* albo *ab* kładzie się przy imionach żywotnych:

Pater amat filium, ojciec kocha syna, biernie: filius, amatur a patre, syn jest kochany od ojca.

Persae ab Alexandro victi sunt. Carthago a Scipione deleta est. Omnium animantium forma hominis figura vincitur. Somno sensus aufertur actioque tollitur omnis.

2. Niektóre słowa obok znaczenia swego nieprzechodniego mają także przechodnie i rządzą wtedy Accusat; np. „ludere“ w znaczeniu: wyszydzać albo udawać, lugere w znaczeniu „opłakiwać co“, podobnie flere, plorare, lacrimare, „opłakiwać co“.

Civem bonum ludit. Sorores flebant Phaetonta.

Wiele słów nieprzechodnich, mianowicie takich, które oznaczają poruszenie, staje się przechodniemi przez złożenie z przyimkami, zwłaszcza: *circum*, *per*, *praeter*, *trans* i *super*.

Triginta tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum ejus infringere. Veneti sinum circumcolunt maris. Caesar Corfinium oppidum vallo castellisque circumvenire instituit. Euphrates Babyloniam mediam permeat. Molestiae, laetitiae, cupiditates, timores similiter omnium mentes pervagantur. Medicus perambulat aegrotos. Sententiae saepe acutae, non acutorum hominum sensus praetervolant. Taurus mons Ciliciam praeterit Armeniaeque montibus jungitur. Fama est, ludibrio fratris Remum transsiluisse muros. Despectat terras solumque supervolat urbem. Romani ruinas muri supervadebant. —

3. Accusat. rządzą w łacinie następujące słowa, które w polskim z innemi przypadkami klasę się zwykły:

Juvo i *adjuvo* dopomagam,
fugio, *de* - *ef* - *subterfugio*, uciekam,
deficio, niedostaje,
aequo i *aequiparo*, wyrównyвам,
sequor i *sector*, idę za kim.

Gloria virtutem tanquam umbra sequitur. Noctem dies subsequitur. Illam crudelitatem sera poenitentia consecuta est. Agricolae curvum sectantur aratrum. Hominem ridiculum pueri sectantur et omnes irrident. Aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant. Nemo mortem effugere potest. Qui volunt poenam aliquam subterfugere aut calamitatem, in exilium pergunt. Senatus officium est, consilio civitatem juvare. Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam juvare. Fortes non modo fortuna adjuvat, ut est in vetere proverbio, sed multo magis ratio. Bonos nunquam honestus sermo de-

ficiet. Prudentia nunquam deficit oratorem Triplex Piraei portus urbem dignitate aequiparavit, utilitate superavit. Nondum feminam aequavimus gloria et jam nos laudis satietas cepit?

Uwaga 1. Aequare i adaequare rem rei albo rem cum re, znaczy zrównać co z czem.

Uwaga 2. Jak sequor tak i złożone z niego rządzą, Accusat; tylko obsequor, jestem powołuy ma Dativ. przy sobie.

Uwaga 3. Tu należą także słowa aemulari, chcieć wyrównać komu, adulari, pochlebiać, które najlepiej łączyć z Accusat. lecz aemulor, zazdrościć kładzie się tylko z Dat.

4. Pięć słów nieosobistych, wyrażających nieprzyjemne uczucie:

piget, pudet, poenitet,
taedet atque miseret

ma osobę doznającą uczucia w Accusat; przedmiot zaś wzniecający je w Genitivie.

piget me martwi mnie, poenitet me, żal mi,
pudet me, wstyd mnie, taedet me, przykrzy mi się.
miseret me, żal mi, żałuję,

Me civitatis morum piget taedetque. Me non solum piget stultitiae meae, sed etiam pudet. Sunt homines, quos infamiae libidinisque suae neque pudeat, neque taedeat. Pudeat te (wstydz się) tuae negligentiae. Populum judicii sui poenitet. Prorsus vitae (me) taedet, ita sunt omnia miseriarum plenissima. Decemvirorum Romanos pertaesum est. Eorum nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant. Tui me miseret, mei piget.

Uwaga 1. Przedmiot, wzniecający uczucie, może także być wyrażony przez Infinit. albo zdanie z quod.

Non me poenitet vixisse, quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem. Non me pudet fateri, nescire, quod nesciam. Quod te offendi, me poenitet.

Uwaga 2. Zamiast nieosobistego „miseret me alicujus“ używa się także deponens „miserer alicujus“,

O virgo, miserere mei, miserere meorum. Eorum misereri

oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam in miseris sunt. Audite, quaeso, iudices, et aliquando miseremini sociorum.

Słowa nieosobiste decet i dedecet mają osobę, której coś przystoi lub nieprzystoi, w Accusat; rzecz, której przystoi lub nieprzystoi, w Nominat. lub Infinitiv.

Candida pax homines, trux decet ira feras. Parvum parva decet. Judicem decet non solum manus, sed etiam oculos habere abstinentes. Oratorem irasci minime decet, simulare non dedecet.

Uwaga. Accusat. mają także przy sobie nieosobiście niekiedy używane słowa: fugit, fallit, praeterit me, uchodzi mej wiadomości, juvat, delectat me, cieszy mnie.

5. Słowa celare, ukrywać i docere uczyć, ze złożonemi edocere, uczyć, nauczyć, dedocere, oduczyć, mają przy sobie podwójny Accusat. osoby i rzeczy.

Antigonus iter, quod habebat adversus Eumenem, omnes celat. O virum simplicem, qui nos nihil celat. Quam rem me locus admonuit, eam te celare nolui. Philosophia nos, quum ceteras res omnes, tum, quod est difficillimum, docuit, ut nosmet ipsos nosceremus. Fortuna belli artem victos quoque docet. Catilina juventutem, quam illexerat, multis modis mala facinora edocebat. Pythagoras pueros modestiam et literarum studium docebat. Ciceronem Minerva omnes artes edocuit. Democritus nunquam putavisset, aliquid esse minimum, si a Polyaeo geometriam discere maluisset, quam illam etiam ipsum dedocere.

Zamiast celare aliquem aliquam rem można także mówić: celare aliquem de aliqua re; ale docere aliquem de aliqua re znaczy: uwiadomić kogo o czem.

Bassus noster me de hoc libro celavit. Dictator de magistro equitum militem celavit. Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat. Praemittit ad Bojos, qui de suo adventu doceant.

Przy zamianie na Passivum słowo docere zamienia Accusat. osoby na Nominat., a Accusat. rzeczy po-

zostaje niezmieniony: docetur aliquis aliquam rem.. Za-
zwyczaj przecież używa się discere aliquid zamiast
Passiv. od docere; zamiast doctus sum ab aliquo
dialecticam, mówi się więc lepiej: didici ab aliquo
dialecticam.

Latinae legiones, longa societate militiam romanam
edoctae, restabant. L. Marcius omnes militiae artes
edoctus erat.

Przy zamianie słowa celo na Passiv. Accusativ.
osoby zamienia się także na Nominat., Accusat zaś
rzeczy zwykle tylko niezmieniony pozostaje, gdy nim
jest Neutrum zaimka, w innym razie stoi zamiast
niego Ablat. z przyimkiem *de*; więc celor id, illud
albo de aliqua re.

Nos diu hoc celati sumus. Non est profecto de illo
veneno celata mater. —

6. Słowa: prosić, żądać i pytać się [orare i ro-
gare (prosić i pytać); poscere, reposcere, flagitare;
interrogare] mają podwójny Accusat. osoby i rzeczy.

Nie mniej przecież dobrze mówi się także: orare,
poscere, reposcere, flagitare ab aliquo aliquam rem;
dalej: rogare, interrogare aliquem de aliqua re. —
Podwójny Accusat. kładzie się szczególnie wtedy,
gdy rzecz jest wyrażona przez Neutrum zaimka.

Przeciwnie przy peto, postulo i quaero (pytam
się) nigdy się nie kładzie Accusat. osoby, lecz tylko
Accusat. rzeczy. Przy peto i postulo stoi osoba w
Abl. z przyimkiem *a*, przy quaero w Ablat. z przy-
imkami *ex*, *ab* albo *de*; więc peto i postulo ab aliquo
aliquid i quaero ex, ab albo de aliquo aliquid; także
percontor (pytam się) albo ex aliquo aliquam rem
albo aliquem de aliqua re.

Illud te ad extremum oro, ut in negotio tuo dili-
gentissimus sis: Aethiopes auxilia Philippum orabant.
Te hoc beneficium rogo. Nihil deum roges, nisi

quod rogare possis palam. Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes. Legati Hennenses Verrem simulacrum Cereris et Victoriae repossunt. Me frumentum flagitant, quasi vero ego rei frumentariae praefuissem. Pusionem quendam Socrates apud Platonem interrogat quaedam geometrica. Ad hoc quod te interrogo, responde.

Hoc me orare a vobis jussit Juppiter. Hoc a me muneris universa provincia poposcit. Nihil est, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero vitae repossere eum, qui non possit suae reddere. A te tua promissa per literas flagitabam. Jam de istoc rogare omitte. Visne, ut te iisdem de rebus latinae interrogem?

Athenienses⁷ auxilium a Lacedemoniis petiverunt. Cleopatram auxilium a Demetrio, rege Syriae, per legatos petiit. Liscum retinet, quaerit ex solo ea, quae in conventu dixerat. Quaesivit a medicis, quemadmodum se haberet. De Simonide quum quaereret Hiero, quid esset deus, ille: quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. Neque quidquam unquam, nisi honestum et rectum, amicus ab amico postulabit. Solebat ex me Dejotarus percontari nostri augurii disciplinam, ego ex illo sui. Ego illum de suo regno, ille me de nostra republica percontatus est.

Uwaga 1. Przy zamianie tych słów na Passivum Accusativ. osoby zamienia się na Nominat.; Accusativ. rzeczy może w prawdzie pozostać, lubo się to rzadko zdarza, np. rogatus sententiam. — Zazwyczaj używa się przy zamianie lokucyi czynnej na bierną składnia wyżej wzmiankowana z przymkami, np. czynnie: poscunt a me segetem, biernie: poscitur a me seges; czynnie: interrogat eum de sententia, biernie: interrogatur de sententia.

Uwaga 2. Quaerere aliquem znaczy: szukać kogo, petere aliquem: uderzać na kogo.

7. Słowa: nazywać, mieć, uważać za co, obierać, okazywać się czem, przy których w lokucyi biernej stoi podwójny Nominat. jako to: dicere, vocare, appellare, nominare i t. d., ducere, habere, judicare,

existimare, numerare, putare i t. d; ~~facere~~, efficere, reddere, creare, eligere; designare, declarare, renunciare; se praebere, se praestare, mają w Activum podwójny Accusat. obiektu i predykatu. — Polskie: za co, czem, w łacinie się nie wyraża.

Summum consilium majores nostri appellarunt senatum. Iram bene Ennius initium dixit insaniae. Socratem Apollo sapientissimum judicavit. Natura insculpsit in mentibus nostris, ut deos aeternos et beatos haberemus. Poeni Hamilcarem imperatorem fecerunt. Hannibal Philippum absens hostem reddidit Romanis. Ciceronem universa civitas consulem declaravit. Ancum Marcium regem populus creavit. Bene de me meritis gratum me praeeo. Qualem te jam antea populo Romano praeuisti, talem te et nobis, et populo Romano hoc tempore imperties. Eum te semper et privatis in rebus, et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas et constantiae servendum. Moneo, ut te erroribus tuorum placabilem praestes. —

Uwaga. Tu należy także sposób mówienia: facio te certiore alicujus rei albo de aliqua re, zawiadamiam cię o czem i. t. d. biernie: certior factus sum i t. d.

8. Accusat. stoi przy słowach i takich przymiotnikach i przyimkach, które oznaczają rozmiar czasu i przestrzeni, na pytania:

jak wysoki? jak długi? jak głęboki? jak szeroki?
jak gruby? jak stary? jak długo? jak daleko?

Milites aggerem latum pedes trecentos, altum pedes octoginta extruxerunt. Antiochus fossam sex cubita altam, duodecim latam duxit. Arabes gladios habebant tenues, longos quaterna cubita. Carthaginienſes ratem ducentos longam pedes, quinquaginta latam a terra in amnem porrexerunt. Triginta pedes in terram turrium fundamenta demissa sunt. Terram duos pedes alte infodiebant. Nucleus crassus est sex digitos. Decessit Alexander mensum unum, annos tres et triginta natus. Dionysius quinque et viginti

natus annos dominatus occupavit. Decem quondam annos urbs oppugnata est ob unam mulierem ab universa Graecia. Lacrimans in carcere mater noctes diesque assidebat. Campus Marathon ab Athenis circiter millia passuum decem abest. Sanguntum, civitas longe opulentissima, fuit sita passus mille ferme a mari.

Uwaga 1. Na pytanie: jak długo? kładzie się także zamiast samego Accusat. przyimek *per* (przez). *Per annos quatuor et viginti primo punico bello certatum est cum Poenis.*

Uwaga 2. Pytanie: na jak długo? wyraża się przez *in* z Accusat. *Litterae curam injecerunt, ne in annum consules deessent.*

Uwaga 3. Polskie „stary” wyraża się przez *natus* z Accusat. czasu: pięć lat stary, *quinque annos natus*; starszy albo młodszy niż pięć lat, *major aut minor quinque annos natus*, *major albo minor quam quinque annos natus*.

9. Imiona miast, wsi i małych wysp kładą się na pytanie: dokąd? w Accusat. na pytanie: skąd? w Ablat., w obu razach bez przyimka.

Na pytanie gdzie? kładą się Singularia pierwszej i drugiej deklinacji w Genit. wszystkie zaś Pluralia i idące podług deklinacji trzeciej w Ablatiwie bez przyimka.

Tarquinius, quum restitui in regnum non potuisset, Cumas se contulisse dicitur. Multae nationes quondam Delphos ad Apollinis oraculum profectae sunt. Reguli quum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt; ipse Carthaginem rediit, neque eum caritas patriae retinuit, nec suorum. Juvenes Romani Athenas studiorum causa proficisci solebant.

Dionysius tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. Hannibal, Carthagine expulsus, Ephesum ad Antiochum venit. Demaratus, Tarquinii regis pater, fugit Tarquinius Corintho et ibi suas fortunas constituit. Lacedaemonii de rebus majoribus Delphis oraculum petebant. Aeschines cessit Athenis et se Rhodum contulit.

Ut Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. Babylone Alexander mortuus est.

Alia Tusculi, alia Romae evenit saepe tempestas. Artemisia, Mausoli, Cariae regis uxor, nobile illud Halicarnassi fecit sepulcrum. Mos est Athenis, laudari in concione eos, qui sint in proeliis interfecti. Conon plurimum Cypri vixit, Thimotheus Lesbi.

Jeżeli do imion miejsc dodaje się przymiotnik lub zaimek, wtenczas na pytanie: dokąd? stoi sam Accusativ; na pytanie: z kąd? sam Ablat; na pytanie: gdzie? kładą się Singularia podług pierwszej i drugiej deklinacyi najczęściej w Abl. z przymikiem *in*, reszta w samym Ablat. Z tąd: proficiscor doctas Athenas; signa ipsa Samo sublata sunt; in ipsa Alexandria; Athenis tuis sum. — Lecz w całym Rzymie, w całym Koryncie i t. d. tłómaczy się tylko tota Roma, tota Corintho i t. d. (zob. rozdz. 76.)

Gdy od imion miejsc, których konstrukcyą wyżej wskazaliśmy, wyrazy *urbs*, *oppidum*, *locus* i t. p. się dodają, wtedy konstrukcyą ich jest następująca:

a) Wzmiankowane wyrazy kładą się naprzód:

In urbe Roma, w mieście Rzymie. *In oppido Adrumeto*, w mieście Adrumetum. *In oppido Athenis*, w mieście Atenach.

In urbem Romam pervenit, przybył do miasta Rzymu.

Ex oppido Gergovia expellitur, wypędza się z miasta Gergowii.

b) Wzmiankowane wyrazy następują jako Appozycja:

Albae, in urbe opportuna, w Alba mieście dogodnem. *Neapoli, in celeberrimo oppido*, w Neapolu, bardzo odwiedzanem mieście; albo też (lubo rzadko) bez przyminka: *Antiochiae, celebri quondam urbe*, w Antiochii, niegdyś odwiedzanem mieście.

Tarquinius in urbem florentissimam se contulit, udał się do Tarkwinii, bardzo kwitnącego miasta.

Tusculo, ex clarissimo municipio, z Tuskulum, bardzo sławnego miasta municypalnego.

Uwaga 1. Przy imionach części ziemi, krajów i większych wysp (Sardinia, Sicilia, Creta, Euboea, Britannia) kładzie się na pytanie: dokąd *in* z Accusat. np. in Europam; na pytanie zkad? *ex* albo *ab* z Abl. np. ex Sicilia; na pytanie: gdzie? *in* z Abl., np. in Italia.

Uwaga 2. Podobną jak imiona miast składnią mają także domus i rus,

gdzie? — domi, w domu, ruri, na wsi.

dokąd? — domum, do domu (domos, o wielu) rus, na wieś.

zkąd? — domo, z domu, rure, ze wsi.

Do domi i domum można jeszcze dodać zaimki dzierzawcze i Genit. posiadacza:

domi meae, tuae, suae, nostrae, vestrae, w moim, twoim, jego i t. d. domu; domi Caesaris, w domu Cezara, zamiast czego także in domo Caesaris.

Również: domum meam, tuam, suam, do mego, twego, jego domu; domum Caesaris, do domu Cezara. — Lecz mówi się także: in domum meam, tuam, suam; in domum Caesaris.

Również mówi się: domo Caesaris i domo mea, tua i t. d. lecz też e domo Caesaris, z domu Cezara.

Jeżeli się zaś domus z innemi zaimkami i przymiotnikami łączy, wtenczas używają się zawsze przyimki; więc: in domo illa, in domo pudica, in domum veterem remigrare e nova, in privatam domum ire. Wyjmuje się tylko domi alienae, w obcym domu.

Podobne Genit. jak domi na pytanie gdzie? są humi na ziemi, od humus; również belli i militiae, w połączeniu z domi: belli domique albo domi bellicque albo domi militiaeque w domu i na wojnie.

10. Przy wykrzyknikach zadziwienia albo bólu albo radości stoi Accusat. osoby lub rzeczy, na którą wołamy bez wykrzyknika lub z wykrzyknikami: o, heu, eheu!

Beatos quondam duces Romanos! Huncine hominem! hancine impudentiam judices! hanc audaciam! O fortunatum hominem! Heu me infelicem! O fallacem hominum spem fragilemque fortunam et inanes nostras contentiones!

Uwaga. Przy wymienionych tu i innych wykrzyknikach może także stać *Vocat.* Kiedy wprost do przedmiotu mowę naszą zwracamy np. *O fortunāte adolescens! O dii immortales! non intelligunt homines, quā magnum vectigal sit parsimonia.*

11. O Przyimkach rządzących *Accusat.* zob. rozdz. 68.

Rozdział 74.

O Dativie.

1. W Dativie stoi przedmiot dalszy, dla którego się coś dzieje, na pytanie: komu? czemu? dla kogo? dla czyjej korzyści i szkody? (*Dativus commodi et incommodi*).

Solon et Lycurgus leges dederunt civibus suis. Da hoc amicis ac familiaribus tuis, da patriae. Peccare nemini licet. Non solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis maximeque reipublicae. Non scholae, sed vitae discimus. Pisistratus sibi, non patriae, Megarenses vicit. Filius meus, si quid peccat, mihi peccat. Nemo errat uni sibi, sed dementia spargit in proximos. Mihi quidem esurio non tibi.

2. Dativ. stoi przy przymiotnikach:

potrzebny, pożyteczny, przyjemny,
zdolny, stósowny, zdatny, podobny,
równy, bliski, łatwy, przyjazny

i przeciwne tymże znaczenie mających. Również kładzie się przy słowach, mających powinowate z wymienionemi przymiotnikami znaczenie; więc: wspierać, szkodzić, sprzyjać, niesprzyjać, podobać się, niepodobać się i t. d.

Hominum generi universo cultura agrorum est salutaris. Minime nobis injucundus est labor. Omne animal id appetit, quod naturae est accommodatum. Canis

nonne similis lupo? Fidelissimi ante omnia homini canis et equus. Invia virtuti nulla est via. Saepe nihil inimicius homini, quam sibi ipse. Cunctis esto benignus, nemini nimium blandus, paucis familiaris, omnibus aequus. Romulus multitudini gratior fuit, quam patribus; longe ante alios acceptissimus militum animis. Crassus est aër, qui terrae est proximus. Noxae poena par esto. Quod decet, id aptum est tempori et personae. Patriae solum omnibus carum est. Omnis voluptas honestati est contraria. Haec arbor fructus fert, difficiles concoctioni.

Vir bonus est is, qui prodest, quibus potest, nocet nemini. Homines hominibus plurimum prosunt et ob-sunt. Favebam et reipublicae, cui semper favi, et dignitati et gloriae tuae. Irae vestrae magis ignoscendum, quam indulgendum est. Inconstans et sibi displicens est levitas. Ego nunquam mihi minus, quam hesterno die placui.

Przy utilis, aptus, idoneus i accommodatus wyraża się zwykle to, do czego rzecz jaka lub osoba pożyteczna, stósowna, zdatna przez *ad* z Accusat.; osoba zaś, dla której co pożyteczne, stósowne, zdatne zawsze przez *Dativus*.

Pallium aptum est ad omne anni tempus. Corporis motus ad naturam accomodati sunt. Non essem ad ullam causam idoneus, si hoc, quod in ipsa natura positum est, non viderem. Multas ad res perutiles Xenophontis libri sunt. In amicis eligendis negligentes sumus, nec habemus quasi signa quaedam et notas, quibus eos, qui ad amicitiam sint idonei, judicemus.

Uwaga 1. Similis i dissimilis kładą się z Genit. i Dat., lecz z tą różnicą, że gdy, o osobach mowa, najlepsi pisarze zwykle tylko Genit. używają; więc równo dobrze mówi się: igni i ignis similis, lecz lepiej patris niż patri similis.

P. Crassus, dum Cyri et Alexandri similis esse voluit, et L. Crassi et multorum Crassorum inventus est dissimillimus. Dux ille Graeciae nusquam optat, ut Ajacis similes habeat decem, at ut Nestoris.

Uwaga 2. Niektóre z pomienionych przymiotników używają się także jak rzeczowniki i mają wtedy Genit. przy sobie, *amici, amicus, inimicus, familiaris, propinquus*.

3. Dativus stoi przy następujących słowach, które w polskim języku inny rząd mają:

medeor, patrocino,
persuadeo, convicio,
nubo, parco, studeo
irascor i succenseo.

medeor, leczę, patrocino, bronię, persuadeo, przekonuję, convicio, łaję, nubō, idę za męża,*) parco, oszczędzam, studeo, przykładam się, irascor i succenseo, gniewam się.

Efficit hoc philosophia, medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Medici minimae etiam corporis parti medentur. Mali malis hominibus patrocinantur. Hannibal Antiocho jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Tibi persuade, praeter culpam ac peccatum homini accidere nihil posse, quod sit horribile. Quidam declamatores contra sentientibus inhumane conviciantur. Plures in Asia mulieres singulis viris solent nubere. Venus nupsit Vulcano. Parce valetudini tuae. Bonis nocet, qui malis parcit. Demosthenes ejus ipsius artis, cui studebat, primam literam non poterat dicere. Germani labori ac duritiae student. Dii immortales hominibus perjuris irasci et succensere consuerunt. Quinctius iratus erat Aetolis, quos solos obtrectasse gloriae suae meminerat.

Przy zmianie tych słów na lokucyą bierną używa się składnia nieosobista, i tak „jestem przekonany albo przekonują mnie“ znaczy: mihi persuadetur, również „jestem oszczędzany albo oszczędzają mnie“ mihi parcitur; lecz „jestem przekonany“: persuasum mihi est.

Nihil facile persuadetur invitis. Persuasum mihi est, illos homines recte facturos esse nunquam. Populo

*) Poślubić małżonkę, ożenić się znaczy: uxorem in matrimonium ducere albo uxorem ducere aliquam; np. Cimon poślubił Elpinikę, Cimon uxorem duxit Elpinicem.

erat persuasum, et adversas superiores, et praesentes secundas res accidisse Alcibiadis opera.

Persuadere może obok Dativu osoby jeszcze mieć przy sobie Accusat. rzeczy, o której się kogo przekonywa: więc: persuadere alicui aliquid.

Inprimis hoc volunt persuadere, non interire animas.

4. Przy słowach złożonych z przyimków:

ad, ante, con, in, inter,

ob, post, prae, sub i super,

zamiast powtórzenia tychże przyimków lub im powinowatych ze swoim przypadkiem sam także Dativus kłaść się może.

Natura sensibus rationem adjunxit. Auctoritatem nullam debemus nec fidem commenticiis rebus adjungere. Rhenus, ubi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes. Hoc doctoris intelligentis est, sic instituere adolescentes, ut alteri calcaria adhibeat, alteri frenos. Innocentia multo antestat eloquentiae. Virtutes animi bonis corporibus anteponimus. Fac, ut principiis consentiant exitus. Parva magnis saepe rectissime conferuntur. Virtutes virtutibus inhaerent. Hannibal magnum terrorem iniecit exercitui Romanorum. Interpone tuis gaudia curis. Aristides interfuit pugnae navali apud Salamina. Omni virtuti vitium opponitur. Consiliis interdum obstat fortuna. Hannibal Alexandro non est postponendus, neque tamen praeferendus. Manlius posthabuit filii caritatem publicae utilitati. Praeferre pecuniam amicitiae sordidum est. Anatum ova saepe gallinis supponimus. Succumbere doloribus eosque humili animo imbecilloque ferre miserum est. Neque desse, neque superesse reipublicae volo. Leonidas, rex Spartanorum, securis Persis supervenit.

Quidam ad eas laudes, quas a patribus acceperunt, addunt aliquam suam. Mummius Achajae urbes multas sub imperium populi Romani subjunxit. In omnibus animis dei notionem impressit ipsa natura. Oportet testimonium cum re convenire. Archias adscribi se in Heracleensium civitatem voluit. Pater amorem filii pe-

nitus insitum ejicere non potest ex animo. Navigantem in alto ejicere de navi domino naufrago non licet. Imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus.

U niektórych z tych słów złożonych powtórzenie przyimka zamiast Dativu jest nawet lepsze albo jedynie używane; np. mówi się lepiej: *inesse in aliquo*, *in aliqua re*; również *interest* w znaczeniu: „jest różnica“ zawsze się tylko kładzie z przyimkiem *inter*.

In oratore perfecto inest philosophorum omnis scientia. Quid interest inter mendacem et perjurum?

Niektóre słowa złożone, których słowo pojedynczo wyraża poruszenie, we właściwym znaczeniu z przyimkiem, w przenośnym ze samym Accusat. się kładą; np. *aggredi ad aliquem*, przystąpić do kogo, lecz *aggredi aliquem*, uderzyć na kogo; *adire ad aliquem*, iść do kogo, lecz *adire aliquem*, udać się do kogo (np. z prośbą); *convenire aliquem*, przemówić do kogo, spotkać kogo, lecz *convenire cum aliquo* zejść się z kim, *ad aliquem* u kogo.*)

Qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt. Adii te heri de filia. Quin ad hunc Philenium aggredimur? Quis audeat bene comitatum aggredi? Legati ad Caesarem gratulatum convenerunt. Attilium sua manu spargentem semen, qui missi erant, convenerunt.

Uwaga. Słowa znaczące „przewyższyć“ *antecedere*, *praestare*, *antecellere* i *excellere* kładą się najlepiej z Dat., *anteire* z Accusat. albo Dat.

5. Słowa *adspergo* i *inspergo*, *circumdo* i *circumfundo*, *dono* i *impertio*, *exuo* i *induo*, jako też *intercludo* mają dwojaką składnię, t. j. albo Dat. osoby i Accusat. rzeczy, albo Accusat. osoby i Abl. rzeczy; więc *donare alicui aliquam rem* albo *donare aliquem aliqua re*.

*) *Neesobiste convenit mihi cum aliquo*, ugadzam, umawiam się z kim.

adspergo i inspergo, skrapiam, **circumdo**, otaczam, **circumfundo**, oblewam, **dono i impertio**, udzielam, **exuo**, zewłóczę, **induo**, obłóczę, **intercludo**, zamykam, odcinam, także **aliquem ab aliqua re**.

Vatinius Miloni, clarissimo viro, nonnullam laudatione sua labeculam adspergit. Papaver panis rustici crustae inspergitur. Semiramis Babyloniam condidit murumque urbi circumdedit. Equites Hannoni se circumfudere. Ciceroni populos romani immortalitatem donavit. Ignis naturis omnibus salutarem impertit calorem. Jam obduruimus et humanitatem omnem exuimus. A. Torquatus cum Gallo apud Anienem depugna-
vit et ejus spoliis sibi et torquem et cognomen induit. Pontis atque itinerum angustiae multitudini fugam intercluserant. Pythagoras Apollini hostiam immolare noluit, ne aram sanguine aspergeret. Oleam sale inspergito. Agesilaum mortuum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt. Atticus Athenienses universos frumento donavit. Puerilis aetas doctrinis impertiri debet. Caesar hostes omnes armis exuit. Se ipsi acutissimis vallis induebant. Ariovistus castra fecit, ut frumento commeatuque Caesarem intercluderet. Ejus in primis rationem habendam dicunt, priusquam eorum clandestina consilia efferantur, ut Caesar ab exercitu intercludatur.

Tutaj należy także po części **interdicere**, zakazać, które ma następującą składnię: **interdicere alicui aliquam rem albo interdicere alicui aliqua re**. (**Interdicere alicui aqua et igni**, odebrać komu wodę i ogień, wywołać z kraju).

Ariovistus omni Gallia Romanis interdixit. Caesaris leges jubent, ei, qui majestatis damnatus sit, aqua et igni interdici. Feminis dumtaxat purpurae usum interdicens?

Uwaga. Niektóre słowa mają podług tego, jak się ich znaczenie zmienia już to **Dat.**, już to **Accusat.** już to **Ablat.** już też przyimek przy sobie. Szczególnie pamiętać należy:

metuo, timeo i caveo te, lękam się ciebie, metuo i timeo tibi, lękam się o ciebie, a te, od ciebie, cupio te, pragnę ciebie, cupio tibi, sprzyjam ci.

consulo te, radzę się ciebie; consulo tibi, mam pieczę o tobie; consulo in te, postępuje sobie z tobą (np. crudeliter), prospicio i provideo te, widzę cię naprzód; prospicio i provideo tibi, mam pieczę o tobie.

tempero i moderor aliquid, urządzam co, tempero i moderor mihi, albo alicui rei, hamuję się, jaką rzecz; tempero ab aliqua re albo alicui rei, powstrzymuję się od jakiej rzeczy, szczędzę jej.

incumbo alicui rei, opieram się na czem, incumbo in albo ad aliquam rem,łożę staranie na co, np. incumbo in literas. supersedeo alicui rei, siedzę na czem, supersedeo aliqua re, niedbam o nic.

vaco alicui rei, mam czas do jakiej rzeczy, vaco aliqua re, jestem wolen od czego, nie trudnię się tem.

6. Osoba, która jest sprawczynią jakiej czynności, kładzie się przy Part. Fut. Pass. zawsze w Dat.; wyjątkowo zaś i przy innych formach biernych a zwłaszcza przy utworzonych z Particip. Perf. Pass., Dat. się kładzie.

Tria videnda sunt oratori, quid dicat et quo quidque loco et quomodo. Diligentissime hoc est iis, qui instituunt aliquos atque erudiunt, videndum, quo sua quemque natura maxime ferre videatur. Suo cuique iudicio utendum est. Apud Pythagoram discipulis quinque annos tacendum erat. Oratori diligenter providendum est, non uti illis satisfaciatur, quibus necesse est, sed ut iis admirabilis esse videatur, quibus libere liceat judicare.

Mihi captum consilium jam diu est. Quidquid in hac causa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reipublicae causa suscepisse videor. Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli.

7. Polskie słowo „mam“ wyraża się często przez esse z Dat. osoby, np. sunt mihi multi libri, mam wiele książek.

Sex nobis filii sunt. Homini cum deo similitudo est. An nescis, longas regibus esse manus? Dives est, cui tanta possessio est, ut nihil amplius optet. Quo minus

honoris erat poëtis, eo minora studia fuerunt. Jam troicis temporibus erat honos eloquentiae.

Est mihi nomen (cognomen) znaczy: mam nazwisko, nazywam się. — „Nazywam się Kajusz“ albo: **est mihi nomen Cajus** albo **est mihi nomen Cajo**, rzadziej: **est mihi nomen Caji**. — **Również:** „Mam przydomek Kapito“ **est mihi cognomen Capito** albo **est mihi cognomen Capitoni** albo rzadziej: **est mihi cognomen Capitonis**. — „Dano mi nazwisko Kajusz“ **nomen mihi datum, inditum, impositum est Cajus** albo **Cajo** albo rzadziej **Caji**. — „Dał mi nazwisko Kajusz“ **nomen mihi dedit, indidit, imposuit (dixit) Cajum** albo **Cajo**

Syracusus est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est. Samnites Maleventum, cui nunc urbi Beneventum nomen est, perfugerunt. Duo sunt Roscii, quorum alteri Capitoni cognomen est. Decemviri leges, quibus tabulis duodecim est nomen, in aes incisas in publico proposuerunt. Pueris e Rhea Silvia procreatis nomina fuere alteri Remo, alteri Romulo. Nomen Mercurii est mihi.

Puero ab inopia Egerio inditum nomen. Vernaculis artificibus nomen histrionibus inditum. Q. Metello ex virtute Macedonici nomen inditum est. (Ludis) ex vero positum permansit Equiria nomen. Stirpi virili Ascanium parentes dixere nomen. Ei cognomen tardo ac pingui damus.

8. **Dativus** stoi na pytanie: **Na co? do czego?** na oznaczenie zamiaru przy słowach: **esse**, wychodzić na co, być czym; **dare**, dać, policzyć; **ducere**, **tribuere**, **vertere**, poczytać komu za co; **relinquere**, **venire**, **mittere**, **habere** i innych. **Osoba**, której się coś policza, poczytuje i t. d., na korzyść lub szkodę stoi także w **Dat.**; np. **Illud tibi infamiae est**, to ci jest hańba; **Pausanias Atticis auxilio venit**, Pausanias Ateńczykom na pomoc przyszedł.

Nimia fiducia calamitati esse solet. Virtutes hominibus decori gloriaeque sunt. Fortitudini fortuna quoque

esse adiumento solet. Virtus sola neque datur dono, neque accipitur. Pittaco Mytilenaei multa milia iugerum agri muneri dabant. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero. Quid in graeco sermone tam tritum atque celebratum est, quam, si quis despiciatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? Gloriarī solebat Q. Hortensius, quod nunquam bello civili interfuisset; hoc illi tribuebatur ignaviae. Matronis Corinthi Medea persuasit, ne vitio sibi verterent, quod abesset a patria. Caesar quinque cohortes castris praesidio relinquit. Mille Plataeenses Atheniensibus adversus Persas auxilio venerunt. Pausanias, quos Byzantii ceperat regis propinquos, huic muneri misit. Habere quaestui rem publicam, turpe et nefarium est. Postquam divitiae honori esse coeperunt et eas gloria, imperium, potentia sequebatur: hellescere virtus, paupertas probro haberi coepit.

Rozdział 75.

O Genitiwie.

1. Jeżeli dwa rzeczowniki tak się ze sobą łączą, że jeden zawisł od drugiego wtenczas zawisły stoi w Genit. — Ten Genit. może być albo Genit. subjectivus albo Genit. objectivus.

a) Genitivus subjectivus wyraża przedmiot, od którego coś pochodzi, do którego coś należy i odpowiada na pytanie: czyj, czyja, czyje? np. *hominum facta*, czyny ludzi t. j. czyny, które od ludzi pochodzą; *hortus patris*, ogród ojca, t. j. ogród, który do ojca należy.

Zamiast Genit. subject. zaimków osobistych używają się zawsze zaimki dzierzawcze i jak w języku polskim mówić nie można: „książka mnie“ lecz „moja książka“ tak i po łacinie nie „*liber mei*“ lecz „*liber meus*“. — Dla tego też

znaczy: „z mojej przyczyny, dla mnie“ *mea causa*, nie „mei causa“; również „tua causa, nostra causa, vestra causa; sua causa” znaczy z własnej (zwrotnie) przyczyny, *ejus* albo *illius causa*, z jego przyczyny.

Numa divini auctor juris, Servius conditor omnis in civitate discriminis ordinumque. Vultus sermo quidam tacitus mentis est. Vis est permagna naturae. Omnium rerum principia parva sunt. Singulorum facultates et copiae divitiae sunt civitatis. Vita mortuorum in memoria virorum est posita.

Vestra magis hoc causa volebam, quam mea. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed ejus (causa), cui dat. Quam multa, quae nostra causa nunquam faceremus, facimus amicorum causa. Omnia amici officia mihi grata essent, nisi eum prospicerem, mea causa mihi amicum fuisse, non sua.

b) Genit. objectiv. wyraża przedmiot, do którego czynność lub uczucie się odnosi i oddaje się niekiedy w polskiem przez przyimki; np. *taedium laboris*, wstręt od pracy, t. j. wstręt, który spływa na pracę; *fiducia virium*, ufność w siły, t. j. ufność, która się do sił odnosi.

Lecz i w łacinie zamiast tego Genit. object. stoją przyimki np. *amor erga te*, miłość ku tobie.

Maximum remedium irae dilatio est. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque imprimis tui. Animi morbi sunt cupiditates immensae divitiarum, gloriae, dominationis et voluptatum. Mors laborum ac miseriarum quies est. Inscitus est menti cognitionis amor. Lepidus declaravit, quantum haberet odium servitutis. Difficilis est cura rerum alienarum.

Hannibal multa de fide sua et odio in Romanos commemoravit. Tua voluntas erga me meaque erga te par atque mutua.

Uwaga 1. Z podwójnej formy Genit. Plur. zaimków osobistych pierwszej i drugiej osoby: *nostri* i *vestri* jest Genit. object. a *nostrum* i *vestrum* Genit. partitivus (zobacz niżej).

Uwaga 2. Zamiast Genit. zaimków osobistych: *mei, tui sui*, i t. d. często także się używają zaimki dzierzawcze i to nie tylko jak w polskiem, np. *twój oskarżyciel, accusator tuus*, lecz i w innych przypadkach; często jak przy Genit., powstaje dwuznaczność, np. czy *injuria tua*, twoja krzywda którą ty wyrządziłeś, czy, która tobie od kogo wyrządzona, ma się tłumaczyć. Wątpliwosć tę rozstrzyga związek.

2. Genit. rzeczownika połączonego z przymiotnikiem kładzie się albo sam albo ze słowami *esse i fieri* i innemi przy innym rzeczowniku dla wyrażenia własności (przymiotu, wielkości, wieku) Nazywamy go Genit. *qualitatis*; np. *homo magni ingenii*, mąż wielkiego ducha, zleby zaś było *homo ingenii* (bez dodanego przymiotnika).

Titus facilitatis tantae fuit et liberalitatis, ut nemini quidquam negaret. Sp. Servilius fervidi animi vir, periculum audacia discussit. Tarquinius fratrem habuit Aruntem, mitis ingenii juvenem. Tunc trium literarum homo me vituperas? fur! Datames Thyum, hominem maximi corporis, ad regem duxit. Aristides exsilio decem annorum multatus est. Classem septuaginta navium Athenienses Miltiadi dederunt. Si vicinus tuus vestem pretii majoris habeat, quam tu habes, tuamne an illius malis? Mare Caspium, dulcius ceteris, ingentis magnitudinis serpentes alit, pisces longe diversi ab aliis coloris. Spes unica imperii populi romani L. Quinctius, trans Tiberim quatuor jugerum colebat agrum.

3. Genitivus kładzie się dla wyrażenia *całości*, z której się część jaka wyjmuje albo z której się składa: Genitivus *partitivus*. — Zawisł od wyrazów oznaczających część czegoś: 1) od Comparatiwów i Superlatiwów, np. *doctissimus omnium*; 2) od liczebników pewnych i niepewnych (przymiotnych i zaimkowych) jako to: *quis, aliquis, uter, alter, quotusquisque* i t. p. np. *quis vestrum?* 3) od rzeczowników oznaczających mnogość, np. *multitudo hominum*.

Ten Genit. partitivus wyraża się w polskiem albo przez sam Genit. albo przyimki z albo *pomiedzy*. J w łacinie zastąpić go można przez przyimki *ex i inter* albo (rzadziej) przez *de*, nigdy zaś przez *ab*.

Graecorum oratorum praestantissimi sunt ii; qui fuerunt Athenis, eorum autem princeps facile Demósthēnes. Beneficiorum maxima sunt, quae a parentibus accipimus, dum aut nescimus aut nolumus. Excellentissimi reges Persarum fuerunt Cyrus et Darius, Hystapis filius, quorum uterque privatus regnum est adeptus; prior horum ad Massagetas in proelio cecidit. Gallorum omnium fortissimi sunt Belgae. Urbem Syracusas maximam esse Graecarum urbium pulcherrimamque omnium, saepe audistis. Alexander seniores militum in patriam remisit. Poeni in minorem Balearium insulam trajecerunt. Erant Phocionis tempore Athenis duae factiones, quarum una populi causam agebat, altera optimatum. Duo sunt aditus in Ciliciam ex Syria quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest. Multae istarum arborum mea manu sunt satae. Vicesima legio terga agminis firmavit, post ceteri sociorum. Omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi romani applicuit: prima omnium provincia est appellata. Attalus, ne desertam haberet insulam (Andrum), Macedonum fere omnibus, ut manerent, persuasit. Mille quingenti hostium perierunt. Neque stultorum quisquam beatus, neque sapientium non beatus. Regnavit Ancus quatuor et viginti annos, cuilibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloria par. Quotusquisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ut ratio postulat? Quis omnium oratorum eloquentior fuit, quam Demosthenes? Nemo mortalium omnibus horis sapit. Nemo Gallorum sine cive romano quidquam negotii gerit. In transitu Rhodani equorum pars maxima nantes loris a puppibus trahebantur. Omnium, quae Asiam colunt, gentium Galli fama belli praestant. Catilina ingentem numerum perditorum hominum collegerat. Caesar populo, praeter frumenti denos modios ac totidem olei libras, trecentos quoque numeros viritim di-

visit. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti.

Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi. Soli ex animantibus nos astrorum ortus, obitus cursusque cognovimus. Diogenem miraris et Daedalum, uter ex his sapiens tibi videtur? Nihil ex his, quae videmus, manet. Gustatus est sensus ex omnibus maxime voluptarius. Quidam e sapientibus viris iram dixerunt brevem insaniam. In oratoribus graecis admirabile est, quantum inter omnes unus excellat Demosthenes. Alexander non salutari, sed adorari se jubet. Acerrimus inter recusantes Callisthenes fuit. Borysthenes inter Scythiae amnes est amoenissimus. Themistocles noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit. Tenuis L. Virginus, unusque de multis, virginem filiam sua manu occidit.

Uwaga 1. Nietylko po Superlatiwach przymiotników, lecz także przysłówków stoi Genit. partit. np. celerrime omnium curris, bieżysz najszybciej ze wszystkich.

Sulpicius Gallus maxime omnium nobilium graecis literis studuit. Crassus omnium maturime ad publicas causas accessit. Hoc ad te minime omnium pertinebat.

Uwaga 2. W polskiem używa się często Genit. przy liczebnikach, gdy nie oznaczamy pewnej części z większej liczby, lecz wszystkich, np. Nas jest wielu. Liczcie, ilu was jest wszystkich. — W łacinie tego naśladować nie należy, gdyż: „Nostrum sunt multi“ znaczyłoby: „jest wielu pomiędzy nami“ i quot sunt vestrum? ilu jest z pomiędzy was? Dobrze po łacinie się tylko powie „Nas jest wielu, (nos) multi sumus; liczcie, ilu was jest wszystkich, Numerate, quot ipsi sitis.

Neque ego nunc de vulgari aut de mediocri (amicitia) sed de vera et perfecta loquor, qualis eorum, qui (których) pauci nominantur. Veniamus ad viros, qui (których) duo de consularium numero supersunt. Tempestivis conviviis delector cum aequalibus, qui (których) pauci admodum restant. Hominibus opus est eruditis, qui (których) adhuc, in hoc quidem genere, nostri nulli fuerunt. Sumus (jest nas) multi parati, abuti tecum otio. Tales innumerabiles nostra civitas tulit.

Uwaga 3. Można mówić: multi hominum i multi homines, alter consulum i alter consul; ale uterque w połączeniu ze rzeczownikami jest zawsze przymiotnikiem; więc uterque frater,

nie fratrum. Zaimki zaś, jeżeli nie są połączone ze rzeczownikami, przy uterque zawsze stoja w Genit. więc „my obaj“ uterque nostrum; również quorum uterque i t. p. lecz quod utrumque exemplum. Do liczby mnogiej utrique nigdy się niedośdaje Genit. więc qui utrique, nos utrique.

4. Genit. partit. kładzie się także przy Nominat. i Accusat. rzeczownie używanych Neutrów liczebników przymiotnych i zaimków wskazujących, tudzież przy rzeczownie używanych Neutrach zaimków pytających i nieokreślonych: tantum, quantum, aliquantum, multum, plus, plurimum. hoc, id, illud, quid, aliquid i t. d. Do tych dołączamy rzeczownie używane nihil i przysłówki sat albo satis, dosyć, parum, za mało, nimis, za wiele, abunde i affatim, obficie.

Quantum incrementi Nilus capit, tantum spei in animum est. Potest quidquam esse absurdius, quam, quo minus viae restat, tanto plus viatici quaerere? Procellae quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Non tantum mali est, peccare principes, quantum illud, quod permulti imitatores principum exsistunt. Plus in ipsa injuria detrimenti est, quam in iis rebus emolumenti, quae pariuntur injuria. Multum habet jucunditatis soli coelique mutatio. Quidam dicunt, ut quisque minimum firmitatis habeat minimumque virium ita amicitias appetere maxime. Dimidium facti, qui bene coepit, habet. Inter ingenium et eloquentiam perpaululum loci reliquum est arti.

Galli hoc sibi solatii proponebant, celeriter amissa recuperaturos. Flaminius, angustiis superatis, id tantum hostium, quod ex adverso erat, conspexit. Tibi idem consilii do, quod mihi met ipsi: ut vitemus, oculos hominum, si linguas minus facile possimus. Quod in rebus honestis et cognitione dignis operae curaeque ponetur, id jure laudabitur. Potest exercitatio et temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. Ignari, quid in unaquaque re vitii sit, nequeunt judicare. Natura non uni cuncta concessit, sed aliud alii commodi, aliquo adjuncto incommodo, muneratur.

Cimon satis habebat eloquentiae. Sat habet fautorum semper, qui recte facit. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis. Caesar dicere solebat, se jam pridem potentiae gloriaeque abunde adeptum. Terrorum et fraudis abunde est. Cyrus vini affatim et ea, quae epulis erant necessaria, reliquit. Affatim est hominum, quibus negotii nihil est. Pompeji Bithynici actio non satis commendabat orationem. In hac enim satis erat copiae, in illa autem leporis parum. Multis in locis parum firmamenti et parum virium veritas habet. Nonnulli nimis insidiarum ad capiendas aures adhibere videntur. Haec loca lucis habent nimis et cum luce pudoris. Justitia nihil expetit praemii. Potestne earum rerum, quae nihil habent rationis, quare futurae sint, ulla esse praesensio?

Uwaga 1. Zawisły od tych Neutrów Genitivus często nie jest rzeczownikiem, lecz rzeczownie użyte Neutrum przymiotnika drugiej deklinacyi. Można więc mówić aliquid novum i aliquid novi, aliquid pulchrum i aliquid pulchri. — Neutra przymiotników trzeciej deklinacyi nie tak się używają, lecz: „coś wspomnienia godnego“ znaczy tylko: aliquid memorabile, a fałszywieby było aliquid memorabilis. Lecz jeżeli do Neutrum przymiotnika trzeciej deklinacyi przyłączy się Neutrum przymiotnika drugiej deklinacyi, w tedy obu sposobów mówienia użyć wolno; więc aliquid novum ac memorabile albo (rzadziej) aliquid novi ac memorabilis.

Deus bonis omnibus explevit mundum, mali nihil admisit. Jam diu ita vivitur, ut nihil boni divinet animus. Caesar militibus suis ostendit, quantum haberet in se boni constantia. Quis nescit, primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat. Pythagoras, quum in geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur. Homo sum, humanum nihil a me alienum puto. A Philippo Cynosarges et Lyceum, et quidquid sancti amoenive circa urbem erat, incensum est. Ut adolescentem, in quo senile aliquid, sic senem, in quo est adolescentis aliquid, probamus. Darius gratias agit Alexandro, quod nihil in suos hostile fecerit. Vitellius nihil in Domitianum atrox parabat.

In animis hominum doctissimi illi veteres inesse quiddam coeleste et divinum putaverunt. Vide; ne ista lectio multorum auctorum habeat aliquid vagum et instabile. Si quidquam in vobis, non dico civilis, sed humani esset.

Uwaga 2. Genit. partitivi: gentium, terrarum i loci dodawają się niekiedy do przysłówków miejsca: ubi, nique, usquam, nusquam, unde, hic, huc. eo i t. d. dla dobitniejszego wy-

rażenia; np. ubinam gentium sumus, gdzieżże jesteśmý. Ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem. Perseus perfugium sibi nusquam gentium esse ait. Res eodem est loci, quo reliquisti. Ubicunque terrarum et gentium violatum jus civium romanorum est, ad communem libertatis causam pertinet. Qui virtutem adeptus erit, ubicunque erit gentium, a nobis diligetur.

Jane Genitiwy prócz trzech wyżej wspomnianych do tych przysłówków się nie dodają; ściśle poprawnemi więc nie są sposoby mówienia, jakoto: eo felicitatis pervenit, doszedł do tego szczęścia, zamiast: ad eam felicitatem pervenit.

5. Genitiwem rządzą przymiotniki znaczące:

cheiwy, świadomy, pomny,
mający udział, władający, pełny

i przeciwnego również znaczenia.

W polskiem te przymiotniki albo także z Genit. się kładą, albo z innym przypadkiem, lub też przymkiem, np. cupidus gloriae, cheiwy sławy, rationis particeps, mający udział w rozumie, compos sui, władający sobą.

Graeculi sunt contentionis cupidiores, quam veritatis. Memmius orator fuit perfectus literis graecis, fastidiosus latinarum. Pythagoras sapientiae studiosos appellavit philosophos. Avida est periculi virtus et, quo tendat, non quid passura sit, cogitat.

Conscia mens recti famae mendacia ridet. Nescia mens hominum fati sortisque futurae. Themistocles peritissimos belli navalis fecit Athenienses. In omnibus rebus est aliquid optimum, etiamsi latet, idque ab eo potest, qui ejus rei gnarus est, judicari. Apud Platonem Socrates se omnium rerum inscium fingit et rudem. Conon et prudens rei militaris, et diligens erat imperator.

Venturae memores jam nunc estote senectae. Omnes immemorem beneficii oderunt. In republica multo praestat beneficii, quam maleficii immemorem esse.

Solus homo ex tot animantium generibus rationis est particeps. Bestiae rationis et orationis sunt expertes. Est animus in partes tributus duas, quarum altera ra-

tionis est particeps, altera expers. Cum mihi de Hortensii morte esset allatum, dolebam, quod socium et consortem gloriosi laboris amiseram.

Certe omnes virtutis compotes beati sunt. Ira, ut insania, impotens sui est. Tarquinius, ex quo sui potens fuit, Romam cum conjunge ac fortunis omnibus commigravit. Eripite isti gladium, qui sui est impos animi. Mardonius, satrapes regius, in primis omnium Persarum et manu fortis erat, et consili plenus. Solitudo et vita sine amicis insidiarum et metus plena est. Referta quondam Italia Pythagoreorum fuit. Gallia adeo hominum frugumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vix regi posse videretur.

Uwaga. Plenus niekiedy ma przy sobie Abl., repertus częściej Abl. niż Genit.

Xerxes refertus fuit omnibus praemiis donisque fortunae. Caesaris literas accepi refertas omni officio, diligentia, suavitate. Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habebat plenam domum.

6. Genitiwem rządzi wiele Particip. Praes. od słów przechodnych, jeżeli trwający, przedmiotowi właściwy przymiot wyrażają. Homo veritatem diligens, jest człowiek miłujący w pojedynczym razie prawdę, z resztą zaś może kłamać; **lecz homo veritatis diligens,** jest człowiek, który nigdy nie kłamał. — **Miles patiens famem et frigus,** jest żołnierz, który się raz okazał wytrwałym na głód i zimno, z resztą może zniewieściał; **lecz miles patiens famis ac frigoris,** jest żołnierz, który przywykł do znoszenia głodu i zimna.

Epaminondas adeo fuit veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Catilinae corpus erat patiens inediae, vigiliae, algoris; animus audax, subdolanus, varius, alieni appetens. Cyrenaici philosophi virtutem ob eam rem laudarunt, quod efficiens esset voluptatis. Romani semper appetentes gloriae praeter ceteras gentes atque avidi laudis fuerunt. Qui sunt sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam diis immortalibus gratiam justis honoribus et memori mente persolvunt? Etenim

me dicentem qui audierit, nemo unquam tam sui despiciens fuit, quin speraret, aut melius, aut eodem modo se posse dicere. Flaminius consul ferox erat, et non modo legum ac patrum majestatis, sed ne deorum quidem satis metuens.

7. Przy słowach znaczących: przypominać komu co, przypominać sobie co i zapominać o czym, kładzie się osoba lub rzecz, której coś przypominamy, którą sobie przypominamy lub o której zapominaamy w Genitiwie, np.

admonere, commonere, commonefacere alicuem alicujus hominis lub alicujus rei, przypominać komu osobę lub rzecz jaką.

meminisse, reminisci, recordari alicujus hominis lub alicujus rei, przypomniać sobie osobę lub rzecz jaką.

oblivisci alicujus hominis albo alicujus rei, zapomnieć o jakiej osobie lub rzeczy.

Jeżeli się zaś rzecz, którą drugiemu przypominamy, którą sobie przypominamy, lub o której zapominaamy przez Neutrum zaimka wyraża, wtenczas musi się położyć Accusat. — Powie się zatem tylko: illud te admoneo, to ci przypominam; hoc memini, to sobie przypominam; id obliviscor, o tem zapominaam.

Również stać musi Neutrum przymiotnika w Accusat. jeżeli wątpliwość względem rodzaju męskiego zachodzi.

Jeżeli się zaś rzecz przez rzeczownik wyraża, Accu. tylko przy słowach „przypomniać sobie i zapomnieć“ obok Genitivu położyć wolno; więc memini injurias i injurias, przypominam sobie krzywdy; obliviscor injurias i injurias, zapominaam o krzywdach.

Adversae res admonent religionum. Imperator judices et legum et religionis admonebat. Thrasybulus patriam

a triginta tyrannis liberaturus Athenienses cognationis, legum, sacrorum communium yetustique per tot annos commilitii admonuit. Grammaticos officii commonemus. Veteris te amicitiae commonefacio. Somno animus meminit praeteritorum, praesentia cernit, futura praevidet. Alexandri milites jam non belli periculorumque, sed divitiarum meminerant, et obliti conjugum liberorumque persicum aurum quasi suam praedam ducebant. Hannibal milites adhortatus est, ut reminiscerentur pristinæ virtutis suae, neve mulierum liberumque (zamiast liberorum) obliviscerentur. Divico, Helvetiorum legatus, monuit Caesarem, ut reminisceretur, et veteris incommodi populi romani, et pristinæ virtutis Helvetiorum. Homo improbus aliquando cum dolore flagitiorum suorum recordabitur. Vivorum memini, nec tamen Epicuri licet oblivisci. Navigationem valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis.

Illud semper memento: qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. Illud te admoneo, ut te ante compares quotidieque meditare, resistendum esse iracundiae. Ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt. Ego te quoque aliquid admoneam de nostris cautionibus. Ridiculum est, te istuc me admonere. Illud me praeclare admones, quum illum videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravitate potius loquar. Multa ostentis, multa extis admonemur. Oportet, si volumus multa meminisse, multos nobis locos comparare, ut in multis locis multas imagines collocare possimus. Externa libentius in tali re, quam domestica recôrdor.

Tu, C. Caesar, oblivisci nihil soles, nisi injurias. Non omnes esse possunt Scipiones aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres navalesque pugnas, ut bella a se gesta triumphosque recordentur. Qui sunt boni cives, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriae beneficia meminerunt? Alcibiades lacrimans benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Officia meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit.

Uwaga. Accusat. osoby kładzie się przy memini tylko w znaczeniu: przypominam sobie kogo, którego jeszcze znałem.

Antipater ille sidonius, quem tu probe meministi. Memineram Paullum, videram Gallum, Cinnam memini, vidi Sullam.

Przy venit mihi in mentem. przychodzi mi na myśl, kładzie się zazwyczaj Genit., rzadziej, prócz Neutrów zaimków, Nominat.

Venit mihi in mentem Platonis. Quotiescunque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem. Non venit in mentem pugna apud Regillum lacum? Quae mihi veniebant in mentem, existimavi me ad te oportere scribere.

8. Przy słowach: szacować, cenić, aestimare, facere, pendere, ducere, putare i habere, jako też przy esse w znaczeniu: „znaczyć“ stoi ogólna przez przymiotniki wyrażona cena, jak wysoko lub nisko cenimy, w Gen. (Genit. pretii) zob. rozdz. 76.)

Takie Genit. są: magni, wysoko, pluris, wyżej, plurimi, maximi, permagni, bardzo wysoko, najwyżej; parvi, nisko, minoris, niżej, minimi, bardzo nisko, najniżej; tanti, tak wysoko, quanti, jak wysoko, i złożone: tantidem, quantivis, quanticunque. — Do tych dodajmy: nihili, za nic, flocci, mało.

Unikać całkiem trzeba: Gen. multi i majoris.

Ego a meis me amari et magni pendere postulo. Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo. Nulla vis auri et argenti pluris, quam virtus aestimanda est. Unum Hephaestionem Alexander plurimi fecit. Est hominis magni atque sapientis, maximi aestimare conscientiam mentis suae. Permagni aestimo, tibi factum nostrum probari. Mihi ab adolescentia suasi, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem, in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exsilii parvi esse ducenda. Laelius non eo dictus est sapiens, quod non intelligeret, quid suavissimum esset, sed quia parvi id duceret. Pluris putare, quod utile videatur, quam quod honestum, turpissimum est. Cato ex Sardinia Ennium poetam deduxerat; quod non minoris aestimamus, quam quemlibet amplissimum sardiniensem triumphum. Divitiae a me minimi putantur. Ille finis ami-

etiae est deterrimus, ut quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis. Non quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit, ponderandum est. Commii regis auctoritas in Britannia magni habebatur. Quidam philosophi et voluptatem et dolorem fecerunt nihili. Intellectum est, iudices rem publicam flocci non facere.

Uwaga. Przy aestimare kładą się także Ablat. magno, permagno i nihilo, przy ducere, putare i esse także pro nihilo.

Si sapiens aliquis miser esse possit, nae ego istam gloriosam memorabilemque virtutem non magno aestimandam putem. Quid? tu ista permagno aestimas? Stoici valetudinem bonam expetendam negant esse, eligendam dicunt; non quia bonum sit valere, sed quia non nihilo aestimandum. Qui magno est animo atque forti, omnia, quae cadere in hominem possunt, despiciet et pro nihilo putat. Tu ausus es pro nihilo tot res sanctissimas ducere? Dii immortales, quam mihi ista pro nihilo!

9. Przy słowach oskarżać, pozywać, przekonać, skazywać, uwalniać, kładzie się nazwa winy lub zbrodni w Genit. — Najczęściej z tych słów są:

accusare, incusare, arguere, insimulare, arcescere, oskarżać, pozywać.

convincere, coarguere, przekonać.

damnare, condemnare, skazać.

absolvere, liberare, uwolnić.

Miltiades proditiōis est accusatus, quod; quum Parum expugnare posset, a pugna discessisset. Thrasybulus legem tulit, ne quis ante actarum rerum accusaretur, neve multaretur. Qui alterum incusat probri, eum ipsum se intueri oportet. Nonne intelligis, quales viros mortuos summi sceleris arguas? Haec duo levitatis et infirmitatis plerosque convincunt, aut si in bonis rebus contemnunt amicos, aut in malis deserunt. Cannensem vero quisquam exercitum fugae aut pavoris insimulare potest, ubi plus quinquaginta milia hominum ceciderunt? Cicero Verrem avaritiae nimiae coarguit. Themistocles absens proditiōis est damnatus. Recte condemnamus haruspices aut stultitiae, aut vanitatis. Caecilius iudex absolvit injuriarum eum, qui Lucilium poetam in scena nominatim laeserat. Senatus nec liberavit ejus culpaē regem, neque arguit.

Uwaga 1. Do Genit. dodaje się czasem jeszcze crimine albo nomine. — Zamiast Genit. używa się także Abl. z przyimkiem *de*.

Si sibi semel periculum ambitus subeundum putaret (M. Coelius Rufus), ipse alterum iterum ambitus crimine non accesseret. Servi Leonidae nomine sceleris conjurationisque damnati sunt. Non committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. Lex vetat eum, qui de pecuniis repetundis damnatus sit, in concione orationem habere. Drusus erat de praevaricatione a tribunis aerariis absolutus.

Uwaga 2. Kara, na jaką kto wskazany został, wyraża się przez Genit. albo też przez Ablat; mówi się równie dobrze: capitis damnare i capite damnare. — Oznaczona kwota pieniężna, na którą kto wskazany zostaje, wyraża się przecież przez Abl. np. decem milibus aeris condemnari; mówi się także: ad bestias damnare. — Voti damnatus = voti compos. Socratis responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent. Cedo mihi unum, qui octupli damnatus sit. Camillus absens quindecim milibus gravis aeris est damnatus. Multi animos, quasi capite damnatos, morte multant.

10. Przy słowach *esse* i *fieri* stoi Genit. w znaczeniu: jest powinnością, własnością, obowiązkiem, rzeczą i t. d. albo czyją własnością i t. d. się staje, więc:

Est imperatoris, jest własnością, obowiązkiem, rzeczą, zwyczajem wodza.

Asia fit Romanorum, Azja staje się własnością Rzymian.

Zamiast Genit. zaimków osobistych: *mei*, *tui*, *sui*, *nostri*, *vestri*, używają się w tym razie Neutra zaimków dzierzawczych: *meum*, *tuum*, *suum*, *nostrum*, *vestrum*.

Bello Gallico praeter Capitolium omnia hostium erant. Non petit Roscius, quod est universae societatis. Cujusvis hominis est errare, nullius, nisi insipientis, in errore perseverare. Petulantia magis est adolescentium, quam senum; nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum. Tardi ingenii est, rivulos consecrari, fontes rerum non videre. Sapientis iudicis est, semper, non quid ipse velit, sed quid lex et religio cogat, cogitare.

Philosophi non est, testibus uti, sed argumentis eum et rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere. Inter omnes hoc constat, virorum esse fortium et magnanimorum, toleranter dolorem pati. Honoris amplissimi puto esse, et accusare improbos et miseros calamitososque defendere. Non minus est imperatoris, consilio superare, quam gladio.

Omnia, quae mulieris fuerunt, viri fiunt dotis nomine. Thebae populi romani jure belli factae sunt. Megaren-sium insula Atheniensium fiebat. Pergamum, Smyrnam, Tralles, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam populi romani factam esse scimus.

Tuum est, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriae natus es, videre, quid agatur. Fuit meum jam pridem rem publicam lugere. Quis profitetur, esse suum, de omnibus quaestionibus dicere? Nostrum est, ferre modice populi voluntates. Magis fuit vestrum agere Epicuri diem natalem, quam illius, testamento cavere, ut ageretur.

Znajduje się także: facere aliquid alicujus (uczynić co własnością czyją).

Hannibal, quod inter Alpes Apenninumque agri est, suae ditionis fecit. Pompilius, quum ad Stratum pervenisset, claves portarum suae extemplo potestatis fecit.

Uwaga. Trafiają się jednakże i miejsca, gdzie zamiast esse ze samym Genit. także wyrazy: officium, munus, proprium i tym podobne się używają.

Principum munus est, resistere et levitati multitudinis, et perditorum temeritati. Sapientis est proprium, nihil, quod poenitere possit, facere. Conqueri fortunam adversam, non lamentari decet. Jd. viri est officium.

11. Przy interest i refert, zależy na czym, stoi

- a) osoba, której na czym zależy, w Genit. np. patris interest, zależy ojeu na tem. — Zamiast Genit. zaimków osobistych: mei, tui, sui, nostri, vestri, używają się Ablat, zaimków dzierżawczych: mea, tua, sua, nostra, vestra (domysla-jąc się causa.)

U lepszych pisarzy łączy się refert tylko z *mea*, *tua*, *sua*, *nostra*, *vestra*, Genit. unikać należy.

- b) rzecz, na której komu zależy, nigdy się nie wyraża przez rzeczownik, lecz albo
 - a) przez Neutrum zaimka albo
 - b) przez Infinitivus albo
 - c) przez Accusativus cum Infinitivo albo
 - d) przez pytajniki; *utrum* — *nec ne* albo samo *nec ne* z Coniunctiwem albo wreszcie
 - e) rzadziej przez *ut* z Coniunctiwem. Więc:

Na tem mi zależy *hoc (id, illud) mea interest*; owo, na czem mi zależy, *illud, quod mea interest*.

Mądrym ludziom na tem zależy, żyć podług natury, *hominum sapientium interest secundum naturam vivere*.

Wodzowi wiele zależy na męstwie swoich żołnierzy

- a) *Imperatoris multum interest, milites fortes esse*.
- b) *Imperatoris multum interest, utrum milites fortes sint nec ne, albo milites fortes sint nec ne*.
- c) *Imperatoris multum interest, ut milites fortes sint*.
- c) Jak wiele albo jak mało komu na jakiej rzeczy zależy, wyraża się albo przez Genit. *pretii; magni, permagni, parvi, tanti, quanti* i t. d. albo przez przysłówki i Neutra: *tantum, quantum, aliquantum, multum, plus, plurimum, permultum, minus, aliquid, nihil, magis, magnopere, vehementer, parum, minime, tam, tantopere*.

Quis est, qui in adolescentibus pudorem, constantiam, etiamsi sua nihil intersit, non tamen diligit? Epistolae inventae sunt, ut certiores faceremus absentes, si quid

esset, quod eos scire aut nostra, aut ipsorum interesset. Vestra, iudices hoc maxime interest, non ex levitate testium causas honestorum hominum ponderari. De Bruto Caesar solitus est dicere: magni refert, hic quid velit; sed quidquid vult, valde vult. Mea fortuna facile obtrectatores invenit, non meo quidem merito; sed quanti id refert, si tamen accidit? Non adscripsi id, quod tua nihil referebat. Interest omnium, recte facere. In sole lucernam adhibere nihil interest. Auri navem evertat gubernator, an paleae; in re aliquantum, in gubernatoris inscitia nihil interest. Semper Milo, quantum interesset P. Clodii, se perire, cogitabat. Atheniensium plus interfuit, firma tecta in domiciliis habere, quam Minervae signum ex ebore pulcherrimum. Magnopere civium interest, duos esse in republica consules. In omnibus novis conjunctionibus interest, qualis primus aditus sit et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiuntur. Postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Nihil nostra interest, utrum sub illo legato, sub illo praesidio Locros esse sinatis, an irato Hannibali et Poenis ad supplicium dedatis. Illud mea magni interest, ut te videam. Caesar dicere solebat, non tam sua, quam reipublicae interesse, uti salvus esset. Rex ipse certamini non affuit, quod plurimum intererat.

Rozdział 76.

O Ablatiwie.

1. Ablativus stoi przy Passiwach i także przy intransitiwach na pytanie: czem? jeżeli przedmiot, za pomocą którego się coś sprawia, nie jest osobą (Ablativus rei efficientis; np. sole terra illustratur. — Jeżeli zaś sprawcą jest osoba, wtenczas stoi przyimek *a*, np. filius amatur a patre.

Dei providentia mundus administratur. Amicus meus immatura morte est abreptus. Boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo. Multos cometas non videmus, quod obscurantur radiis solis.

Concordia res parvae crescunt, discordia maxime dilabuntur. Corpora juvenum firmantur labore. Expectatio rumore crescit. Memoria praecipue firmatur et alitur exercitatione.

A deo omnia facta et constituta sunt. A cive me spoliari malo, quam ab hoste venire (veneo). Roma condita est a Romulo. Caesar interfectus est a Bruto et Cassio.

Tak przy przymiotnikach, które mają znaczenie Part. Perf. Pass. stoi ten Ablat. rei efficientis, np. saucius = laesus, aeger = confectus, fessus = fatigatus.

Miltiades aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Minturnenses C. Marium fessum inedia fluctibusque recreaverunt. Et malus celeri saucius Africo antennaequae gemunt. Non segetibus solum et pratis et vineis et arbustis res rusticae laetae sunt, sed etiam hortis et pomariis; tum pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium varietate.

Uwaga. Przy Particip. zrodzony, splodzony, natus, genitus, ortus stoi zwykle zamiast przyimka sam Ablat.

Qualis tibi ille videtur, Tantalo prognatus, Pelope natus? Numae Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat. Me subditum et pellice genitum isti appellant.

2. Sam Ablat. kładzie się dla wyrażenia przyczyny, powodu, na pytanie: z czego? dla czego? na co? (Abl. causae).

In culpa sunt, qui officia deserunt mollitia animi, id est laborum et dolorum fuga. Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam, sed aut gravitate valetudinis, aut quod absim ab urbe. Hoc ego non superbia neque inhumanitate faciebam, sed istius disputationis insolentia. Plebs novarum rerum studio Catilinae incepta probabat. Nolite putare, pigritia me facere, quod non manu mea scribam.

Diversis duobus vitiis, avaritia et luxuria, civitas romana laborabat. Amicitiae caritate et amore cernuntur. Brevitate epistolae scire poteris, cum valde esse dis-

tentum. Si alia sunt falsa, alia vera, qua nota inter-
noscantur, scire velim.

Ut adolescentibus bona indole praeditis sapientes senes
delectantur, sic adolescentes senum praeceptis gaudent,
quibus ad virtutum studia ducuntur. Nulla re tam lae-
tari soleo, quam meorum officiorum conscientia. De-
licto dolere, correctione gaudere oportet. Hoc proprium
est animi bene constituti, et laetari bonis rebus, et
dolere contrariis. Omnes boni interitu suorum maerent.
Regale civitatis genus non tam regni, quam regis vitiis
repudiatum est. Gubernatoris ars utilitate, non arte
laudatur. Multis in rebus negligentia plectitur. Si fruc-
tibus et emolumentis et utilitatibus amicitias colemus,
dubium est, quin fundos et insulas amicis anteponemus?
Summa difficultate rei frumentariae afficiebatur Caesaris
exercitus, tenuitate Bojorum, indiligentia Aeduorum,
incendiis aedificiorum.

Uwaga 1. Ten Abl. causae wyraża się także przez przyimki:
ob, propter, causa, ex, de i inne. — Jeżeli przyczyną jest
wzruszenie duszy (affekt), wtenczas dodaje się do Abl.
jeszcze Particip. Perf. Pass. słów: poruszać, pobudzać, na-
glic i t. p. np. z gniewu, ira incensus, z miłosierdzia, mise-
ricordia captus, z niedostatku, inopia adductus. Takie Par-
ticipia są jeszcze: ductus, incitatus, inflammatus, impulsus,
motus, commotus i inne.

Uwaga 2. Przy laborare, cierpieć, stoi część ciała, na którą
się cierpi w Ablat. z przyimkiem **ex**; np. laborare ex ca-
pite, ex pedibus, ex alvo, ex intestinis.

**3. Ablat. stoi na pytanie: czem? dla wyrażenia
narzędzia, środka (Ablat. instrumenti).**

Cornibus tauri, apri dentibus, morsu leones se tutan-
tur. Naturam expellas furca, tamen usque recurret.
Benevolentiam civium blanditiis et assentando colligere
turpe est. Caesus est virgis Cymaeus ille Athenagoras,
qui in fame frumentum exportare erat ausus. Pyrrhus
quum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, la-
pide ictus interiit. Lycurgus leges suas auctoritate
Apollinis Delphici confirmavit. Res familiaris quaeri
debet iis rebus, a quibus abest turpitudine; conservari
autem diligentia et parsimonia. Pueri ne verberibus

quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterrentur.

Jeżeli zaś osoba jest narzędziem albo środkiem wtenczas nie kładzie się Ablat. lecz przyimek *per* z Acc. lub *opera alicujus*.

Plura sunt detrimenta publicis rebus, quam adjumenta, per homines eloquentissimos importata. Legationes illustriores per Dionem administrabantur, quas quidem ille diligenter obeundo crudelissimum nomen tyranni sua humanitate tegebat. Carthaginienses ultro rem per legatum Romam deferunt. Lysander, victoria elatus, sic sibi indulsit, ut ejus opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. Mea opera Tarentum recepisti. Lacedaemonii Alcibiadis opera Joniam a societate averterunt Atheniensium.

4. Ablat. używa się do bliższego oznaczenia lub ograniczenia na pytanie: pod względem, co się tyczy, co, do i t. p. (Ablativus limitationis albo objecti); np. Epaminondae nemo Thebanus par fuit eloquentia, Epaminondasowi żaden Thebańczyk nie był równy pod względem (co do) wymowy.

Agessilaus claudus fuit altero pede. Sunt quidam homines non re, sed nomine. Qui moderatione et constantia quietus animo est, is est sapiens Si id evenit, quod audentibus propositum fuit accidere posse, non debemus cadere animis. Phocion propter aetatem pedibus non valebat vehiculoque portabatur. Pericles et Thucydides grandes erant verbis, crebri sententiis, comprehensione rerum breves et ob eam ipsam causam interdum subobscuri. Socrates in ironia dissimulantiaque longe lepore et humanitate omnibus praestitit. Q. Maximum Cato adolescens colere coepit non admodum grandem natu, sed tamen jam aetate provectum. Mardonius, satrapes regius, natione Medus, haud ita magna manu Graeciae fugatus est. Doctrina Graecia Romanos et omni literarum genere superabat.

Uwaga. Zamiast tego Abl. kładą poeci czasem Accusat. na sposób grecki, skąd się nazywa „grecki Accusativus“ np.

redimitus tempora lauro, uwieńczony laurem na skroni (co do skroni); os humerosque deo similis.

5. Ablat. kładzie się przy *esse* albo opuszczając *esse* przy rzeczowniku dla wyrażenia własności lub przymiotu (Ablativus qualitatis). Ten Ablat. musi zawsze mieć przy sobie przymiotnik. Można więc powiedzieć: *Caesar fuit magno ingenio* (był wielkiego ducha) lecz źleby było: *Caesar fuit ingenio* (zob. rozdz. 75. 2.).

Agésilas statura fuit humili et corpore exiguo. Iphicrates fuit et animo magno et corpore, imperatoriaque forma. Omnes habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Mercatores ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse praedicabant. Herodotus tanta est eloquentia, ut me quidem magnopere delectet. Aristoteles, vir summo ingenio prudentiam cum eloquentia junxit. Fuit quidam summo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum aemuli Stoici nominantur. Dionysius ad mensam eximia forma pueros jussit consistere. Caesar fuisse traditur excelsa natura, colore candido, nigris oculis, valetudine prospera.

Uwaga. Genit. i Ablat. qualitatis różnią się od siebie tem, że Genit. qualit. wyraża z istotą przedmiotu połączoną własność lub przymiot, Abl. qualit. zaś pojedynczy, przypadkowy przymiot. Czasem oba przypadki w jednym napotykamy zdaniu: *Muraena mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum, multae industriae et magni laboris fuit. Murena posiadał mało talentu, lecz wielką gorliwość dla starożytności, wiele pilności i wielką usilność.*

Oznaczenia miary co do czasu, przestrzeni, liczby nigdy się nie wyrażają przez Ablat.; można więc tylko mówić: *fossa quinque pedum, puer novem annorum, res magni laboris,*

6. Ablat. rzeczownika w połączeniu z przymiotnikiem kładzie się dla wyrażenia sposobu, jakim się coś dzieje (Ablativus modi.) Do tego Ablat. dodaje się często jeszcze przyimek *cum*; jeżeli zaś rzecz-

wnik sam stoi bez przymiotnika, wtenczas przyimek stać powinien; np. magno studio i magno cum studio, ale tylko cum studio.

Miltiades summa aequitate res constituit Chersonesi. Cultus deorum est optimus idemque castissimus atque sanctissimus plenissimusque pietatis, ut eos semper pura, integra, incorrupta et mente et voce veneremur. Legiones nostrae in eum saepe locum profectae sunt alacri animo et erecto, unde se nunquam redituras arbitrarentur. Epaminondas a iudicio maxima discescit gloria. Cato contra Ser. Galbam ad populum summa contentione dixit. Olympiae ludicrum maximo coetu Graeciae celebrabatur. Romani ovantes ac gratulantes Horatium accipiunt, eo majore cum gaudio, quo prope metum res fuerat. Miltiades, quum Parum expugnare non potuisset, magna cum offensione civium suorum rediit. Divitiacus multis cum lacrimis, Caesarem complexus, obsecrare coepit, ne quid gravius in fratrem statueret. Quod certius legis scriptor testimonium voluntatis suae relinquere potuit, quam quod ipse magna cum cura atque diligentia scripsit! Trojam Neoptolemus capere non potuisset, si Lycomedem, multis cum lacrimis iter suum impredientem, audire voluisset.

Oratores cum severitate, poetae cum voluptate audiuntur. Ita natura comparatum est, ut ea, quae scripsimus cum labore, etiam cum labore, audiri putemus. Praestat cum honestate cadere, quam vivere cum ignominia. Beate vivere nihil aliud est, nisi honeste, id est cum virtute vivere. Versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria. —

Uwaga 1. Znajdujemy przecież rzeczowniki bez dodanego rzeczownika w Ablat. bez cum położone, np. silentio praeterire, recte atque ordine facere, voluntate facere, jure i injuria facere, auspicio, auspiciis, imperio, ductu alicujus facere aliquid. — Przy wyrazach zaś oznaczających sposób, drogę, jak: modus, ratio, mos, animus, via nigdy przyimek się nie kładzie; zatem: hoc modo, hac ratione, more bestiarum, aequo animo, ratione ac via. —

Uwaga 2. Ablat. modi wyraża się także niekiedy przyimkiem *per*, np. *per vim eripere*, gwałtem wydrzeć, *per scelus et latrocinium auferre*, zbrodniczym i zbrojeckim sposobem zabrać, *per fidem fallere*, podpozorem wierności oszukać, *per imprudentiam dicere*, z nieoględności mówić, *per dolum occupare*, podstępem zdobyć, *per tutelam fraudare*, pod pozorem obrony oszukać:

Również: *per causam*, pod pozorem, *per simulationem*, *per negligentiam*, *per jocum*, *per iram*, *per contumeliam*, *per deditionem*, *per otium*.

7. Przy oznaczeniu czasu stoi Ablat. na pytania: kiedy? jak dawno przed tem? jak dawno potem? w jakim czasie? (Ablativus temporis.)

a) na pytanie: kiedy? kładzie się sam Ablat.

Qua nocte natus Alexander est, eadem Dianae Ephesiae templum deflagavit. Pyrrhi temporibus jam Apollo versus facere desierat. Pompejus extrema pueritia miles fuit summi imperatoris, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator. Arabes campos et montes hieme et aestate peragrant. Roma condita est Olympiadis sextae anno tertio. Timoleon proelia maxima natali die suo fecit omnia. Socrates supremo vitae die multa de immortalitate animorum disseruit. Pythagoras fuit in Italia temporibus iisdem, quibus Brutus patriam liberavit.

Uwaga. *In tempore* albo *tempore*, znaczy: w porę; *in tali (hoc) tempore*, w takich okolicznościach; *ad tempus*, na wyznaczony czas. — Mówi się *in pueritia*, lecz *prima, extrema pueritia*; *in pugna*, lecz *pugna cannensi*; *bello* lub *in bello*, lecz *bello gallico*.

b) Na pytanie: jak dawno przed tem? jak dawno potem? kładzie się Ablat. z na końcu położonemi lub wsuniętymi przyimkami ante albo post (jakoby przyśłówkami), więc:

tribus annis ante, trzy lata wprzód, *tribus annis post pugnam*, trzy lata po bitwie, *tribus ante (post) annis, tertio anno ante (post), tertio ante (post.) anno*. *Ante* i *post* kładą się zaś także jako przyimki na początku lub się wsuwają, więc: *tres post annos* albo *post tres annos* i t. d.

Homerus annis multis fuit ante Romulum. Themistocles fecit idem, quod viginti annis ante fecerat Coriolanus. Socrates paucis ante diebus, quum facile posset educi e custodia, noluit. Numa Pompilius annis permultis ante fuit, quam Pythagoras. Seculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his philosophi garrire coeperunt. Condita est Carthago octoginta duobus annis ante Ciceronem consulem. Anno ante me censorem mortuus est Scipio. Laelius sermonem de amicitia habuit paucis diebus post mortem Africani. Corpus Alexandri Memphim et inde paucis post annis Alexandriam translatus est. Cum Quinto Maximo profectus sum Capua quintoque die post Tarentum perveni. Hamilcar nono anno postquam in Hispaniam venerat, in proelio adversus Vettones occisus est. Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, cum quinque navibus Africam accessit. Aristides sexto fere anno, postquam erat expulsus, in patriam restitutus est. Cimon post annum quintum quam expulsus erat, in patriam revocatus est. —

Uwaga. Jeżeli do partykuł *ante* i *post* jeszcze się dodaje *quam* (gdy) ze słowem, wtenczas mogą się *antequam* i *postquam* w jeden wyraz połączyć. — Zobacz powyższe przykłady. Zamiast *post quam* następnem słowem stoi czasem samo „*quam*“, np: Octavo die, quam coeptum oppugnari, captum Saguntum quidam scripsere.

c) Na pytanie: jak dawno przed tem od obecnego czasu? t. j. licząc od czasu, w którym się mówi, kładzie się *abhinc* z następnym *Accusat.* albo (rzadziej) *Ablat.* — Liczba wyraża się tylko przez *Cardinalia*, np: *quaestor fuisti abhinc annos quatuordecim*, byłeś kwestorem przed 14 latami, albo: 12 lat teraz temu, że byłeś kwestorem. — To samo, lubo rzadko wyraża się także przez przyimek *ante* ze zaimkiem *hic*.

Demosthenes, qui abhinc annos prope trecentos fuit, cum Philippo facere Pythiam dicebat. Imperium ab Assyriis translatus est ad Medos abhinc annos ferme septingentos septuaginta. Pater Sosippi abhinc duo et viginti annos est mortuus. Carthago diruta est

abhinc annos centum septuaginta septem. Roscius item decidit abhinc annis quatuor. Pro cornificio me abhinc annis viginti quinque spopondisse dicit Flavius. Ante hos sex menses maledixisti mihi. —

d) Na pytanie: w jak długim czasie? stoi sam Ablativ.

Nemo est, qui possit biđuo aut triduo septingenta milia passuum ambulare. Agamemnon cūm universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem. Urbes Africae post M. Attilium Regulum annis prope quinquaginta nullum romanum exercitum viderant. Saturni stella triginta fere annis cursum suum conficit; Jovis stella eundem duodecim signorum orbem annis duodecim conficit; stella Mercurii anno fere vertente signiferum lustrat orbem. Aegyptum Nilus tota aestate obrutam oppletamque tenet. Lysander Athenienses, in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum gerentes, confecit.

Zamiast samego Ablat. można także użyć przyimka intra,

Omnia commemorabo, quae intra decem annos facta sunt. Germani intra annos quatuordecim tectum non subierunt.

Uwaga. Niekiedy do Ablat. dodaje się jeszcze in, szczególnie, jeżeli się ma wyrazić, ile razy się w pewnym czasie przeciągu dzieje, np. bis in die, ter in anno, tribas literas in hora dare, sol binas in singulis annis reversiones facit.

8. Na pytanie: gdzie? oprócz imion miast trzeciej deklinacji i Plural. tantum pierwszej i drugiej deklinacji, kilka tylko wyrazów bez przyimka in w Abl. się kładzie (Ablat. loci). Tu należą:

- a) Ablat. loco i locis w połączeniu z przymiotnikami, np. hoc loco, certo loco, multis locis; loco lub in loco bez dodatku znaczy: w swoim miejscu, w połączeniu z Genit. „zamiast“.

b) J przy innych oznaczeniach miejsc w połączeniu z totus na pytanie: gdzie? sam Ablat. się kładzie, np. tota urbe, tota provincia, tota Italia.

Również opuszcza się przyimek in przy terra marique, na lądzie, i morzu, dextra, na prawo, laeva albo sinistra, na lewo.

Non eodem semper loco sol oritur aut occidit. Ordo est compositio rerum aptis et accommodatis locis. Militiadis auctoritate impulsu Athenienses copias ex urbe duxerunt locoque idoneo castra fecerunt, deinde sub montis radicibus proelium commiserunt, namque arbores multis locis erant stratae, ut equitatus hostium impediretur. Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum. Dulce est desipere in loco. Senatori iussa tria sunt: ut adsit, nam gravitatem res habet, quum frequens ordo est; ut loco dicat, id est rogatus; ut modo, ne sit infinitus. Sunt, qui criminis loco putent esse, quod vivam. Sic a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere. Ne id quod petas, in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videaris. Tyrionum coloniae paene orbe toto diffusae sunt: Carthago in Africa, in Boeotia Thebae, Gades ad Oceanum. Mithridates uno die tota Asia una literarum significatione cives romanos necandos trucidandosque denotavit. Afranius Petrejusque toto flumine Ibero naves conquirere et Octogesam adduci iubent. Dictator iustitium edicit, claudique tabernas tota urbe iubet. Tuscorum ante romanum imperium late terra marique opes patuere.

9. Po Comparatiwach zamiast quam z Nominat. sam Ablat. stać może, np. zamiast filius est pulchrior, quam pater, powiedzieć można: filius est pulchrior patre, albo w konstrukcyi Accusat. i Infinitiwu zamiast quam z Accusat. Subjektu: dicunt filium esse pulchriorem patre.

Tullus Hostilius ferocior Romulo fuit. Vilius argentum est auro, virtutibus aurum. Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. Nihil est laudabilius

nihil magno et praeclaro viro dignius placabilitate atque clementia. Quae figura, quae species humana potest esse pulchrior? Quid est in homine ratione divinius? Nihil est amabilius virtute. Lacrima nihil citius arescit.

Rzadziej stoi po Comparatiwach zamiast quam z Accusat. sam Ablat. konieczny zaś jest sam Ablat. przy zaimku względnym i zamiast quam z Nominat. i zamiast quam z Accusat.

Est boni consulis suam salutem posteriorem salute communi ducere. Sapiens humana omnia inferiora virtute ducit. Scipio Africanus punici belli perpetrati, quo nullum neque majus, neque periculosius Romani gessere, unus praecipuam gloriam tulit. Non ego cum Dionysii tyranni vita, qua taetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Ptatonis aut Archytae vitam comparabō. Quaero, quid sit illud, quo nihil possit esse praestantius.

Uwaga 1. Oznaczenie liczb i miar stoją po Comparatiwach, minus, plus, amplius z quam lub bez niego w przypadku, który związek wymaga; formy minus, plus, amplius zostają całkiem nieodmienne.

Caeduntur Hispani, nec plus quam quatuor milia effugerunt. Zeuxis et Polygnotus non sunt usi plus quam quatuor coloribus. Minus duo milia hominum ex tanto exercitu effugerunt. Plus pars dimidia ex quinquaginta milibus militum caesa est. Commius cum equitibus venerat, qui numero non amplius erant quingenti.

Zamiast quam z Nominat. albo Accusat. może po tych Comparat. także sam Ablat. stać.

Milites amplius horis quatuor fortissime pugnauerunt. Roscius Romam multis annis non venit, neque unquam plus triduo fuit.

Uwaga 2. Zastępują także na uwagę przy Comparatiwach Ablat. które domyslać się każą quam - est, erat: opinione, spe, aequo, justo, solito, dicto i necessario; np. dicto citius prędzej niż powiedziane zostało; dolor opinione omnium major, bolesć większa, niż wszyscy mniemali.

Jeżeli przy Comparatiwach do drugiej części porównania tego samego słowa domyslać się nie można, od którego pierwsza część jest rządzona, wtenczas kładzie się quam - est, quam - fuit; więc: Oddałeś srebro L. Kuridiuszowi, nie wziętszemu mężowi, jak Cn. Calidiusz, po łacinie: Argentum reddidisti L. Curidio, homini non gratiosori, quam Cn. Calidius est.

10. Miara, o ile jeden przedmiot drugi przewyższa, kładzie się w Ablat. (Ablativus gradus) np. minus dimidio, o połowę mniej. Bardzo używane są tu Ablat. paulo, o mało, multo, o wiele, aliquanto, znacznie, quo, im, eo, tym, quanto, o ile, tanto, o tyle, altero tanto, o drugie tyle.

Hibernia dimidio minor est, quam Britannia. Homines quo plura habent, eo cupiunt ampliora. Diogenes disputare solebat, quanto regem Persarum vita fortunaque superaret. Sol multis partibus major atque amplior est, quam terra universa. Proelium aliquanto, quam cetera, gravius atque atrocius fuit. Recte praecipere videntur, qui monent, ut, quanto superiores sumus, tanto nos geramus submissius. Quo major est in animis praestantia et divior, eo majorem indigent diligentia. Via, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum. Macedo Alexander tertio et tricesimo anno mortem obiit, quae est aetas nostris legibus decem annis minor, quam consularis. Tanto brevius omne tempus, quanto felicius est. Stoici mihi videntur fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse.

11. Ablat. rządzą Deponentia:

utor, fruor, fungor,
potior, vescor, laetor,
glorior i nitor,

ze złożonemi.

uti, używać, frui, kosztować, fungi, sprawować, potiri, opanować, vesci, pożywać, laetari, cieszyć się, gloriari, chełpić się, niti, opierać się.

Hannibal, quum victoria posset uti, frui maluit. Qui adipisci veram gloriam volet, justitiae fungatur officiis. Numidae plerumque lacte et ferina carne vescebantur. Pausanias apparatu regio utebatur, veste medica. Comoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, a deo nobis dari atque impertiri videmus. Ji mihi videntur beate vixisse, quibus sapientiae laude perfrui, licuit. Natura fert, ut eis faveamus,

qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur. Sapiens et praeterita grate meminit et praesentibus ita potitur, ut animadvertat, quanta sint ea quamque jucunda. Augustus Alexandria, quo Antonius cum Cleopatra confugerat, brevi potitus est. Vescimur bestiis et terrenis, et aquatilibus, et volatilibus. Romani non tam victoria Scipionum, quam prohibito Hasdrubalis transitu in Italiam laetabantur. Laetamur amicorum laetitia aequae atque nostrae. Nulla re tam laetari soleo, quam meorum officiorum conscientia. Nominibus veterum gloriantur. Helvetiorum legati victoria insolenter gloriabantur. Salus hominum non veritate solum, sed etiam fama nititur. Nulla re niti decet sapientem, nisi virtute animique conscientia.

Uwaga 1. Potiri kładzie się także z Genit. mianowicie w sposobie mówienia: rerum potiri, przywłaszczyc sobie najwyższą władzę — Laetari łączy się także z przyimkiem de; również stoi gloriari z przyimkiem de, lecz gloriari in aliqua re znaczy: szukać sławy w czem. — niti obrazowo łączy się z in i Ablat. lecz niti aliquam rem, znaczy: dążyć do czego.

Nullum est bonum, de quo non is, qui id habeat, honeste possit gloriari. Propter virtutem recte laudamur et in virtute jure gloriamur. Pompeji in vita nitebantur salus civitatis. Optimi cujusque animus maxime ad immortalitatem gloriae nititur.

Uwaga 2. Słowa fidere i confidere, ufać, mają na pytanie: w co? częściej Abl. niż Dat. na pytanie: komu? Dat. — dolere: czuć boleść, ma następującą konstrukcyą: dolere aliquam rem, aliqua re, rzadziej de albo ex aliqua re.

Quis poterit aut corporis firmitate, aut fortunae stabilitate confidere? Faliscus procul ab domo militiam aegre patiens satisque fidens sibi, poscebat pugnam.

12. Opus est, trzeba, używa się albo nieosobiście, i wtedy stoi rzecz, której trzeba w Ablat. albo osobiście i wtedy stoi rzecz potrzebna w Nominat. więc albo: mihi opus est libris albo: mihi opus sunt libri.

Magistratibus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse civitas non potest. Athenienses Philippidem cursorem Lacedaemonem miserunt, ut nunciaret, quam celeri opus esset auxilio. Themistocles celeriter, quae

opus erant reperiēbat. Quantum cuique opus est, ad id accommodatur divitiarum modus. Nihil opus est simulatione et fallaciis. Is est amicus, qui in re dubia re juvat, ubi re est opus. Omnibus corporibus sedes opus est, etenim corpus intelligi sine loco non potest. Aliquantum nobis temporis et magni labores et multae impensae opus fuerunt, ut, quae reipublicae polliceremur, exitu praestaremus.

Uwaga. Jeżeli to, czego trzeba, ma być wyrażone łzdanie, wteczas stoi Infinit. albo Acc. cum Infinit. np. quid opus est affirmare; opus est, te animo valere. Zamiast samego Infinit. stoi częściej Ablat. Particip. Perf. Pass, np. properato, consulto opus est; rzadziej Supinum na **ur**, np. scitu, dictu opus est.

13. Ablat. rządzą przymiotniki:

fretus, contentus, alienus,
dignus, indignus, praeditus.

fretus, ufny, **contentus**, zadowolniony, **alienus**, obcy, nie-przystojny, **dignus**, godny, **indignus**, niegodny, **praeditus**, opatrzony.

Cimon Thasios, opulentia fretos, suo adventu fregit. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei. Parvo est natura contenta. Contentum suis rebus esse, maximae certissimaeque sunt divitiae. Alienum est magno viro, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. Dii sunt benefici neque hoc alienum ducunt maiestate sua. Quam multi luce indigni sunt, et tamen dies oritur! Beneficium acceptum colamus oportet, ne ingrati atque omni ope divina humanaeque indigni videamur. Natus sum ad agendum semper aliquid dignum viro. Digni sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Adolescentibus bona indole praeditis, sapientes senes delectantur. Virtute qui praediti sunt, soli sunt felices.

Uwaga 1. alienus może także mieć przy sobie przyimek **a**, ten zaś przyimek jest konieczny, gdy wyraz ten przyjmuje znaczenie: nieprzychylny.

A sapiente nihil tam alienum est, quam rei falsae assentire. Alieno a te animo fuit. Navigationis labor alienus est ab aetate nostra. Venerat ad Metellum Letilius quidam, homo non alienus a literis.

Uwaga 2. Dignari aliqua re, być poczytanym za godnego jakiej rzeczy, u najlepszych pisarzy, tylko biernie się używa; we formie czynnej mówi się: dignum judicare, poczytać za godnego.

14. Przy słowach: oddalać, wstrzymywać, uwalniać i tym podobnych, stoi rzecz, od której się coś odłącza w Ablat. z przyimkami *ab*, *de* i *ex*, albo też bez nich; przy osobach zaś, od których się coś odłącza, przyimek *ab* stać musi, więc: liberare cives incommodis, albo *ex* incommodis, lecz tylko liberare cives a tyrannis. — Tutaj należą także przymiotniki: *purus*, *immunis*, *liber* i *vacuus*, wolny, które stoją z samym Ablat. albo z *ab*,

L. Brutus civitatem dominatu regio liberavit. Te a quartana liberatum gaudeo. Apud Germanos quemcunque mortaliū arcere tecto nefas habetur. Natura, non poena homines ab injuria arcere debet. Usipetes et Tenchteri agris expulsi et multis Germaniae locis triennium vagati ad Rhenum pervenerunt. Alcibiadem Athenienses e civitate expulerunt. Scipionis consilio atque virtute Hannibal in Africam redire atque ex Italia decedere coactus est. Fustuarium meretur miles, qui signa relinquit aut praesidio decedit. Caesar legiones equitatumque revocari et itinere desistere jubet. Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt et sua sponte Atheniensibus imperij maritimi principatum concesserunt. Caesar suos a proelio continebat ac satis habebat in praesentia, hostem rapinis, pabulationibus populationibusque prohibere. Tempestates hostem a pugna prohibuerunt. Ipsi inter se censores sua judicia tanti esse arbitrantur, ut alter de senatu movere velit, alter retineat; ut alter tribu moveri jubeat, alter vetet. Animus per somnum sensibus ac curis vacuus est. Ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus erat.

Qui non defendit injuriam neque propulsat a suis, quum potest, injuste facit. Thrasybulus patriam a triginta tyrannis liberavit. Si quid ab homine utilitatis tuae causa detraxeris, inhumane feceris. Nimia indulgentia liberorum animos a parentibus abalienare solet.

Uwaga. Słowa: *levare, exsolvere, exonerare* i *se abdicare*, złożyć (urząd) stoją ze samym *Ablat*. — Słowa: „*rozróżnić, różnić się*“ jako to *distinguere, discernere, distare, abhorrere* i t. d. kładą się zazwyczaj tylko z **ab**.

Exonera civitatem vano forsitan timore. Exsolvamus religione populum, si qua obligavimus. Est philosophi vera a falsis, verisimilia ab incredibilibus distinguere. Tanta est ejus temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. Senatus censuit, ut P. Lentulus, quum se praetura abdicasset, in custodiam traderetur. (Można jednakowoż powiedzieć także: *abdicare magistratum*).

15. Ablat. rządzą słowa nieprzechodne, wyrażające: obfitość i niedostatek czego mieć i odpowiednie im **słowa przechodne, oznaczające:** napelniać, obdarzyć, ogołocić, pozbawić.

Germania rivis fluminibusque abundat. Capua fortissimorum virorum copia redundat. Antiochia eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis affluebat. Non erunt homines deliciis diffuentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec usu, nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro deum fidem atque hominum! qui velit, ut neque diligat quemquam, nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis atque in omnium rerum abundantia vivere? Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota Hispania scatet. Quam Dionysio erat miserum, carere consuetudine amicorum, societate virtus, sermone omnino familiari! Arcesilas philosophus, quum acumine ingenii floruit, tum admirabili quodam lepore dicendi. Quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus. Animi, quo major est in iis praestantia, eo majore indigent diligentia. Vacare culpa magnum est solatium. Deus bonis, omnibus explevit mundum. Scipio Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam. Doctoribus hoc esse curae velim, ut teneras adhuc mentes mollius alant et satiari velut quodam jucundioris disciplinae lacte patiantur. Caesar frumentum in agris et pecoris copiam nactus repleto iis rebus exercitu, iter in Senonas facere instituit. Hannibal lagenas fictiles serpentibus implevit easque medio proelio in hostes conjecit. Muneribus deorum sumus instructi et

ornati. Admiratione afficiuntur ii, qui anteire ceteros virtute putantur. Quid absurdius, quam aut res sordidas atque deformes divino honore afficere, aut homines reponere in deos? Sapiens, quum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate. Consilio et autoritate non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet. Poetas lyricos quum cantu spoliaveris, nuda paene remanet oratio. Haud sane multum interest, utrum aliquis deum esse neget, an eum omni procuracione atque actione privet. Necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem fama ac fortunis spoliare conatus est, perfidiosum se et impium esse fateatur.

Uwaga. Przy egeo niekiedy, przy indigeo, często Genitiv. się kładzie.

Brevitas adhibenda saepe est, quum res non egent longae orationis. Virtus plurimae exercitationis indiget. Natura alterum alterius indigere voluit.

16. Przy słowach: kupować (emere, mercari) przedawać (vendere), najmować, (conducere), wypuścić, wynająć (locare), wartować (stare, constare, esse), szacować (aestimare) stoi cena, jak drogo? i przez rzeczowniki i ogólnie przez przymiotniki oznaczona w Ablat. Takie przymiotne Ablat. są: magno, permagno, plurimo, parvo i minimo. Wyjątek stanowią tylko Genit. tanti, quanti, pluris i minoris, więc: co kosztuje książka: quanti constat liber? jest droga, magno stat; kosztuje trzy denary, tribus denariis est. (Abl. pretii.) (zob. rozdz. 75. 8).

Spem pretio non emo. Bona patris sex. Roscii duobus milibus nummum sese dicit emisisse L. Cornelius Chrysogonus. Tantus terror gallici nominis erat, ut multi reges ultro pacem ingenti pecunia mercarentur. Viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit. Matris magnae fanum pecunia grandi venditum est. Subjiciunt se homines imperio alterius et potestati saepe mercede conducti. Flaccus omnem agrum frumento locavit. Multo sanguine et vulneribus Poenis victoria stetit. Milites Caesar edocet, quanto detrimento et quot

virorum fortium morte necesse sit constare victoriam. Sextante sal et Romae et per totam Italiam erat. Iudicio damnatur Timotheus, hisque ejus aestimatur centum talentis. Denis in diem assibus anima et corpus (militum) aestimantur. Venditori expedit, rem venire quam plurimo. Coelius conduxit in Palatio non magno domum. Hortos nunc emamus vel magno, mox ne parvo quidem poterimus. Parvo fames constat, magno fastidium. Per magno decumas ejus agri vendidisti. Quid agas, nisi ut te redimas captum quam queas minimo. Aratoris interest, ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo venire possint.

Emit Canius hortos tanti, quanti Pythius voluit. Mercatores non tantidem vendunt, quanti emerunt, Vendo meum frumentum non pluris, quam ceteri, fortasse etiam minoris, quam major est copia. Nulla pestis humano generi pluris stetit, quam ira. Nunc quum pretium praedii novi, licitatore[m] potius apponam, quam illud minoris veneat.

17. Przyimki rządzące Ablat. zob. rozdz. 68 II i III.

Spis rzeczy.

Nauka o głoskach i zgłoskach.

	Rozdział I.	Strona
Głoski czyli litery. Zgłoski czyli sylaby . . .		1.
	Rozdział 2.	
Wymawianie		1—2.
	Rozdział 3.	
Jłoczas, zgłoski i przycisk		2.
	Rozdział 4.	
Pisownia		3.
Odmiana wyrazów		3—159.
	Rozdział 5.	
Części mowy		3—5.
	Rozdział 6.	
Jmie rzeczowne		5.
	Rozdział 7.	
O rodzaju rzeczowników		5—8.
	Rozdział 8.	
Liczba. Spadek. Spadkowanie		8—9.
	Rozdział 9.	
Pierwszą deklinacya		9—10.
	Rozdział 10.	
Rodzaj rzeczowników podług I. Deklin.		10.
	Rozdział 11.	
Wyrazy podług powyższych wzorów się odmieniające		10—11.
	Rozdział 12.	
Druga deklinacya		11—13.
	Rozdział 13.	
Rodzaj rzeczowników podług II. deklin.		13.
	Rozdział 14.	
Przymiotniki pierwszych dwóch deklin.		13—15.
	Rozdział 15.	
Przykłady do odmiany		15—16.
	Rozdział 16.	
Trzecia deklinacya		16—19.
	Rozdział 17.	
Przymiotniki podług III. deklin.		19—22.

	Rozdział 18.	Strona
Rodzaj rzeczowników podług III. dekl. męskie		22—24.
	Rozdział 19.	
	Feminina	24—26.
	Rozdział 20.	
	Neutra	26—27.
	Rozdział 21.	
Tworzenie Genitiwu		27—33.
	Rozdział 22.	
Uwagi nad przyadkami III. dekl.		33—37.
	Rozdział 23.	
Deklin. imion greckich III. deklin.		37—39.
	Rozdział 24.	
Rodzaj imion greckich		39.
	Rozdział 25.	
Czwarta deklinacja		39—42.
	Rozdział 26.	
Rodzaj rzeczowników IV. dekl.		42—43.
	Rozdział 27.	
Piąta deklinacja		43—44.
	Rozdział 28.	
Deklinacja nieforemna		44—47.
	Rozdział 29.	
Nomen adjectivum (Jmię przymiotne)		47—48.
	Rozdział 30.	
Nieregularna dekl. adjectiwów		48—49.
	Rozdział 31.	
Stopniowanie przymiotników		49—50.
	Rozdział 32.	
Stopniowanie przez opisanie i wzmocnienie		51—52.
	Rozdział 33.	
Nieforemne i ułomne stopniowanie		52—54.
	Rozdział 34.	
Jmiona liczbowe (Numeralia)		55.
	Rozdział 35.	
Numeralia cardinalia		55—58.
	Rozdział 36.	
Numeralia ordinalia		58—60.

	Rozdział 37.	Strona
Numeralia distributiwa		60—62.
	Rozdział 38.	
Numeralia multiplicativa		62.
	Rozdział 39.	
Numeralia proportionalia		62.
	Rozdział 40.	
Adverbia numeralia		63—64.
	Rozdział 41.	
Pronomen (zaimek)		64.
	Rozdział 42.	
Pronomina personalia		64—65.
	Rozdział 43.	
Pronomina demonstratiwa		66—68.
	Rozdział 44.	
Pronomina relativa		69—70.
	Rozdział 45.	
Pronomina interrogativa		70—71.
	Rozdział 46.	
Pronomina indefinita		71—73.
	Rozdział 47.	
Verbum, Słowo		73—74.
	Rozdział 48.	
Słowo posilkowe (verbum auxiliare) esse, być		75—77.
	Rozdział 49.	
Cztery regularne konjugacye		78—95.
	Rozdział 50.	
Deponens		96—104.
	Rozdział 51.	104.
	Rozdział 52.	105.
	Rozdział 53.	105—107.
	Rozdział 54.	
Uwagi nad konjugacyami		108—109.
	Rozdział 55.	
Formowanie Perfecti i Supini		109—110.
	Rozdział 56.	
Nieregularne Perfecta i Supina I. konjugacyi		110—112.
	Rozdział 57.	
Nieregularne Perfecta i Supina podług II. konjug.		112—116.
	Rozdział 58.	
Perfecta i Supina III. konjugacyi		116—132.
	Rozdział 59.	
Nieregularne Perfecta i Supina IV. konjugacyi		132—134.

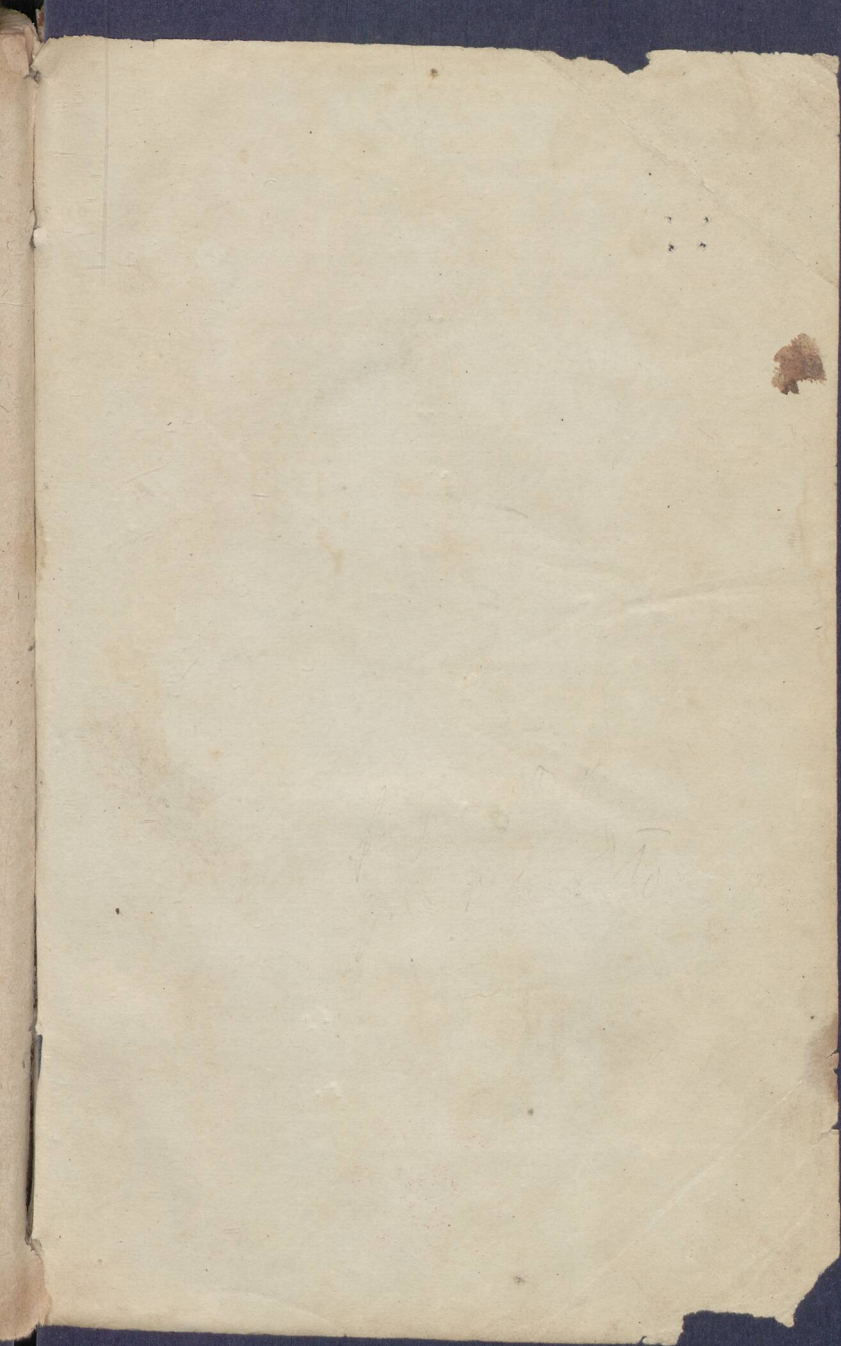
— IV —

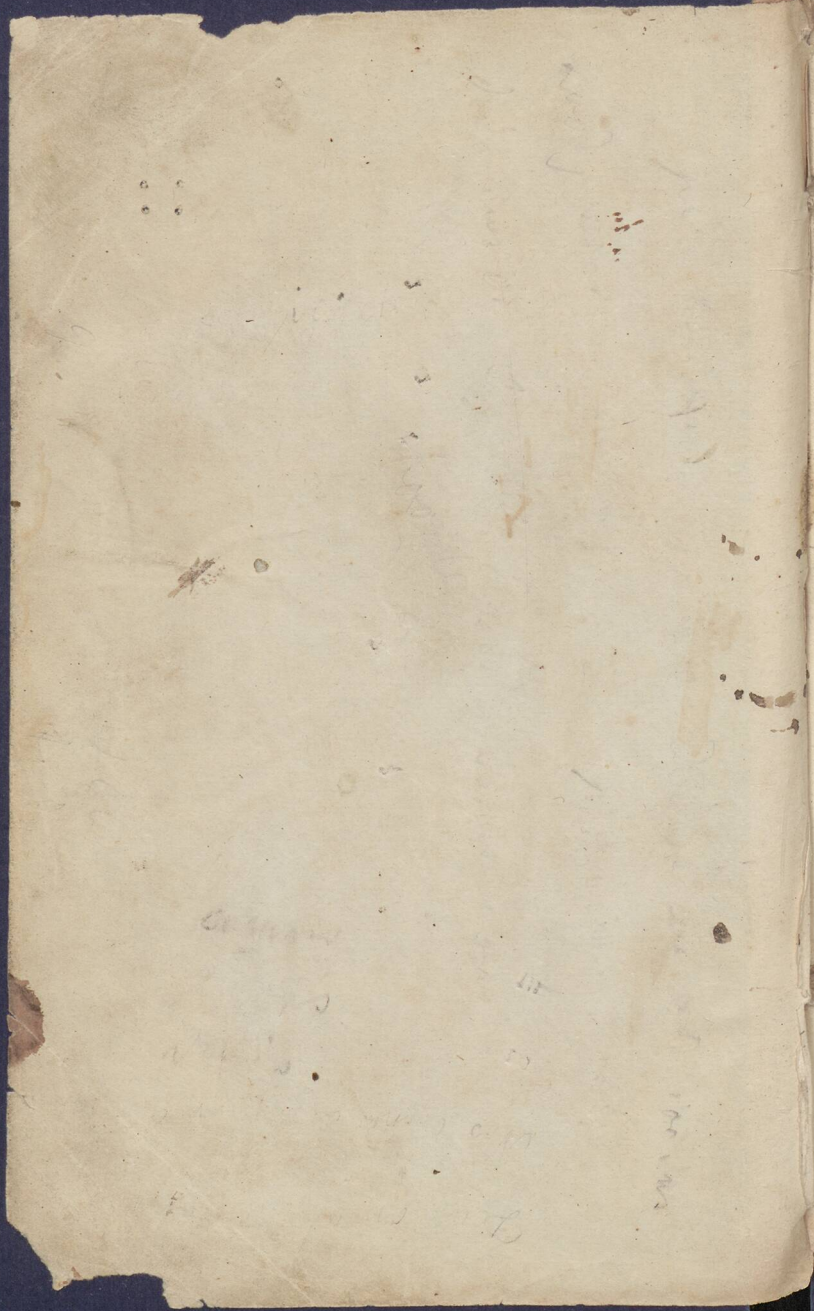
	Rozdział 60.	Strona
Perfec. i Supina słów poczynających (Inchoatiwa).		134—137.
	Rozdział 61.	
Perfecta i Supina słów deponencyów		137—142.
	Rozdział 62.	
Verba anomala		142—153.
	Rozdział 63.	
Verba defectiwa		153—157.
	Rozdział 64.	
Verba impersonalia		157—159.
	Rozdział 65.	
Etymologia czyli pochodzenie wyrazów. Oddział I.		159—172.
	Rozdział 66.	
Oddział II.		173—178.
	Rozdział 67.	
Przysłówki (Adverbia)		178—182.
	Rozdział 68.	
Przymyki (Praepositiones)		183—185.
	Rozdział 69.	
Spójniki (Conjunctiones)		186—188.
	Rozdział 70.	
Wykrzykniki (Interjectiones)		189.

Składnia.

	Rozdział 71.	
Składnia zgody		190—196.
	Rozdział 72.	
O Nominatiwie		196—199.
	Rozdział 73.	
O Accusatiwie.		199—209.
	Rozdział 74.	
O Datiwie		209—217.
	Rozdział 75.	
O Genitiwie		217—233.
	Rozdział 76.	
O Ablatiwie		233—250.

Kahel de

Hu/hu

sulted

besten uide dy

besten

besten

besten

Kahel de Kahel

advers

opdr

besten

besten

besten

besten

Kahel de

Kahel de

Handwritten signature or mark at the bottom right.

